

KOVÁCS ISTVÁN –
KOVÁCS ISTVÁNNÉ – ÓBIS HAJNALKA

A változó történelemoktatás

DEBRECENI EGYETEM
TANÁRKÉPZÉSI KÖZPONT

A változó történelemoktatás

KOVÁCS ISTVÁN
KOVÁCS ISTVÁNNÉ
ÓBIS HAJNALKA

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2015

Szaktárnet-könyvek 24.

Sorozatszerkesztő:

Maticsák Sándor

Készült

a SZAKTÁRNET (TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0009)
pályázat keretében

Lektorálta:

Sallai József

Technikai szerkesztő:

Tóth Anikó Nikolett

Borítóterv:

Nagy Tünde

ISBN 978 963 473 862 6

© A szerzők

© Debreceni Egyetemi Kiadó – Debrecen University Press,
beleértve az egyetemi hálózaton belüli elektronikus terjesztés jogát is.

Kiadta a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

www.dupress.hu

Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi
Készült a Kapitális Nyomdában, 2015-ben.

Tartalom

Bevezetés.....	5
1. Az oktatáspolitikai változások hatása a történelemtanítás gyakorlatára	
<i>Kovács István</i>	
1.1. A történelemtanítás jogszabályi környezetének változásai.....	7
1.2. A kerettantervek	13
1.3. A kerettantervek tartalmi újdonságai.....	20
1.4. A tankönyvpiac változásai, a tankönyvek szerepe a történelemoktatásban	26
1.5. Tankönyv és vázlat: a vázlatírás szerepe és gyakorlata.....	32
1.6–7. Az óravázlat típusai.....	39
1.8. A tanári tervezés más műfajai: a tanmenet, a tematikus terv, az óraterv	50
1.9. Terv és megvalósítás: a történelemóra ma.....	58
2. Az IKT alkalmazása a történelemórán	
<i>Óbis Hajnalka</i>	
2.1. A tanulási-tanítási környezet változásai és hatásuk a történelemtanításra (Első rész)	65
2.2. A tanulási-tanítási környezet változásai és hatásuk a történelemtanításra (Második rész).....	73
2.3. Hogyan készülünk fel a történelemórára?.....	80
2.4. Szöveg alapú tanulási környezet és multimédia.....	86
2.5. Szöveg alapú tanulási környezet és multimédia: képek.....	91
2.6. Szöveg alapú tanulási környezet és multimédia: prezentáció és gondolattérkép	94
2.7. Digitális tananyagkészítés, fejlesztés, interaktív tanulói környezet	103
2.8. Virtuális valóság, kiterjesztett valóság használata az oktatásban	108
2.9. Személyes digitális tartalmak és közösségi oldalak, blogok alkalmazása az oktatásban.....	113

3. A pedagógus kompetenciák megjelenése a történelemórán

Kovács Istánné

- 3.1. Szakmai feladatok, szaktudományos, szaktárgyi, tantervi tudás:
a történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek
kerettantervben szereplő értelmező kulcsfogalmak,
tartalmi kulcsfogalmak és fogalmak használata.....119
- 3.2. A pedagógiai folyamatok, tevékenységek tervezése:
a tankönyv és az atlasz a tanítás-tanulás folyamatában.....127
- 3.3. A tanulás támogatása:
kooperatív tanulási technikák a történelemórán.....133
- 3.4. A tanulók személyiségének fejlesztése:
a differenciált foglalkozás lehetőségei.....141
- 3.5. A tanulók személyiségének fejlesztése:
a differenciált foglalkozás lehetőségei a tanórán 150
- 3.6. A tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítése,
fejlesztése: házi feladatok lehetséges formái az online
felületek használatával.....158
- 3.7. A pedagógiai folyamatok és a tanulók személyiségfejlődésének
folyamatos értékelése, elemzése: feladatlapok készítése.....163
- 3.8. Kommunikáció és szakmai együttműködés, problémamegoldás:
a forrásközpontú történelemtanítás, a szöveges és képi források
beépítése a tanóra menetébe.....169
- 3.9. Elkötelezettség és szakmai felelősségvállalás a szakmai
fejlődésért: nevelési lehetőségek a történelem tantárgy
tanítási-tanulási folyamatában.....179

Bevezetés

A neveléstudomány új eredményei, a technika fejlődése és az oktatáspolitikai változásai a történelemtanárokat is komoly kihívások elé állítják. Ezek a kihívások és az ezekre adott válaszok a tantárgy-pedagógia közvetítésével juthatnak el az egyetemi és főiskolai hallgatókhoz, gyakorló pedagógusokhoz. A történelemtanítás módszertani megújításának különös aktualitást ad, hogy 2013 szeptemberétől léptek életbe az új Nemzeti alaptanterv alapján készült kerettantervek, s 2015 januárjától indult a közoktatási intézmények pedagógiai-szakmai ellenőrzése, kezdődött a pedagógusok minősítése. A korszerű pedagógiai eljárások alkalmazása ezentúl tehát jelentős követelményekkel járó, külső, állami ellenőrzés követelménye is. Egy 28 órás továbbképzés már időbeli korlátok miatt sem vállalhatja a történelem szakmódszertan minden fontos területének áttekintését. A továbbképzés tananyagának összeállítói olyan kérdésköröket választottak, amelyek tapasztalataik szerint leginkább foglalkoztatják a gyakorló pedagógusokat.

Az 1. témakör az oktatáspolitikai változások közvetlen, gyakorlati következményeivel foglalkozik. Ismerteti e változások tantárgy specifikus elemeit, azok hatását a tanári tervezésre és a tervek megvalósítására. Konkrét példák és az ezekhez kapcsolódó feladatok segítségével áttekinti a tervezés legfontosabb dokumentumait, műfajait, megkülönböztetett figyelmet fordít az óravázlat elkészítésére. Kitér a tankönyvek szerepére. A 2. rész az IKT-eszközök alkalmazásának lehetőségeiről szól. Kibontja a multimédia megnövekedett szerepét, segíteni kívánja a digitális tananyagok készítését, a digitális tartalmak alkalmazását. Külön hangsúlyt kapnak az IKT-eszközöknek a tanulói interaktivitást fejlesztő hatásai. A 3. tanulási egység újszerűsége, hogy a pedagóguskompetenciák köré építve veszi sorra a történelemtanítás korszerű módszereit, tanulásszervezési eljárásait, tanulási technikáit. Sok-sok gyakorlati feladattal ösztönzi ezek megvalósítását. Kitér a történelem oktatásában rejlő nevelési lehetőségekre is.

A kézikönyv szerzői a továbbképzést a történelemtanároknak abban a reményben ajánlják, hogy elvégzése tényleges segítséget nyújt a megváltozott követelményeknek való megfeleléshez, az ellenőrzések és minősítések sikeres teljesítéséhez, de mindenekelőtt az eredményesebb, élményszerűbb történelemtanításhoz.

A kézikönyv összeállítói

Az oktatáspolitikai változások hatása a történelemtanítás gyakorlatára

KOVÁCS István

1.1. A történelemtanítás jogszabályi környezetének változásai

2010 óta sok más terület mellett alapvető változásokon esett át a köznevelés-közoktatás is. Ennek nyilvánvaló jeleként a korábbi jogszabályok helyére újak léptek. Itt csak azokra a törvényekre, rendeletekre figyelünk, amelyek közvetlenül is meghatározzák a történelemtanítást, a történelemtanárok munkáját, amelyek ismerete nélkülözhetetlen az e tárgyat oktatók számára. Ezek:

- a 2011. évi CXCV. törvény – a nemzeti köznevelésről,*
- a 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet. A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról,*
- az 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről.*

A lista az érettségit adó középiskolák esetén erősen hiányos. Ugyanis még nem készültek el az érettségi vizsgaszabályzatáról és az érettségi vizsga részletes vizsgakövetelményeiről szóló új jogszabályok, pedig ezek a gyakorlatban legalább annyira fontosak a gimnáziumokban és a szakközépiskolában, mint a korábban említettek.

Nem lehet nem jelezni, hogy a pedagógusok tanórai tevékenységét, a tanári tervezést – legalábbis bizonyos időszakokban – **a 326/2013. (VIII. 30.) Korm. rendelet a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról**, sőt az ennek alapján készült útmutató is erősen befolyásolhatja.

A nemzeti köznevelési törvényből két elemet érdemes kiemelni. Az egyik részlet így szól:

„6. § (1) Az érettségi vizsga állami vizsga, amelyet országosan egységes vizsgakövetelmények (a továbbiakban: központi vizsgakövetelmények) szerint kell megtartani.

Az érettségi vizsga központi vizsgakövetelményeit a vizsgaszabályzat és az érettségi vizsga részletes vizsgakövetelményeiről szóló jogszabály alapján kell meghatározni. Az érettségi bizonyítvány érettségi végzettséget tanúsít, és jogszabályban meghatározottak szerint felsőoktatási intézménybe való felvételre, szakképzésbe való bekapcsolódásra, valamint munkakör betöltésére, tevékenység folytatására jogosít, a szakmai érettségi továbbá a szakképzésre vonatkozó jogszabályokban meghatározottak szerinti munkakör betöltésére képesít.

(2) Az érettségi vizsgán a tanuló a következő vizsgatárgyakból ad számot tudásáról: a) magyar nyelv és irodalom, b) történelem, c) matematika, d) idegen nyelv – a nemzetiségi nevelés-oktatásban részt vevők számára anyanyelv és irodalom, e) kötelezően választandó vizsgatárgy.”

A történelem tehát megtartotta kötelező érettségi vizsgatárgy jellegét. Aligha kell bizonygatni, hogy ez a tantárgy közoktatási súlyát, presztízst, de még óraszámát is meghatározza. Megnyugtató, hogy e téren nem történt változás.

A törvény másik fontos vonatkozása a történelemtanítás világnézeti meghatározottságával kapcsolatos. E kérdéskör kezeléséhez a jogszabály több ponton is segítséget nyújt:

„3. § (1) A köznevelés középpontjában a gyermek, a tanuló, a pedagógus és a szülő áll, akiknek kötelességei és jogai egységet alkotnak.

(2) A köznevelésben a nevelés és oktatás feladatát a gyermek szülei, törvényes képviselői megosztják a köznevelési intézményekkel és a pedagógusokkal. E közös tevékenység alapja a bizalom, az intézmény és a pedagógusok szakmai hitele.

(3)⁷ Az állami és települési önkormányzati nevelési-oktatási intézményben az ismereteket, a vallási, világnézeti információkat tárgyilagosan, sokoldalúan kell közvetíteni, a teljes nevelés-oktatási folyamatban tiszteletben tartva a gyermek, a tanuló, a szülő, a pedagógus vallási, világnézeti meggyőződését, és lehetővé kell tenni, hogy a gyermek, tanuló fakultatív hitoktatásban, illetve hit- és erkölcsstan oktatásban vehessen részt.”

A 46. § (6) h) pontjában hangsúlyosan szerepel: „a tanuló joga különösen, hogy vallási, világnézeti vagy más meggyőződését, nemzetiségi ön-

azonosságát tiszteletben tartásák, és azt kifejezésre juttassa, feltéve, hogy e jogának gyakorlása nem ütközik jogszabályba, nem sérti másoknak ezt a jogát, és nem korlátozza a társai tanuláshoz való jogának gyakorlását...

Ezek a jogok természetesen a pedagógust is megilletik. A gyakorlatban mindezek alapján megmaradt az állami, önkormányzati köznevelési intézmények világnézeti semlegessége, ezek az iskolák nem lehetnek kizárólagosan elkötelezettek egyetlen világnézet mellett sem. Az elvek egyértelműek, érvényesítésük azonban számos konkrét helyzetben problematikus lehet. Különösen akkor, ha a világnézeti meggyőződés politikai meggyőződéssel párosul, hiszen a kettő egymástól nehezen elválasztható.

Feladat a továbbképzés résztvevőinek: Gyűjtsünk olyan eseteket, amelyeknél nem egyértelmű a világnézeti vagy más meggyőződés kifejezésre juttatásának lehetősége! Melyek a törvényes tanári magatartás fő szabályai?

Segítségül szolgálhatnak az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet ajánlásai:

„Az Eötvös Károly Intézet ajánlásai a politika iskolai jelenlétéről

Az ajánlás megfogalmazói és az ahhoz csatlakozók egyetértenek abban, hogy

- *az iskolai nevelés fontos célja, hogy a tanulókat képessé tegye a tájékozódásra a politikában, a megalapozott egyéni vélemények kialakítására és okos képviselésére, ezáltal a demokratikus közéletben való tudatos és felelős részvételre;*
- *az iskola tartós, kényszerű közösség, a tanulók pedig kényszerhallgatóság, az oktatási szereplők között formális és informális függőségi viszonyok léteznek, ezért a politikai kommunikáció az iskolában csak sajátos korlátok között gyakorolható;*
- *az életkoruknál és érettségükönél fogva kiszolgáltatott, tizennyolcadik életévüket be nem töltött gyermekek politikai kommunikációval kapcsolatos jogainak érvényesüléséért és a jogszerűtlen politikai kommunikációval szembeni védelmükért a felnőtt oktatási szereplők felelősséggel tartoznak;*
- *a politikai kommunikációval kapcsolatos szabályokat a gyermekek emberi méltóságát, gondolat- és vélemény szabadságát tiszteletben tartva, az egyenlő bánásmód követelményének megfelelően úgy kell értelmezni és alkalmazni, hogy a lehetőségek közül az érdekeiket jobban szolgálót kell választani.*

1. A politikai kommunikáció megengedett

1.1. Az oktatási szereplőket (tanulókat, szülőket, pedagógusokat) az iskolában is megilleti a véleménynyilvánítás szabadsága, valamint a politikai kommunikáció joga, amely kiterjed a politikával kapcsolatos tényközlés és értékítélet szóban vagy más formában történő kinyilvánítása és az attól való tartózkodás szabadságára is.

1.2. Az oktatási szereplők e jogaikat csak

a) a jogszabályok, így különösen a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény (a továbbiakban: Ktv.) rendelkezéseinek megfelelően, az ott szabályozott tilalmakra figyelemmel,

b) az iskolai oktatás és nevelés céljaival összhangban,

c) az oktatási szereplők – különösen a tanulók – függőségi helyzetére, a gyermekek életkori és egyéb sajátosságaira tekintettel gyakorolhatják.

2. A pedagógus politikai véleményszabadsága korlátozott

2.1. A pedagógus a politikai kommunikációhoz fűződő jogai gyakorlása során köteles az Alkotmány értékrendjével összhangban a politikával kapcsolatos ismeretek tárgyilagos és többoldalú közvetítésére, az eltérő politikai értékítéletek lehetőségeinek bemutatására.

2.2. A pedagógus világnézetét, politikai meggyőződését nem köteles eltitkolni, de pártkötődéséről lehetőleg nem beszél.

3. A pártpolitika tilos

3.1. „A nevelési-oktatási intézmény helyiségeiben, területén párt, politikai célú mozgalom vagy párthoz kötődő szervezet nem működhet, továbbá az alatt az idő alatt, amíg az óvoda, iskola, kollégium ellátja a gyermekek, tanulók felügyeletét, párt vagy párthoz kötődő szervezettel kapcsolatba hozható politikai célú tevékenység nem folytatható.” [Ktv. 39. § (4) bekezdés]

3.2. Pártpolitikai tevékenységnek tekintendő az olyan megnyilvánulás is, amely a politikai környezetben valamely párttal úgy hozható kapcsolatba, hogy az párt(ok) melletti vagy elleni meggyőzésnek, mozgósításnak minősülhet.

3.3. A tevékenység pártpolitikai jellegéről az adott eset valamennyi körülményének mérlegelése alapján kell dönten.

4. A kommunikáció terei és eszközei célhoz kötöttek

4.1. Az oktatási szereplők közötti hagyományos vagy elektronikus kommunikációs csatornák sem a gyermekek, tanulók felügyelete ellátásá-

nak ideje alatt, sem azon kívül nem használhatók fel pártpolitikai célra, illetve olyan politikai kommunikációra, amely nem kapcsolódik az iskola oktatási és nevelési céljaihoz.

4.2. Ilyen kommunikációs csatornának tekintendő mindaz az oktatási szereplők közötti kommunikációs lehetőség, amelyet az oktatásra vonatkozó jogszabályok vagy az iskola hoznak létre, így például a tanítási óra, a hirdetőtábla, a szülői értekezlet, az ellenőrző könyv, az üzenőfüzet, valamint a szülők elérhetőségének nyilvántartása, az intézményi e-mail címek, az iskolához kapcsolódó levelezőlista.

5. A hátrányokozás tilos

5.1. A tanulót és a szülőt nem érheti hátrány politikai meggyőződése [Ktv. 41. § (4) bekezdése alapján], annak jogszerű kinyilvánítása vagy az attól való tartózkodás miatt.

5.2. Hátránynak minősül bármely, a tanuló vagy a szülő számára kedvezőtlen következmény, amely az érintett jogai gyakorlásával, kötelezettségei teljesítésével, a tanuló értékelésével, fegyelmezésével, a közösségi helyzetével függ össze.

6. A hallgatás jog, a manipuláció tilos

6.1. A tanuló és a szülő nem készíthető politikai meggyőződésének megvallására, megtagadására [Ktv. 41. § (3) bekezdése alapján], ideértve azt, ha az érintettet politikai véleménye kinyilvánítására, nézeteivel ellentétes megnyilvánulásra, azok megváltoztatására készítetik, illetve, ha véleménye jogszerű kinyilvánítását akadályozzák.

6.2. Készítésnek minősül az is, ha a tanuló vagy a szülő alappal tart hat attól, hogy hátrány éri azért, mert valamit tesz vagy nem tesz. Készítésnek tekintendő továbbá minden olyan cselekedet vagy magatartás, amely az érintettet az oktatási és nevelési eszközöket, az iskolai függőségi viszonyokat, a gyermek életkorát vagy a pedagógusokkal való bizalmi viszonyát felhasználva befolyásolja.

6.3. Olyan iskolai feladat nem adható, amely politikai véleményt, meggyőződést közvetít, vagy ilyen kinyilvánítását igényli.

7. Az iskolának vannak feladatai

7.1. A politikai kommunikációhoz fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. Az intézményvezető gondoskodik arról, hogy e jogok az iskolában érvényesüljenek. Az intézményvezető és a pedagógus köteles

megelőzni, illetve megakadályozni, hogy más magatartása jogsértéshez vezessen.

7.2. A pedagógusnak a politikai véleményformálás és -ütköztetés képességének fejlesztése érdekében úgy kell biztosítani a tanulók számára a politikai kommunikáció lehetőségét, hogy – az ismeretek tárgyilagos és többoldalú közvetítésével, az eltérő vélemények lehetőségének bemutatásával – arra törekedjen, hogy a tanulók egymás jogait tartsák tiszteletben.

7.3. Az iskola támogatja a tanulók egyéni és csoportos önképzését, tájékozódási törekvéseit, amelyek a politikai eszmék történetére vagy jelenkori kínálatára is kiterjednek.

7.4. Az intézményvezető és a pedagógus köteles a tanulók és a szülők számára a megfelelő tájékoztatást megadni a politikai kommunikáció lehetőségeiről és korlátairól.” (Dr. Majtényi 2005: 1). Elérhető: <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=276>

A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló kormányrendelet szerkezeti értelemben alig tartalmaz változást. A szabályozás az általános iskolai és a középiskolai nevelés teljes időtartamát érinti. A NAT továbbra is műveltségi területekben gondolkodik, ezek egyike az Ember és társadalom címet viseli. Az egyes területekhez nem rendel óraszámokat, ajánlásokat ad a százalékos arányokra. Ezek az Ember és társadalom esetében szinte változatlanok: 1–4. évfolyam 4–8, 5–6. évfolyam 6–10, 7–8. évfolyam 10–15, 9–10. évfolyam 8–15, 11–12. évfolyam minimum 10%. 2%-os növekedés az 5–6., 1%-os a 11–12. évfolyamon érzékelhető. A megelőző NAT-tól alapvetően eltér viszont abban, hogy ismét megjelennek a közműveltségi tartalmak, a tantervi szabályozás e szintje is tartalmaz ismereteket. Az ismereteket kiemelt fejlesztési területek szerint csoportosították, ezek a történelem; az erkölcstan, etika; a hon- és népismeret; a társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek; a filozófia. A konkrét tartalmak a kerettantervekben szerepelnek.

Felhasznált irodalom

Dr. Majtényi László (2005): *A politika iskolai jelenlétének kívánatos határai*. Az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet ajánlásai.
<http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=276>

1.2. A kerettantervek

Az oktatáspolitikai változások a kerettantervek tekintetében is komoly következményekkel jártak. A miniszter által jóváhagyott kerettantervek használata kötelezővé vált. **Az 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet 4. §-ának** értelmében:

„(2) A tantárgyi kerettanterv meghatározza

- a) a tantárgyi bevezetőt, amely megjelöli

  - aa) az adott tantárgy pedagógiai céljait és feladatait,*
  - ab) a tantárgy fejlesztési területeinek nevelési céljait,*
  - ac) a tantárgynak a kulcskompetenciák fejlesztésében betöltött szerepét,*
  - ad) az adott pedagógiai szakaszban a tantárgy sajátos fejlesztési céljait,**
- b) a tantárgyi tartalmakat, azon belül:

  - ba) a tematikai egységeket, amelyek az egyes műveltségterületi tantárgy nagyobb átfogó témaegységeit, témaköreit nevesítik, és amelyek a tematikai egységek az adott tantárgyi terület sajátosságaitól függően lehetnek konkrét téma- vagy képességterületek azzal az eltéréssel, hogy a tevékenységre épülő műveltségterületek tantárgyaiban a tematikai egységek fejlesztési célként jelennek meg,*
  - bb) az előzetes tudást, amely a témakörhöz kapcsolódó tartalmak sikeres elsajátításához szükséges, kulcsfogalmakat, ismeretelemeket, szabályokat, képességeket foglal össze,*
  - bc) a tematikai egység nevelési és fejlesztési céljait, amelyhez illeszkedve az adott tematikai egység tanítási-tanulási folyamatában hangsúlyos, kiemelt nevelési és fejlesztési feladatok kerülnek megnevezésre az egy vagy két évfolyamonként meghatározott, a tantárgyra jellemző sajátos pedagógiai és fejlesztési célok és feladatok alapján,*
  - bd) az ismeretek, fejlesztési követelmények rendszerét azzal, hogy a tematikai egység tartalmi elemeinek és fejlesztési feladatainak megjelenítését a tematikai egység sajátosságainak megfelelően kell meghatározni, figyelemmel a tantárgy és a tematikai egység sajátosságaira és a tantárgyi, tantárgyközi kapcsolódási pontok megjelenítésére,*
  - be) a kulcsfogalmak, fogalmak rendszerét, amely a kulcsfogalmak, továbbá a fogalmi gondolkodás fejlesztéséhez szükséges fogalmi műveltség összetevőit tartalmazza,**

- bf) a fejlesztés az egy vagy két évfolyamos szakasz végére elvárt eredményeit, amely az adott tantárgyban elvárható legfontosabb tudás- és képességelemek határozza meg,*
- c) a kerettantervek tartalmának elsajátításához minimálisan szükséges – a tematikai egységekhez vagy adott évfolyamhoz kapcsolódó – óraszámot, amelyhez képest az iskola – a 2. § (5) bekezdésben foglalt kivétellel – kevesebb óraszámokban nem építheti be a tantárgyi kerettantervet a helyi tantervébe.”*

Az igen részletes szabályozás meglehetősen szűkre szabta az iskolák mozgásterét. A meghatározott minimális óraszámoknál kevesebb órát a helyi tanterv nem tartalmazhat, óraszámot növelni más tantárgyak rovására nem lehet, csak a szabadon tervezhető órakeret áll rendelkezésre. Az egyes fejezetekre (témakörökre) is konkrét óraszámok vannak, s bár itt lehetőség van egy 10%-os eltérésre, ez a gyakorlatban szinte elhanyagolható, egy 14 órás témakörnél mindössze 1 óra. Inkább elméleti lehetőség az a 10% is, ami abból fakad, hogy a kerettantervek csak az éves óraszám 90%-ára tartalmazznak előírásokat, a fennmaradó órákat az iskola saját pedagógiai programjának megfelelően használhatja fel. Összegezve: A kerettantervek igen részletesen és megkerülhetetlenül szabályozzák az iskolák tevékenységét, a valóságban helyi tantervként is funkcionálnak.

A klasszikus tantárgyak közül talán a történelmet érintette a legtöbb változás. Ezen a néven meg is szűnt létezni, új megjelölése: történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek, a szakiskolákban: társadalomismeret. A történelem kerettantervekről igen alapos összeállítást készített dr. Katona András. Az előadás anyagára több helyen is támaszkodtam, de egészében is megtekinthető a http://www.moderniskola.hu/sites/default/files/field/image/tanevnyito/ember_es_tarsadalom.pdf oldalon.

A történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek (a továbbiakban történelem) tantárgy minimálisan kötelező óraszámai az általános iskolában és a gimnáziumban nem változtak, 5. évfolyamtól maradt a heti 2–2–2–2–2–3–3 óra. Bizonyos értelemben meglepő, ámbar érthető módon a szakközépiskolában még növekedtek is, hiszen a 11. évfolyamon a korábbi 2 óra 3-ra nőtt, így az óraszámok tekintetében megszűnt a két iskolatípus közötti különbség. Két területen viszont markáns újdonságokkal kell szembenéznük a történelemtanároknak: egyrészt változott a tananyagbeosztás, másrészt új ismeretkörök, tartalmak jelentek meg.

A tananyagbeosztás átalakítása jelentős részben az új tartalmak bevonásával magyarázható. A Nemzeti alaptanterv az *Ember és társadalom* című műveltségi terület kapcsán öt ismeretkört nevesít, ezek a következők:

- történelem,
- erkölcsstan, etika,
- hon- és népismeret,
- társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek,
- filozófia.

Az öt ismeretkör feldolgozására a kerettantervek 3 tantárgyat írnak elő, a történelmen kívül az általános iskolában az erkölcsant és a hon- és népismeretet, a középiskolában pedig az etikát. Minden más a történelem keretei között kell tanítani. Ez a 8. évfolyamon 26, a 12. évfolyamon 18 órát jelent. Az érettségi előtt ehhez még egyszer 18 óra jön rendszerező ismétlés címmel. Tehát a hagyományos történelemtanításra a kisebbeknél 13, a nagyobbaknál 12 héttel kevesebb jut. Az így kieső időt természetesen valahol meg kell spórolni. Az már történelemszemléleti alapokon nyugvó döntés volt, hogy a történelem kerettantervek az ókor, a középkor és a kora újkor megkurtítása mellett tették le a voksukat. Ennek nyomán a következő időbeosztás alakult ki:

Évf.	Régi kerettanterv magyar/ egyetemes	Új kerettanterv magyar/egyetemes
5.	Ókor vége /magyar honfoglalás	Középkor vége /Árpád-kor vége
6.	XVIII. század elejéig/szatmári béke	1849-ig
7.	Az első világháború vége	A második világháború vége
8.	Globalizáció /1990-ig	Globalizáció /2004-ig
9.	Első ezredforduló /magyar államalapítás	Középkor vége /1490-ig
10.	Kora újkor 1721-ig/szatmári béke	1849-ig
11.	Az első világháború kezdete	A második világháború vége
12.	Emberiség az újabb ezredfordulón/1991	Globalizáció /2004-ig

Forrás: Dr. Katona 2012: 20.

Mi következik mindebből? Elsősorban az, hogy szakítani kell a megszokott haladási ütemmel, s újra kell gondolni, újra kell tervezni a történelemtanári munkát. Ez a helyi tanterv és az 5–6., valamint 9–10. évfolyamos tanmenetek és a jogszabályi előírások szerint történt. Nem is volt túlságosan nehéz feladat. A papír, az elektronikus dokumentum mindent elbír. A gyakorló tanárok közül viszont sokan jelentős lemaradásban vannak az említett évfolyamokon, nem képesek tartani a tanmenet által dikált tempót. Okként az elvárások összetett rendszerét szokták említeni. Minden történelemórán a tanulói tevékenységnek kell dominálnia, továbbra is alapelv a forrásközpontúság, és természetesen a diákoknak szilárd, rendszerezett, értelmezett ismeretekhez kell jutniuk. Egyszerre mindegyik feltételt teljesíteni igen nehéz.

Feladat a továbbképzés résztvevőinek: Készítsük el a kerettanterv alábbi részlete alapján egy tanmenet megfelelő egységét! Gondoljuk át a korábbi kerettanterv alapján tanított, de most elhagyható részeket! A javasolt szerkezet:

Sorszám	Az óra címe	Tanulói tevékenység	Feldolgozandó forrás

Tematikai egység	A világ és Európa a kora újkorban	Órakeret 12 óra
Előzetes tudás	Felfedezők, utazók, reformátorok, a Napkirály udvara, a felvilágosodás eszméi.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	<p>◀ A tanuló érzékeli, hogy az emberek a maguk által leghelyesebbnek gondolt módon cselekszenek. Az azonban, hogy a különböző korokban mit tartottak helyesnek vagy helytelennek, jelentős mértékben eltért egymástól. Ahhoz, hogy az emberek tetteit és döntéseit helyesen tudjuk megítélni, először meg kell érteni a helyzetet, amelyben éltek. Belátja, hogy a világ különböző civilizációit összeköti az emberi alapszükségletek biztosításának igénye (élelem, biztonság, a világ megértésének igénye stb.). Megérti, hogy a kultúrák találkozása milyen</p>	

	<p>esélyeket és/vagy veszélyeket hordoz magában. Képes empatikusan, a leigázottak szempontjából is értékelni a földrajzi felfedezéseket és az azt követő gyarmatosítást.</p> <p>A tanuló belátja, hogy Amerika felfedezése gyökeresen megváltoztatta a világ képét. Felismeri, hogy a kereskedelmi utak feletti ellenőrzés általában jelentős hatalmi pozíciót is jelent, valamint hogy a kereskedelmi utak terén lezajló változások átrendezik a régiók közötti gazdasági erőviszonyokat, hosszú távon jelentős gazdasági, társadalmi és politikai következményekkel járnak. Átlátja a tőkés gazdaság működési mechanizmusát, felismeri a termelés új szervezeti formáinak társadalomformáló hatását. Tudja, hogy a reformáció a katolikus egyház világi hatalmával való szembefordulás nyomán jött létre, és érti, hogy a hitélet megújítása mellett a protestáns gondolkodásmód (önkormányzatiság, hivatásetica) terjesztésével jelentős eszmei és társadalmi hatást gyakorolt Európára. Megismeri az európai régiók eltérő fejlődését és egymásra hatását.</p> <p>Képes összehasonlítani történelmi időszakokat, egybevetni eltérő emberi sorsokat. Képes a történelmi tér hatásainak és változásainak megértésére, az adott témához leginkább megfelelő térkép kiválasztására.</p>
--	---

Témák	Fejlesztési követelmények	Kapcsolódási pontok
<p>Amerika ősi kultúrái, a nagy földrajzi felfedezések és következményeik. <i>Felfedezők, feltalálók. Függetlenség és alávettség.</i> <i>A fanatizmus jellemzői és formái.</i></p> <p>Reformáció és katolikus megújulás.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> – Ismeretszerzés különböző típusú forrásokból. <i>(Pl. a 95 pontból a lutheri tanok kimutatása; a barokk stílusjegyeinek felismerése képek alapján.)</i> – Különböző emberi magatartástípusok, élethelyzetek megfigyelése, következtetések levonása. <i>(Pl. a polgárosult angol nemesség és a francia nemesség összehasonlítása.)</i></p>	<p><i>Földrajz:</i> Földrajzi felfedezések topográfiai vonatkozásai, a holland mélyföld, a Naprendszer.</p> <p><i>Magyar nyelv és irodalom:</i> Shakespeare, Molière.</p>

<p><i>Vallások szellemi, társadalmi, politikai gyökerei és hatásai.</i></p> <p>Az atlanti hatalmak (Hollandia és Anglia) felemelkedése. <i>Erőforrások és termelési kultúrák.</i></p> <p>Nagyhatalmi küzdelmek a XVII. században és a XVIII. század elején. <i>Kisállamok, nagyhatalmak.</i></p> <p>Az angol polgárháború és a parlamentáris monarchia kialakulása. <i>A hatalommegosztás formái, szintjei.</i></p> <p>A francia abszolutizmus és hatalmi törekvések.</p> <p>Közép- és Kelet-Európa a XVI–XVII. században.</p> <p>A tudományos világkép átalakulása.</p>	<p>– Információk önálló rendszerezése és értelmezése. <i>(Pl. a harmincéves háború okainak csoportosítása.)</i></p> <p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>– Érvek gyűjtése a saját vélemény alátámasztására, ellenérvek gyűjtése meghatározott álláspontok cáfolására. <i>(Pl. forradalom volt-e a XVII. századi angliai átalakulás?)</i></p> <p>– A különbségek felismerése és a változások nyomon követése egy-egy történelmi jelenség kapcsán. <i>(Pl. az ipari termelési keretek – céh, kiadási, felvásárlási rendszer, manufaktúra – összehasonlítása.)</i></p> <p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>– Folyamatábra, diagram készítése. <i>(Pl. a XVI. századi világgereszkedelem működése.)</i></p> <p>– Vizuális rendezők (táblázatok, ábrák) készítése. <i>(Pl. az angol polgárháború szakaszairól.)</i></p> <p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>– A történelmi tér változásainak leolvasása térképekről. <i>(Pl. a reformáció egyes irányzatainak a térhódítása.)</i></p>	<p><i>Dráma és tánc:</i></p> <p>Az angol reneszánsz színház és dráma, a francia klasszicista színház és dráma.</p> <p><i>Vizuális kultúra:</i></p> <p>A barokk stílus.</p> <p><i>Ének-zene:</i></p> <p>A barokk zene.</p> <p><i>Fizika:</i></p> <p>A földközéppontú és a napközéppontú világkép jellemzői. A Föld, a Naprendszer és a Kozmosz fejlődéséről alkotott csillagászati elképzelések. Kepler törvényei, Newton.</p> <p><i>Filozófia:</i></p> <p>Descartes, Bacon, Locke.</p>
--	--	--

Értelmező kulcsfogalmak	Történelmi idő, változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi forrás, interpretáció, jelentőség.
Tartalmi kulcsfogalmak	Társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, elit réteg, népesedés, népességrobbanás, népességfogyás, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, termelési egység, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, egyeduradalom, monarchia, köztársaság, parlamentarizmus, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, vallás, monoteizmus, vallásüldözés, antijudaizmus.
Fogalmak, adatok	<i>Fogalmak:</i> ültetvény, tőke, kapitalizmus, világkereskedelem, abszolutizmus, reformáció, protestáns, evangélikus, református, ellenreformáció, jezsuita, barokk, manufaktúra, vetésforgó, anglikán, puritán, Jognyilatkozat, alkotmányos monarchia, merkantilizmus. <i>Személyek:</i> Kolumbusz, Magellán, Vasco da Gama, V. Károly, Luther, Kálvin, Kopernikusz, Spinoza, I. Erzsébet, Cromwell, XIV. Lajos, I. (Nagy) Péter. <i>Topográfia:</i> Németalföld, London, Versailles, Szentpétervár. <i>Kronológia:</i> 1492 (Amerika felfedezése), 1517 (Luther fellépése, a reformáció kezdete), 1618–48 (a harmincéves háború), 1642–49 (az angol polgárháború), 1689 (a Jognyilatkozat kiadása).

Felhasznált irodalom:

Dr. Katona András (2012): NAT – kerettantervek – helyi tanterv – Ember és társadalom – történelem. Budapest. 20.
http://www.moderniskola.hu/sites/default/files/field/image/tanevnyito/ember_es_tarsadalom.pdf

1.3. A kerettantervek tartalmi újdonságai

A történelemtanároknak az új kerettantervek bevezetésekor azzal is szembesülniük kellett, hogy tantárgyukban olyan tartalmak, ismeretek is megjelentek, amelyek korábban nem szerepeltek, vagy nem alkottak önálló témakört. A 8. és a 12. évfolyam végén ugyanis társadalmi ismereteket, állampolgári ismereteket, gazdasági-pénzügyi ismereteket kell tanítani. Ezek az általános iskolában médiaismerettel, középiskolában munkaügyi ismeretekkel egészülnek ki. Lehet persze vitatni, hogy éppen történelemórán kell megismerkedni a hivatalos ügyintézással, az önkéntesség társadalmi szerepével, vagy az üzleti terv készítésének elveivel, de ettől még mindez kötelező tananyag marad. Elhagyásuk különösen középiskolában lehetetlen, mert minden bizonnyal szerepelni fognak az érettségi követelmények között. (Az ismert jogszabálytervezetekben szerepelnek is.) Ezért most a gimnáziumra és a szakközépiskolára koncentrálnunk. Nézzük, mit kíván a már említett 18 óra.

Tematikai egység	Társadalmi ismeretek	Órakeret 4 óra
Előzetes tudás	A társadalmi tagozódással kapcsolatos korábbi történelmi és földrajzi ismeretek, valamint személyes tapasztalatok.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	<p>◀ A társadalom makro- és mikrostruktúráját alkotó elemek azonosítása.</p> <p>A társadalom tagoltságából eredő egyenlőtlenségek felismertetése, ezek okainak azonosítása.</p> <p>A társadalmi felelősségvállalás elvi szükségességének megértetése és néhány gyakorlati módjának megismertetése.</p> <p>A kisközösségek szerepe a helyi, lokális és országos ügyek alakításában.</p>	

Ismeretek	Fejlesztési feladatok	Kapcsolódási pontok
Családformák a mai világban. Kortárs csoport és ifjúsági szubkultúrák. A helyi társadalom, a civil társadalom és az önkéntesség.	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> Családtípusok azonosítása és jellemzése személyes tapasztalatok és a médiából vett példák alapján.	<i>Földrajz:</i> Magyarország régiói; demográfiai mutatók; a magyar tájak kulturális, néprajzi értékei.

<p>Nemzet és nemzetiség. Kulturális és etnikai kisebbségek, nemzetiségek Magyarországon.</p> <p>Esélyegyenlőtlenség és hátrányos társadalmi helyzet. Társadalmi felelősségvállalás és szolidaritás.</p> <p>A nagy ellátórendszerek (egészségügy, társadalombiztosítás, oktatás) megismerése.</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> A nemzeti, a közép-európai, valamint az európai identitás értelmezése.</p> <p><i>Kommunikáció:</i> – Aktuális szocializációs kérdések, dilemmák és problémák megvitatása. – A többes identitás fogalmának és gyakorlati érvényesülésének megvitatása. – Egy nemzetiség, valamint egy hátrányos helyzetű társadalmi csoport életének bemutatása szóban vagy írásban.</p>	<p><i>Etika:</i> Társadalmi szolidaritás. Többség és kisebbség.</p>
--	---	---

Kulcsfogalmak	Család, társadalom, szocializáció, kultúra, etnikum, nemzet, nemzetiség.
Fogalmak	Szubkultúra, kortárs csoport, helyi társadalom, civil társadalom, kisebbség, többség, érdekképviselet, érdekegyeztetés, identitás, hátrányos helyzet, felelősségvállalás, szolidaritás, önkéntesség.

Tematikai egység	Állampolgári ismeretek	Órakeret 4 óra
Előzetes tudás	A politikai rendszerek és az állampolgárok közötti viszony történelmi formáinak ismerete. Az iskolai diákönkormányzat működésével kapcsolatos tapasztalatok.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	<p>◀ Az aktív és felelős állampolgársághoz szükséges ismeretek és készségek megerősítése. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának megismerése.</p> <p>Az alapvető állampolgári jogok és kötelességek tudatosítása. Az ezek gyakorlásához kapcsolódó legfontosabb tevékenységi formák azonosítása.</p>	

	<p>A magyarországi és az uniós politikai rendszer legfőbb elemeinek megismertetése, a politikai részvétel jelentőségének tudatosítása.</p> <p>Az új Alaptörvény szellemiségének és fontosabb pontjainak feldolgozása.</p>
--	---

Ismeretek	Fejlesztési feladatok	Kapcsolódási pontok
<p>Állampolgári jogok és kötelességek.</p> <p>Magyarország és az Európai Unió politikai intézményrendszere.</p> <p>A magyar és az európai állampolgárság legfontosabb ismérvei.</p> <p>A magyar választási rendszer (országgyűlési és helyhatósági választások).</p> <p>A politikai részvétel formái.</p> <p>A közvetett és a közvetlen demokrácia eszköztára.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – A magyarországi országgyűlési választások modellezése. – A hazai helyhatósági választások működési mechanizmusának modellezése. <p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Az állampolgári jogok és kötelességek kölcsönös viszonyrendszerének elemzése. – A felelősségteljes választói magatartás értelmezése. – A többes állampolgárság fogalmának értelmezése. 	<p><i>Földrajz:</i></p> <p>Az Európai Unió kialakulása és működésének jellemzői.</p> <p><i>Etika:</i></p> <p>Törvény és lelkiismeret.</p>

Kulcsfogalmak	Állam, állampolgár, politika, intézmény.
Fogalmak	Állampolgári jog, állampolgári kötelesség, politikai intézményrendszer, választás, választási rendszer, unió, országgyűlés, helyhatóság, politikai részvétel, közvetett demokrácia, közvetlen demokrácia, önkormányzat, párt, parlamenti küszöb, állampolgári jogok biztosa, Állami Számvevőszék.

Tematikai egység	Pénzügyi és gazdasági kultúra	Órakeret 5 óra
Előzetes tudás	A bankok működésével kapcsolatos gazdaságföldrajzi ismeretek. A gazdálkodással és a pénzkezeléssel kapcsolatos személyes tapasztalatok.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	<p>◀ Az alapvető pénzügyi és gazdasági fogalmak megismertetése, a gazdasági folyamatok fő hatótényezőinek megértetése.</p> <p>A tudatos és felelős állampolgári gazdálkodás elveinek megismerése, elfogadása.</p>	

Ismeretek	Fejlesztési feladatok	Kapcsolódási pontok
<p>Az állam gazdasági szerepvállalása és kapcsolata a gazdaság különböző szereplőivel. Az állam bevételei. Az állam stabilizációs, redisztribúciós és tőkeallokációs feladatai.</p> <p>A költségvetési és a monetáris politika eszköztára, szerepe a gazdaságpolitikai célok megvalósításában.</p> <p>A pénzpiac működése, megtakarítók és forrásigénylők. A pénzügyi közvetítők helye a nemzetgazdaságban.</p> <p>A vállalkozások helye a nemzetgazdaságban, szerepük a GDP megtermelésében.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Az adók és járulékok szerepének megértése a modern nemzetgazdaságok működésében. – A vállalkozási formák különbségeinek megértése, különféle példák elemzése révén. – A banki és a nem banki pénzügyi közvetítők sajátos gazdasági szerepeinek azonosítása. – Néhány hazai vállalkozás és a vállalkozói életforma megismerése példákon keresztül. <p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – A tőkeszerzés különféle lehetőségeinek (tőzsde, értékpapírok, lízing) összehasonlítása. – Az állami szerepvállalás és az adózás közötti kapcsolatok feltárása. 	<p><i>Földrajz:</i></p> <p>A modern pénzügyi közvetítőrendszer a világ-gazdaságban (pénzügyi piacok, nemzetközi monetáris intézmények, nemzetközi tőkeáramlás, környezeti problémák, fenntarthatóság és az állam).</p> <p><i>Etika:</i></p> <p>A felelősség új dimenziói a globalizáció korában.</p>

Vállalkozási formák. Vállalkozások létrehozása és működtetése. A vállalkozások és a piac kapcsolata. Az üzleti terv.	– A pénzügyekkel, gazdasággal foglalkozó írott vagy audiovizuális médiaszövegek elemzése és feldolgozása. – Vázlatos üzleti terv készítése szituációs gyakorlat keretében. – Vita az adózási morállal kapcsolatos kérdésekről.	
--	--	--

Kulcsfogalmak	Állam, gazdaság, piac, pénz.
Fogalmak	Költségvetés, adó, járulék, vállalkozás, személyi jövedelemadó, áfa, juttatások, társadalombiztosítás, nyugdíjjárulék, költségvetési intézmény, költségvetési egyenleg, deficit, pénzpiac, monetáris politika, jegybank, bankrendszer, kereskedelmi bank, megtakarítás, forrás, tőzsde, értékpapír, rt, kft, kkt, bt, egyéni vállalkozás, szövetkezet, korlátlan felelősség, korlátolt felelősség, egyetemleges felelősség, biztosító társaság, lízingtársaságok, pénzügyi közvetítő rendszer.

Tematikai egység	Munkavállalás	Órakeret 5 óra
Előzetes tudás	Diákmunka során szerzett személyes tapasztalatok. A környezet munkával kapcsolatos mintáinak ismerete.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	◀ Az alapvető munkavállalói jogok és kötelezettségek tudatosítása. A munkába állás folyamatának és az alkalmazotti lét néhány fontos jellemzőjének megismertetése. A munkatevékenység emberformáló és értékteremtő erejének felismerése, elfogadása.	

Ismeretek	Fejlesztési feladatok	Kapcsolódási pontok
A munkaerő és a piac kapcsolata. Munkaerőpiaci elvárások itthon és külföldön.	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> – Munkaerőpiaci információk gyűjtése, a magyarországi és az uniós lehetőségek feltérképezése (állások és elvárások).	<i>Magyar nyelv és irodalom:</i> Tájékozódás listászerű, nem folyamatos szövegekben.

<p>Szakképzettség. Állás-keresési technikák. Pályakezdés, beilleszkedés a munkahelyi közösségbe.</p> <p>Munkajogi alapok. Foglalkoztatási formák. A munkaszerződés tartalma.</p> <p>A munkaviszonyhoz kapcsolódó jogok és kötelezettségek (munkaszerződés, bérszámítás, adózás, egészségbiztosítás és nyugdíjbiztosítás, kollektív szerződés).</p> <p>A munkaviszony megszűnése, munkanélküli ellátás, álláskeresési támogatás, visszatérés a foglalkoztatásba.</p>	<p>– Egy állás elnyeréséhez kapcsolódó lépések megismerése, tapasztalatok szerzése a dokumentumok kezelésével kapcsolatban (álláshirdetés, tájékozódás, önéletrajz, motivációs levél, interjú, munkaszerződés).</p> <p>– A munkaviszonyhoz kapcsolódó adózási, egészség- és társadalombiztosítási teendők modellezése.</p> <p>– Saját bankszámla nyitásának, bankkártya kiváltásának és az internetes bankfiók használatának modellezése.</p> <p>– Tájékozódás a munkanélküliek ellátásáról, átképzési és visszatérési lehetőségekről a területileg illetékes hivatalokon keresztül.</p> <p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>– A munkahelyi közösségbe való beilleszkedés problémáinak modellezése szerepjáték keretében.</p> <p>– Az egyéni és a vállalati érdek ütközését megjelenítő viták szervezése.</p>	<p>Ismerkedés az olyan, végrehajtásra szánt, aktusszerű szövegekkel, mint a számla, az önéletrajz, a szerződés és az adóbevallás.</p> <p><i>Informatika:</i> Információk gyűjtése az internetről. Bemutatók, dokumentumok készítése.</p>
---	--	--

Kulcsfogalmak/	Gazdaság, piac, munka.
Fogalmak	Állás, adó, biztosítás, szerződés, munkaerőpiac, munkaadó, munkavállaló, foglalkoztatás, munkaviszony, önéletrajz, motivációs levél, munkajog, munkaszerződés, munkaidő, munkabér, adózás, adóbevallás, személyi jövedelemadó, egészségbiztosítás, társadalombiztosítás, munkanélküliség, munkanélküli ellátás, álláskeresési támogatás.

A kerettanterv megfelelő részeinek áttekintése világossá teszi, olyan feladatokat rónak a történelemtanárookra, melyek elvégzésére nem készítették fel. Az egyetemeken ugyanis nem tanítják nekik rendszerezetten

azokat a tudományokat, amelyek ismerete nélkül korábban is nehéz volt történelmet oktatni, most pedig szinte lehetetlen. Nevezetesen:

- a szociológiát,
- a politológiát,
- a közgazdaságtant,
- a jogtudományt.

Nézzünk egy konkrét példát! Négy tanóra van az állampolgári ismeretek összefoglalására, tanítására. A tanárnak alaposan ismernie kell Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát és a magyar Alaptörvényt. Különbséget kell tennie emberi jogok és állampolgári jogok között. Felkészültnek kell lennie Magyarország és az Európai Unió politikai intézményrendszeréből. Tudnia kell, milyen választási rendszerek léteznek, különös tekintettel a meglehetősen összetett vegyes típusú magyar választási rendszerre, ennek parlamenti és önkormányzati vonatkozásaira. A közvetett és a közvetlen demokrácia elvei mellett a népszavazás konkrét magyarországi szerepét is ismernie kell.

Azt gondolom, még ez a témakör is rendkívül kemény tanulást igényel, pedig ez áll legközelebb a hagyományos történelemtanításhoz. Mert honnan is ismerhetné egy történelemtanár – csak néhány példát kiragadva – a lízingtársaságok, a szubkultúra, a munkajog fogalmát, lényegét? Vállalhatja-e végzettsége alapján diákjainak felkészítését egy motivációs levél megírására, egy internetes bankfiók használatára, a pénzügyi közvetítőkkel történő kapcsolatfelvételre?

Mindenképp jelentős külső segítségre, célzott felkészítésre van szükség.

Feladat a továbbképzés résztvevőinek: Értelmezzük a Pénzügyi és gazdasági kultúra című témakör célkitűzéseit!

1.4. A tankönyvpiac változásai, a tankönyvek szerepe a történelemoktatásban

Az utóbbi években jelentősen átalakultak a tankönyvek, megváltozott a tankönyvek szerepe a történelemoktatásban. A kérdésnek mára komoly szakirodalma keletkezett, de most a gyakorló tanár szemszögéből nézzük meg a legfontosabb újításokat.

1. A tankönyv vált a legfontosabb, sokszor szinte kizárólagos taneszközzé. A történelemtanár órára menvén sokáig jól megkülönböztethető volt kollégáitól, mert ha vitte is magával az aktuális tankönyvet, e mellett még más könyveket, szöveg- és feladatgyűjteményeket cipelt, tele volt a keze. Ma leggyakrabban egy tankönyvvel indul útnak.
2. A tankönyvek multifunkcionálisak lettek. A tananyag, a feldolgozandó ismeretrendszer terjedelmét tekintve is háttérbe szorult, egy adott lecke legalább 50%-át források és feladatok foglalják el, amelyek lehetővé teszik változatos módszerek, tanulásszervezési eljárások alkalmazását, a tanulók foglalkoztatásának biztosítását.
3. A tankönyvekhez digitális tananyagok készülnek, amelyek, megfelelő technikai környezetben – ez egyébként gyakran hiányzik – alkalmasak a tankönyv kiegészítésére, esetenként helyettesítésére.
4. A tankönyvpiac megszűnőben van. Két év múlva iskolatípusonként, tantárgyanként, évfolyamonként 2 tankönyv közül „választhat” a szaktanár, de a gyakorlatban inkább a munkaközösség vagy az iskola vezetősége.

A tankönyvhasználók elvárásai, igényei is átalakultak. Kevésbé talán a diákoké. Ők továbbra is azt szeretik, ha a tankönyvből – nevének megfelelően – tanulni lehet. Főleg érthető, tagolt, a megtanulandó tananyagot világosan elkülönítő tankönyvi szöveget várnak. Olyat, amelyet a tanár órai iránymutatása alapján önállóan is képesek feldolgozni.

A tanári elvárások természetesen összetettek. A szöveg minősége és mennyisége itt is meghatározó. A túlságosan sok információ a pedagógusnak is gondot okoz, nem szerencsés, ha az órákon az adott lecke jelentős része szóba sem kerül. Az ellenkezője pedig a tankönyv használhatóságát teszi kérdésessé, mert ebben az esetben az idő jelentős részét a tartalmi kiegészítések viszik el. A tankönyvszerzők, vagy ahogy néhány

könyvnél újabban nevezik, a tananyagfejlesztők nincsenek könnyű helyzetben. Olyan munkát kell kiadniuk a kezükből, amely megfelel a tudományos eredményeknek és a tankönyvekkel kapcsolatos állami előírásoknak, s egyaránt eredményesen használhatja a középszintű elégségest megcélzó szakközépiskolás, valamint az emelt szintű érettségire készülő gimnazista.

A tanárok a tankönyvi szöveg mellett a forrásokra fordítanak kiemelt figyelmet. Nem is tehetnek másként, hiszen a forrásközpontúság továbbra is alapvető követelmény. A történelmi forrás háromféle szerepet játszhat a történelemórán, ideális esetben a három funkció együtt valósul meg:

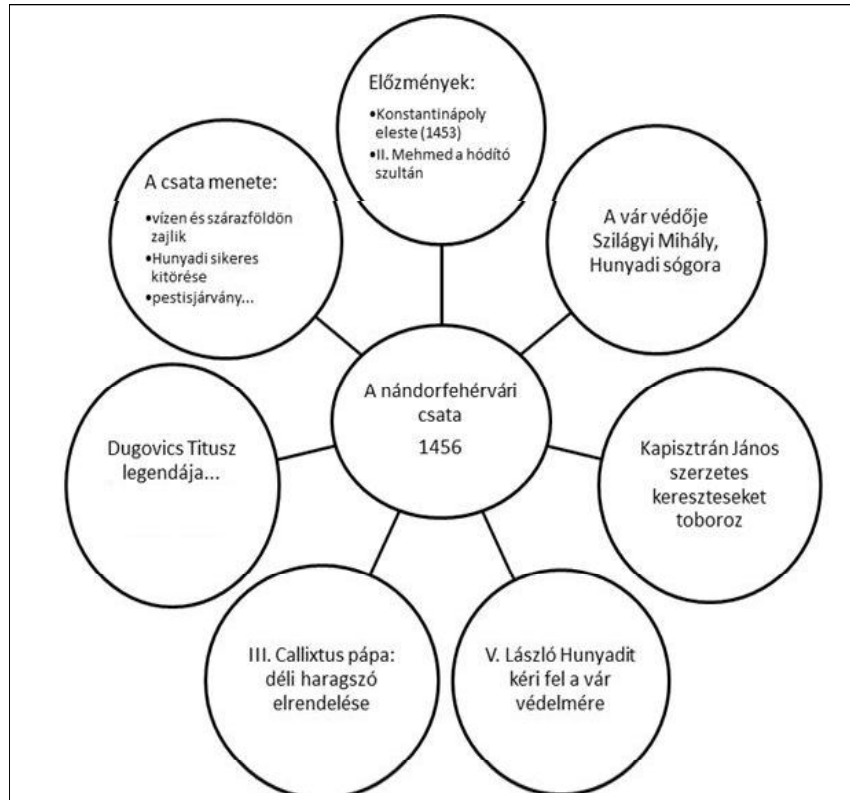
- illusztrálhatja, szemléltetheti a történelmi jelenségeket,
- lehet az ismeretszerzés eszköze,
- a kompetenciafejlesztés segítője.

A tankönyvi források típusai a következők:

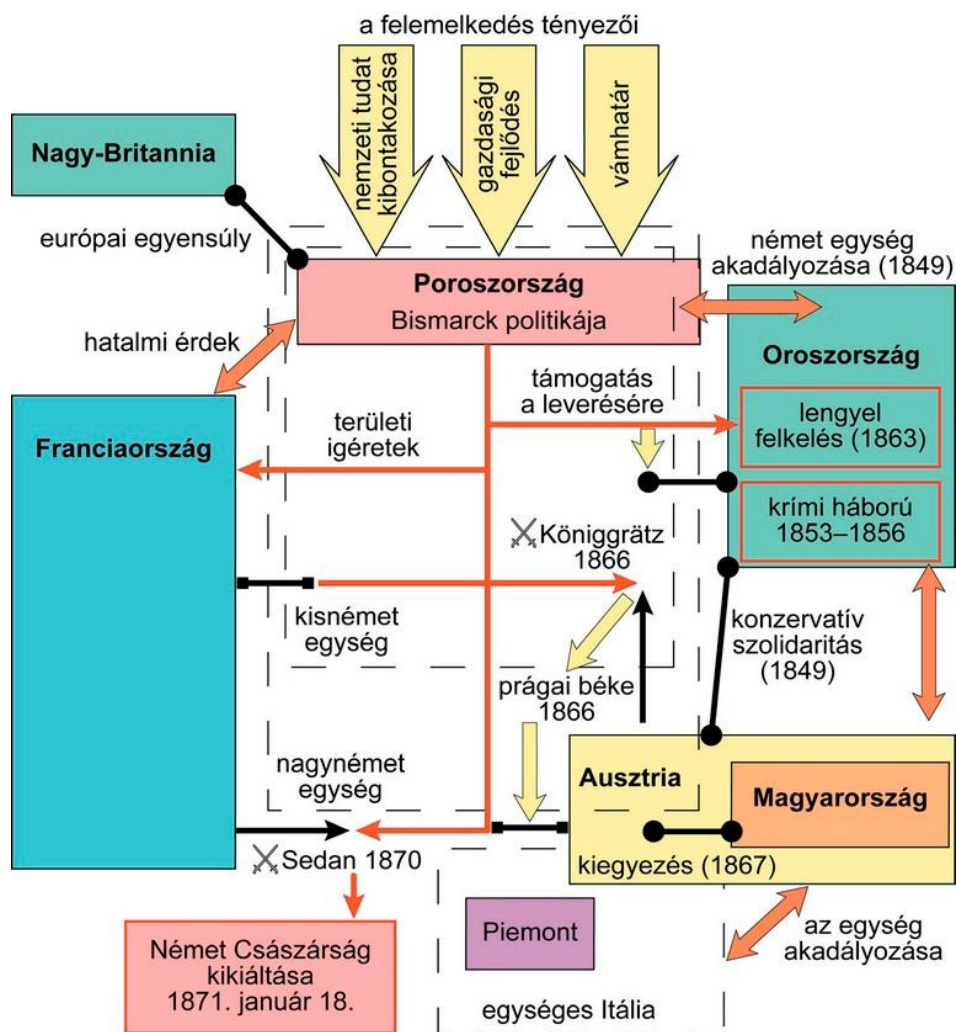
- szöveges források,
- képek, fotók,
- karikatúrák,
- ábrák,
- grafikonok,
- táblázatok,
- diagramok,
- térképek.

Milyen a jó forrás? Legfőképp amelyik valóságos funkcióval rendelkezik, segíti az óra céljainak megvalósulását. Nem egyszer támad a tanárnak olyan érzése, hogy csak az előírt arányok biztosítása miatt került a forrás a könyvbe. Tipikus példa erre az a kép, amely egy kevésbé fontos személyt ábrázol, a következő kérdéssel kiegészítve: Milyen jellemvonásokat tükröz a portré? Másodsor: a forrásnak érthetőnek kell lennie. Különösen a régi szövegek között találkozunk olyanokkal, amelyeknek megértése önmagában, nyelvi okok miatt is rendkívül nehéz. Egy szómagyarázatokkal telezsúfolt szöveg feldolgozása sokszor az érdemi munkától vesz el időt és energiát, a lényegről tereli el a figyelmet. Az érthetőség az ábrák esetében is követelmény. Az utóbbi években jelentősen megszaporodott a tankönyvi ábrák száma. Ennek hátterében az a törekvés áll, melynek értelmében a szöveges tartalmakat vizuális, grafikai eszközökkel kell meg-

erősíteni, érthetőbbé, tanulhatóbbá tenni. Az ábrák megjeleníthetnek folyamatokat, intézményeket, társadalmi struktúrákat. Különösen a folyamatábrák használata problematikus. Az egyik hiba, amikor az ábra nem ad többet, mint a szöveg, szerepeltetése öncélú, felesleges. A példa a http://www.tte.hu/media/images/stories/melleklet/a_nandorfehevari_csata.jpg internetes oldalról származik.

A másik – mostanság gyakoribbnak tűnő – veszélyt a túlbonyolított, alig-alig áttekinthető ábrák jelentik. A Száray-féle tankönyvekben számos ilyen szerepel. Megjelenésük egyik oka nyilvánvalóan az, hogy bizonyos tartalmakat terjedelmi okok miatt a szövegben nem lehetett megjeleníteni, maradt a vizuális megjelenítés. Egy példa a német egységről:

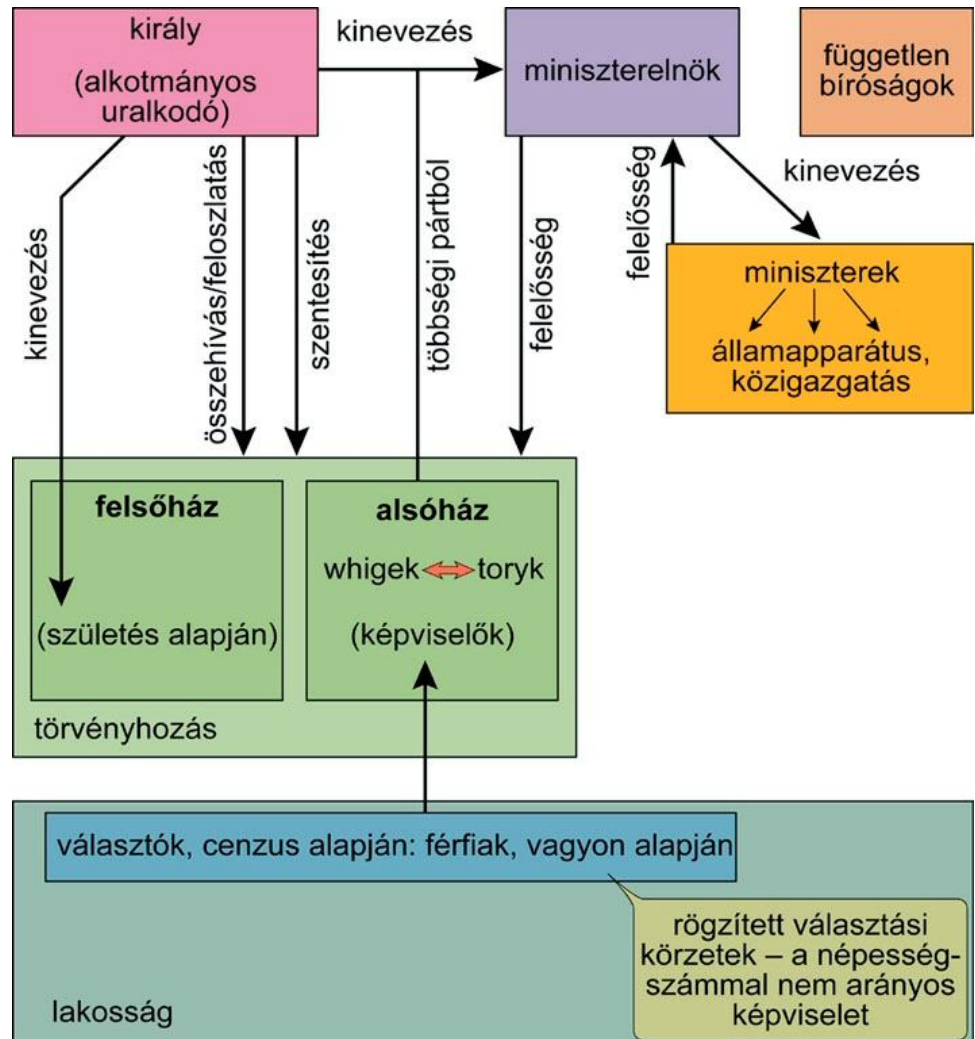
Forrás:

http://www.ntk.hu/multimedia/tortenelem_III_CD/tartalom/kep/1_01/04.jpg

Feladat a továbbképzés résztvevőinek: Milyen kifogások merülhetnek fel az ábrával kapcsolatban?

A folyamatábrákkal tehát óvatosan kell bánni. Inkább az intézményeket, társadalmi struktúrákat bemutatókat érdemes használni. Egy ilyen, jó példa szintén Száraytól:

Forrás:

http://www.ntk.hu/multimedia/tortenelem_III_CD/tartalom/kep/1_02/03.jpg

A szöveges források és az ábrák mellett kevesebb problémát jelent a tankönyvi grafikonok, diagramok, táblázatok használata. A térképek beépítése pedig azért különösen ajánlott, mert áttekinthetőbbek, mint a különböző történelmi atlaszok adott korszakra vonatkozó elemei, hiszen általában egy történelmi eseményre, jelenségre koncentrálnak, lényegesen kevesebb ismeretet jelenítenek meg.

Ha vannak megfelelő források, akkor ezeket a megszokott módon dolgozhatjuk fel:

1. A munkaformák meghatározása (frontális, csoport, egyéni)
2. A forráshoz kapcsolódó feladatok, kérdések, megfigyelési szempontok megfogalmazása.
3. A forrás bemutatása a tanár által.
4. A forrás megértéséhez szükséges kiegészítő információk megadása.
5. A források feldolgozása.
6. A megoldások, válaszok összegyűjtése.
7. A megfogalmazott ismeretek rendszerezése, rögzítése.

A tankönyv tehát akkor jó, ha tanulható-tanítható szöveget és az órán felhasználható forrásokat tartalmaz. Hogy a lehetséges kettő közül melyiket válasszuk? Azt, amelyik tanítványaink életkorának, képességeinek, motiváltságának, tanulási céljainak inkább megfelel. Minden egyéb szempont másodlagos.

1.5. Tankönyv és vázlat: a vázlatírás szerepe és gyakorlata

A tanári tervezés a pedagógus munkájának meghatározó, bár az oktatáson kívüliek számára kevésbé ismert része. Kollégáihoz hasonlóan a történelemtanár is folyamatosan tervez, s ez a tevékenység a következő formákban ölthet testet: tanterv, tanmenet, tematikus terv, óraterv, óravázlat.

Tanterv írására ritkán van módja a tanárnak, a többség esetleg a helyi tanterv elkészítésében vesz részt. Tanmenetet szinte mindenki évente alkot, bár elkészítésének kötelező voltát jogszabály nem írja elő, az oktatási intézmények jelentős részében megkövetelik. A tematikus tervet viszont nem. Az óraterv és főleg óravázlat ellenben a pedagógiai gyakorlat szerves része, mindennapi munkaeszköz.

Négy tervezési műfaj – kivétel a tanterv – egyéni produktum, konkrét személyhez kapcsolható. Közös bennük, hogy tisztán jogi szempontból nem kötelezőek, s jórészt ebből következően formai és tartalmi jegyeik sem körvonalazottak. Használatukat ezért a gyakorlat alakítja, különösen az oktatási intézmények pedagógiai-szakmai ellenőrzése, illetve a pedagógusok minősítési rendszere. A mindkettőben fontos szerepet játszó pedagógus portfólióba tematikus tervet és óratervet kell feltölteni, míg a pedagógiai-szakmai ellenőrzés során a tanfelügyelő tanmenetet és óravázlatot kér.

Az óraterv és az óravázlat nehezen elkülöníthető. A bizonytalanságra jellemző, hogy még az OFI is következetlenül használja a két fogalmat. A www.ofi.hu/tamop315/kozremukodo-ok/oravazlat-sablon című oldalon a következők szerepelnek (Mindez azért különösen érdekes, mert ez meg egyezik a portfóliós felületen találhatóakkal.):

„A szaktanácsadási folyamat indításakor az érintett pedagógustól elektronikusan bekért dokumentum.

A beküldendő 2 db óravázlat és az ahhoz kapcsolódó reflexió elkészítését támogatja.

Az óratervek a szaktanácsadói látogatás kötelező dokumentumai, melyet a látogatást követően a szaktanácsadónak a megjelölt helyre fel kell töltenie.

Óraterv – „A” változat

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:

Tantárgy:

Osztály:

Az óra témája:

Az óra cél- és feladatrendszere: a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:

Az óra didaktikai feladatai (pl.: bevezetés a témába, ráhangolás, motiválás, ismeretbővítés, gyakorlás, összefoglalás, rendszerezés, ismétlés, a házi feladat előkészítése, a házi feladat kijelölése, ellenőrzés, értékelés stb.):

Tantárgyi kapcsolatok:

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

Dátum:

<i>Időkeret</i>	<i>A tanulóknak tevékenysége</i>	<i>A pedagógus tevékenysége</i>	<i>Célok és feladatok</i>	<i>Módszerek</i>	<i>Tanulói munkaformák</i>	<i>Eszközök</i>	<i>Megjegyzések</i>

A melléklet lehetséges tartalma:

- a kiosztandó feladatok, feladatlapok a tanulóknak szánt formátumban;
- az óratervben megadott, nem saját feladatok pontos forrásának feltüntetése;
- az órán felhasznált szövegek, képek a forrás pontos megnevezésével;
- az egyéb tanulási-tanítási segédletek (pl. szókérték);
- a táblakép;
- a kivetítendő diák képe;
- a feladatok megoldása.

Óraterv – „B” változat

A pedagógus neve:

Műveltségi terület:

Tantárgy:

Osztály:

Az óra témája:

Az óra cél- és feladatrendszere: a fejlesztendő attitűd, készségek, képességek, a tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:

Az óra didaktikai feladatai (pl.: bevezetés a témába, ráhangolás, motiválás, ismeretbővítés, gyakorlás, összefoglalás, rendszerezés, ismétlés, a házi feladat előkészítése, a házi feladat kijelölése, ellenőrzés, értékelés stb.):

Tantárgyi kapcsolatok:

Felhasznált források (tankönyv, munkafüzet, feladat- és szöveggyűjtemény, digitális tananyag, online források, szakirodalom stb.):

Dátum:

<i>Idő-keret</i>	<i>Az óra menete</i>	<i>Nevelési-oktatási stratégia</i>			<i>Megjegyzések</i>
		<i>Módszerek</i>	<i>Tanulói munkaformák</i>	<i>Eszközök</i>	

A melléklet lehetséges tartalma:

- a kiosztandó feladatok, feladatlapok a tanulóknak szánt formátumban;*
- az óratervben megadott, nem saját feladatok pontos forrásának feltüntetése;*
- az órán felhasznált szövegek, képek a forrás pontos megnevezésével;*
- az egyéb tanulási-tanítási segédletek (pl. szókártyák);*
- a táblakép;*
- a kivetítendő diák képe;*
- a feladatok megoldása.”*

Az óraterv és az óravázlat megkülönböztetését nem könnyíti meg a Pedagógiai lexikon sem. Az óravázlat címszónál a következő szerepel: *„az oktatómunka tervezésének legkisebb egysége, melynek tartalma a tanár tapasztalataitól, az óra céljától, didaktikai feladatától, a választott tanítási stratégiától függően változik. Tartalmazhatja a tananyag felosztását, a lényeges tanári kérdések, problémák megfogalmazását, a szabályok, fogalmak pontos meghatározását, az egyes tanulók vagy csoportok konkrét feladatait, tevékenységét, a szemléltetés módját, a táblaképet és a tanóra időbeosztását...”* (Báthory & Falus 1997: 67–68). (Az óraterv szócikk témánk szempontjából elhanyagolható, mert azt itt óraháló értelemben használják.)

Az OFI ajánlásában hol óravázlatról, hol óratervről esik szó. A két kategóriát minden bizonnyal szinonimáknak tekintik. A lexikon tanári tervezési dokumentumként csak az óravázlatot ismeri. Tartalmilag a két megközelítés azonban jórészt fedi egymást, mindkettő egy igen részletes, a tanóra minden elemére kiterjedő tervről beszél. Az ilyen részletességű tervezési dokumentum véleményem szerint óraterv kell hogy legyen. Talán az elvárható, hogy öt évenként egyszer, vagy a portfólió készítésekor óraterveket alkosson a tanár (a gyakrabban esedékes szaktanácsadói látogatáskor már kevésbé). Abszurd lenne viszont megkövetelni a napi 4–5

óra való készülés közepette. A hétköznapi tanórákhoz óravázlat kell. Az óravázlat viszont nem lehet ilyen. Miért nem? Mert az óravázlat a pedagógus munkáját segítő, a tanóra gondolati vázlatát és a sajátos módszereket, munkaformákat tartalmazó vázlat. Nem a látogatónak, hanem magának készíti pedagógus.

Óraterv	Óravázlat
Külső szemlélő számára készül	A pedagógus önmagának készíti
Részletes	Vázlatos
Terjedelmes fejléc	Csak a tanár neve és a cím
Komplex megközelítés	Elsősorban szakmai gondolatmenet
Mellékletek	Nincsenek mellékletek
A tanórán kevéssé használható	A tanórán a tanár segítője

Az óravázlat nyilvánvalóan egyénre szabott, a szaktanár ízlését, szokásait tükrözi, mégis meghatározható néhány általános követelmény. A legfontosabb talán az áttekinthetőség. Ez azért kiemelkedően fontos, mert ha a tanár elbizonytalanodik, elfelejti a következő mozzanatot, elég egy pillantást vetnie az óravázlatra, és zökkenőmentesen folytatódhat az óra. Az áttekinthetőséget a világos tagolás, az egyes részek érzékelhető elkülönítése jelenti. Az óravázlatban számozott vagy betűvel jelölt egységek, pontok, alpontok vannak, kiemelt részek, nyilak szerepelnek. Fokozza az áttekinthetőséget a tömörség, tehát rövid megfogalmazásokra, sőt rövidítésekre van szükség. Végül az sem árt, ha az óravázlat könnyen kezelhető, hisz mindvégig a tanár keze ügyében kell lennie. Az A/4-es lapnál kisebb formátumot érdemes használni.

A világhálón sokféle óravázlat van. Az alábbi a <http://www.tortenelemtanitas.hu/2010/03/az-islam-vallas-oravazlat/> oldalon található, szerzője nincs megnevezve.

Feladat a továbbképzés résztvevőinek: Megfelel-e a dokumentum a megállapított kritériumoknak?

Az iszlám vallás (óravázlat)

AZ ÓRA CÉLJAI

Oktatási célként: megismerni a világ második legjelentősebb vallását.

Képzési célként: csoportmunka fejlesztése, egyéni kutatómunka.

Nevelési célként: kulturális különbségek megismerése, elfogadása.

AZ ÓRA FELÉPÍTÉSE:

I. Óra eleji feladatok

Adminisztratív feladatok elvégzése; a következő órákra vonatkozó információk átadása. (A számonkérés ezen az órán elmarad.)

(ráfordított idő: 2 perc)

II. Ráhangoló feladat

Csoportmunka:

- 4 külön csoport – állandó csoportok (már az év elején megalakultak)
- Minden csoport kap egy-egy képet, mely az iszlám vallás egy-egy jellemzőjét mutatja be (épületek, szokások). A csoportok feladata, hogy a képekkel kapcsolatos kérdésre válaszoljanak. (Hol található az épület? Mit csinálnak a képen? stb.)
- A csoportoknak 2 perc áll rendelkezésükre a feladat megoldására.
- A feladat végén az egyes csoportok bemutatják a többieknek a nekik kiosztott képet, és válaszaikat megosztják az osztály többi részével is.

A képek az iszlámhoz kapcsolódnak, így az órát a feladaton keresztül vezetjük be.

(ráfordított idő: 10 perc)

III. Jelentéstulajdonítás

Bevezetés: Az iszlám vallás jelentősége napjainkban (tanári felvezető).

(ráfordított idő: 2 perc)

Három előre kiosztott kiselőadás segíti a megismerést:

1. *Mohamed, a vallásalapító élete*

A kiselőadás alatt az osztály a következő három kérdésekre keresi a választ:

- Milyen családban született?
- Mivel foglalkozott?
- Kinek köszönheti a vagyonát?

(ráfordított idő: 5 perc)

2. *Az iszlám vallás legfontosabb tételei.*

A második kiselőadás során is több kérdésre kell figyelnie az osztálynak:

- Melyek a legfontosabb alaptételei?
- Mit takarnak ezek az alaptételek?

(ráfordított idő: 5 perc)

A második kiselőadást követően megbeszéljük és rögzítjük a legfontosabb alaptételeket. Ezt segítik elő a különböző szemléltetőeszközök (könyvek, képek).

(ráfordított idő: 10 perc)

3. Az iszlám vallás elterjedése

Az otthon elkészített térkép segítségével a táblánál mutatja be az iszlám vallás elterjedését (ütemét és irányait) a vallás megalapításától Mohamed halálát követő első 100 évben.

(ráfordított idő: 5 perc)

IV. Reflektálás

Visszatérve napjainkhoz, Pécs és az iszlám kapcsolatáról szóló irányított beszélgetéssel zárjuk az órát.

(ráfordított idő: 6 perc)

Ajánlás:

Minimálisan 1 – 1,5 héttel korábban ki kell osztani a feladatokat, hogy a gyerekek felkészülését hatékonyan segíteni tudjuk. A téma felvezetését szolgáló feladatokhoz a gyerekek közelében megtalálható török-kori emlékeket érdemes felhasználni – természetesen ha vannak ilyenek (Pécs ebből a szempontból kiváló terepnek bizonyult.)

Felhasználható szakirodalmak:

- Az iskola könyvtárában megtalálható tankönyvek vonatkozó szakaszai
- Robinson Francis: *Az iszlám világ atlasza*
- Helmuth Von Glasenapp: *Az öt világvallás*
- internetes forrás: sulinet;

évfolyam: 6. évf.	iskolatípus: alapfokú okt.	egyéb: –
--------------------------	-----------------------------------	-----------------

A témával kapcsolatos módszer lényege: a diákok önálló munkára sarkalása, figyelmüknek a környezetükben található történelmi emlékekre való irányítása. E módszer más témák feldolgozása esetén is hatékony lehet.

Felhasznált irodalom

Báthory Zoltán & Falus Iván (szerk.) (1997): *Pedagógiai lexikon III. kötet*. Keraban Könyvkiadó, Budapest. 67–68.

1.6–7. Az óravázlat típusai

Az óravázlat tartalmát és formáját alapvetően a pedagógus tanári egyénisége, a tanítandó osztály arculata, az óra célkitűzései, az óra domináns didaktikai feladata és a tananyag jellege határozza meg. Leginkább az utóbbi kettő. Evidens, hogy más óravázlat készül egy új ismereteket feldolgozó órára, mint egy ismétlő-rendszerezőre. Az ellenőrző-értékelő órátípusra nem szükséges óravázlat készítése, különben is elég munkát jelent a feladatlap összeállítása. A negyedik órátípus, a gyakorló-alkalmazó más eset, de ez a tanári praxisban szinte kizárólag az érettségit megelőző időszakban fordul elő.

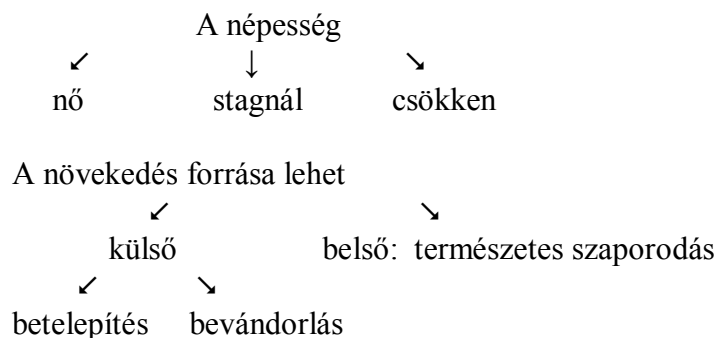
Az új ismereteket feldolgozó órákat tehát a tananyag jellege, s ezen belül az határozza meg, hogy a történelem mely részterületével foglalkozunk. A történelem tartalmi tagolásának megfelelően politika- és állam-történeti, társadalomtörténeti, gazdaságtörténeti és kultúrtörténeti foglalkozások vannak. Utóbbi háromhoz egyértelműen készíthetők olyan sémák, melynek segítségével az adott típusú tananyag végiggondolható. Példaként nézzük a társadalomtörténetet.

A társadalomtörténeti óra első lépéseként az adott társadalmat elhelyezzük a közoktatásban megismerhető társadalmi rendszerek valamelyikében, tehát megállapíthatjuk, hogy ókori-keleti, antik, feudális, polgári vagy kommunista társadalomról van-e szó. Ezután következhet a társadalom részletes bemutatása. A szempontok és ezek sorrendje térségenként és koronként természetesen változhatnak, egy-egy problémakört elhagyhatunk, másikkal helyettesíthetünk, de általában vizsgáljuk:

- a népesség számát, ennek változását
- a társadalom szerkezetét (a meghatározó csoportokat, rétegeket, osztályokat)
- az etnikai, nemzetiségi, nemzeti összetételt
- a vallási szerkezetet
- a társadalom térbeli szerkezetét.

1) A népességszám változásai

Egy állam lakosságának száma egy adott pillanatban is alkalmas lehet következtetések levonására. Gyakrabban vizsgáljuk azonban egy adott időszakra vonatkoztatva ezeket az adatokat.

A betelepítés tudatos, általában az állam által szervezett folyamat, míg a bevándorlás spontán módon megy végbe. A természetes szaporodás akkor következik be, ha egy időszakban a születések száma meghaladja a halálozások számát. Ez leggyakrabban a halálozások számának csökkenéséből (a születéskor várható élettartam emelkedéséből) fakad. A születések emelkedő számát nehéz általánosan indokolni. A javuló életkörülmények valószínűleg szerepet játszanak ebben, de inkább a halálozási arány csökkenését magyarázza. A bőségesebb, egészségesebb táplálkozás, a higiénés viszonyok javulása, az orvosi ellátás fejlődése az életkor meghosszabbodását eredményezi.

A stagnálás az említett tényezők egyensúlyát jelenti.

A népesség fogyása bekövetkezhet a kivándorlás erősödése miatt, de a természetes fogyás gyakrabban magyarázható a kedvezőtlen gazdasági környezettel (éhínségek), járványokkal, háborúkkal.

2) A társadalom szerkezete

A szerkezet részletes bemutatása a társadalomról szóló órák döntő mozzanata. Bevezetésként megismételhető a már említett társadalmi rendszerek valamelyikébe történő besorolás. További tájékoztatást adhat, ha megállapítjuk, hogy az emberek közötti különbségek dominánsan mely tényező alapján magyarázhatóak. A közoktatásban

- kasztszerű (vallási meghatározottságú),
  - rendi (jogi meghatározottságú) és
  - osztály (vagyon-gazdasági meghatározottságú)
- társadalmakkal találkozunk.

A következő lépés a társadalmi hierarchia felvázolása. Megnevezzük a legfontosabb csoportokat, s utalunk a népességen belüli arányokra, utób-

bit százalékosan, időnként konkrét számokat is megemlítve tehetjük. Következik az egyes csoportok részletes bemutatása. Ha szükséges, ezek belső rétegződését is felvázoljuk, időnként ugyanis a rétegek közötti különbségek oly számottevőek, hogy külön-külön kell tanulmányoznunk ezeket.

Az egyes csoportok, rétegek elemzésének alapvető szempontjai:

- a gazdasági
- a jogi (a modern, jogegyenlőségre épülő polgári társadalmakban ennek nincsen jelentősége)
- a politikai helyzet és az
- életmód.

A gazdasági helyzetet a vagyoni, jövedelmi viszonyok határozzák meg. Lényeges, hogy a vagyon milyen javakból tevődik össze, a jövedelem miből származik, a mértékük hogyan aránylik más csoportokéhoz.

A jogi helyzetenél a személyi szabadság, valamint a gazdasági és politikai jogok vagy éppen ezek hiánya elemzendő.

A politikai viszonyok bemutatása az előbb említett politikai jogokra épülhet. Ennek tudatában lehet nyilatkozni az adott csoport politikai súlyáról, s az ezt biztosító intézményekről. A jogfosztottnál merülnek fel elsősorban az intézményes kereteken kívüli érdekérvényesítési lehetőségek.

Az életmód problémaköre is szorosan kapcsolódik a társadalmi tagozódáshoz. Növekvő jelentőségét mutatja, hogy gyakran önálló tanítási egységként, tanóráként kezeljük. Vizsgálódásunk középpontjában

- a lakás
- a táplálkozás
- az öltözködés és a
- szabadidő eltöltése áll.

A szerkezet bemutatását a társadalmi mobilitás kérdéskörével zárhatjuk.

3) Az etnikai viszonyok

Ezen viszonyok bemutatására természetesen csak az etnikai szempontból heterogén társadalmak esetében szükséges. Különös jelentősége van az alapfogalmak pontos tisztázásának, hiszen a köznapi beszédben meglehetősen pongyolán használjuk ezeket.

Nemzet: Azonos nyelvet beszélő, azonos leszármazástudattal rendelkező, közös kulturális és történelmi hagyományokat ápoló emberek olyan közössége, amelyet az egymáshoz tartozás tudata, a nemzettudat tart össze.

Nemzetiség: Valamely állam területén kisebbségben élő nemzet.

Etnikum: A nemzethez hasonlatos közösség, amely azonban nem rendelkezik a nemzeti lét valamely fontos elemével (pl. közös nyelv).

A modern nemzetek kialakulása előtti időkre szerencsésebb alkalmazni az etnikum, etnikai csoport, esetleg a nép kifejezéseket.

Az etnikai viszonyok elemzését a jelentősebb etnikai csoportok megnevezésének és az össznépességhez viszonyított arányának a megjelölésével kezdhetjük. Ezen túl minden csoportnál érdemes szemügyre venni a következő szempontokat:

- területi elhelyezkedés
- társadalmi tagozódás
- jogi helyzet (egyéni és kollektív jogok)
- politikai szerep
- szervezetek, egyesületek.

4) A vallási viszonyok

A vallások tárgyalhatók, tárgyalandók a kultúra témakörén belül is. Sokszor kapcsolódnak azonban az etnikai viszonyokhoz, így társadalmi szerepük még inkább erőteljesebbé válik.

A vallások és a hozzájuk kapcsolódó egyházak felsorolása, majd országos arányszámuk rögzítése után szó eshet az egyházak, illetve híveik

- jogi helyzetéről
- politikai befolyásáról
- kulturális szerepéről.

Gyakran indokolt alaposan bemutatni a vallások mindennapokra gyakorolt hatását is.

5) A térbeli szerkezet

Itt alapvetően két kérdés merülhet fel:

↙	↘
a népsűrűség	a településszerkezet

A népsűrűség ritkábban előforduló jellemzője egy társadalom leírásának. Megmutatja egy terület népességeltartó képességét, esetleg utalhat egy országon belül kialakult regionális különbségekre. Növekedése gyakran a fejlődés, csökkenése valamilyen válság eredménye.

A településszerkezet két fő eleme a falu és a város. E két település lakosainak egymáshoz viszonyított aránya a fejlettség fontos fokmérője. Az egyes települések jellemzői:

- a lakosok száma
- a lakosok jogi helyzete
- a településen élő társadalmi csoportok
- a gazdasági szerep
- a település irányítása
- az életmód.

A társadalomtörténet tanításakor az eddig felsoroltakon kívül más kérdések is szerepet kaphatnak, és más társadalmi jelenségek is megjelenhetnek, a tagoltság ugyanis rendkívül sokszínű lehet. Történhet nemek szerint, ezért többször, sőt egyre gyakrabban foglalkozunk a nők társadalmi szerepével. Lehetséges életkor szerinti vizsgálódás, elemzés tárgya lehet a gyermekek helyzete is. A mikrocsoportok közül a családról ejtünk szót leggyakrabban.

Ezen szempontok alapján készült az alábbi óravázlat is.

A reformkori magyar társadalom

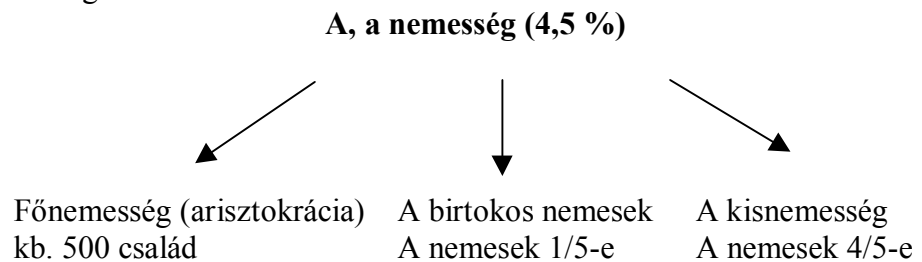
1. A népesség száma

A XIX. század első felében a magyar korona országainak lakossága (Magyarország, Erdély, Horvátország, a katonai határőrvidék) kb. 10 millióról 13 millióra nő.

A viszonylag lassú gyarapodás forrása a természetes szaporodás.

2.A társadalom szerkezete

Jellege: rendi-feudális, meghatározóak a születés által adott jogi különbségek.

az arisztokrácia (hercegek, grófok, bárók)

- gazdagok, kezükben a nemesi birtokok 2/3-a, de nagy részük eladósodott
- politikai szerepük meghatározó (országgyűlés felső tábláján ülnek, vezetik a kormányzásokat), a kivételek ellenére konzervatív beállítódottságúak, nemzeti kötődésük gyenge
- az arisztokrácia hagyományos életformáját élik

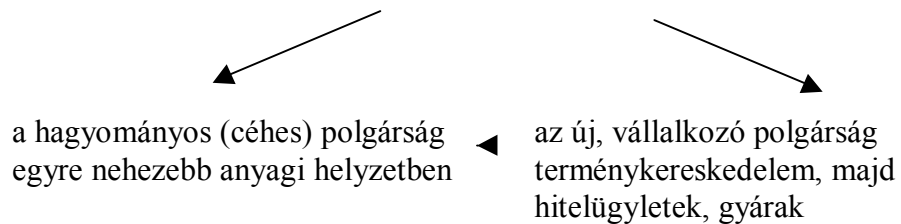
a birtokos nemesség

- a nemesi életforma fenntartásához elegendő birtokkal rendelkeznek, de gazdasági helyzetük egyre rosszabb
- jelentős politikai szereplők (az országgyűlés alsótáblája, a vármegye), a polgárosodás gazdasági okok miatt érdekük, de kiváltságaikat féltik
- a hagyományos vidéki nemes életformája szinte változatlan

a kisnemesség (hétszilvafás nemesek, bocskoros nemesek, armalisták)

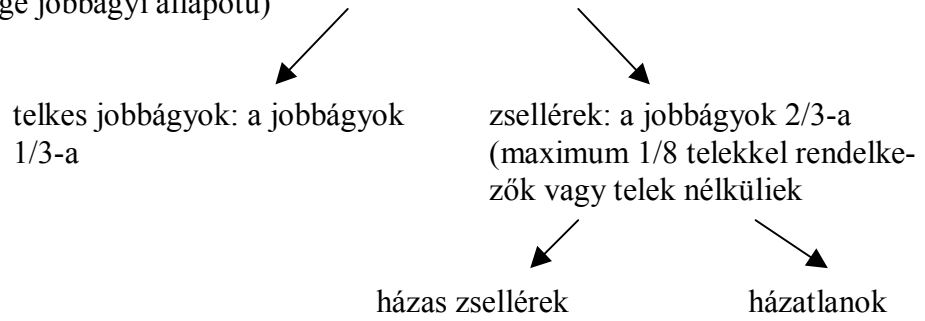
- birtokuk nincs, anyagilag ellehetetlenültek
- a vármegyében politizálnak, de reakcióik kiszámíthatatlanok
- életformájuk a jobbágyokéhoz közelít.

B, a polgárság (kb. 2 millió városlakó vékony, vezető rétege)

A polgárság csekély száma és jelentős részben idegen eredete miatt nem lehet a polgárosodás vezető ereje.

C, a jobbágyság (a népesség kb. 90%-át adó parasztság döntő többsége jobbágyi állapotú)

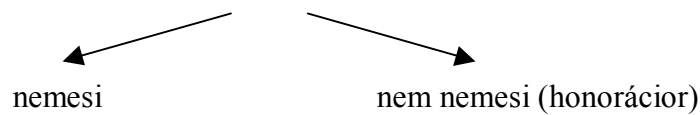

A jobbágyoknak a földesúrtól való személyi függése és gazdasági kiszolgáltatottsága a polgárosodás fő akadályává válik.

D, az értelmiség (állami, megyei, városi, egyházi tisztviselők, ügyvédek, orvosok, gyógyszerészek, tanárok)

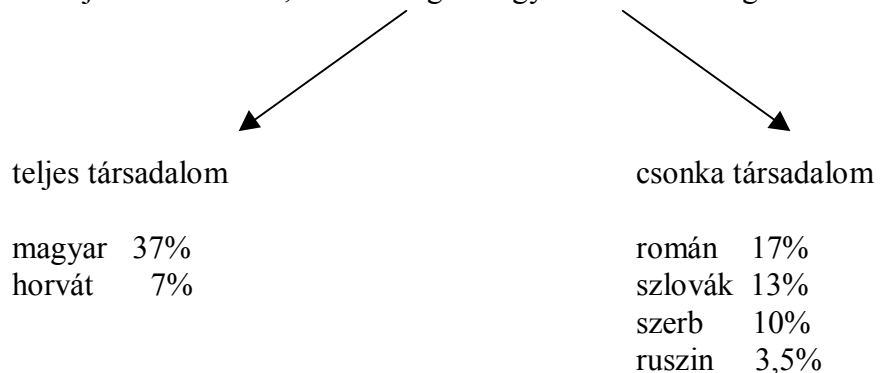
Több tízezres létszámuk dinamikusan nő.

Származásuk szerint

Az etnikai viszonyok

A XVIII. századhoz képest az etnikai szerkezet jelentősen nem változik. Hét jelentős nemzet, nemzetiség a magyar korona országaiban

Sajátos helyzetű a németiség: 10%

- nem összefüggő területen élnek (Felvidék, Erdély, szabad királyi városok, Dunántúl)
- vagy városlakók (szászok), vagy parasztok (svábok)
- jelentős értelmiségük van

A nemzeti hovatartozás egyre fontosabbá válik: az etnikumok nemzetté válnak, kialakul a nemzettudat, megjelennek a nemzeti mozgalmak, szervezetek.

4. A vallási szerkezet

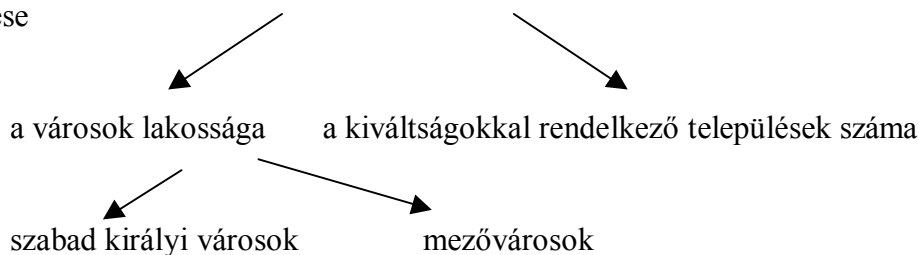
Szorosan kapcsolódik az etnikai szerkezethez.

római katolikus (magyarok, horvátok, szlovákok)	47,5%
görög katolikus (románok, ruszinok)	10%
görögkeletiek (románok, szerbek)	18%
reformátusok (magyarok)	14%
evangélikusok (németek, szlovákok)	8%
unitáriusok (magyarok)	0,4%
izraelita vallásúak	2%.

Az izraeliták száma a zömmel keletről történő bevándorlás következtében folyamatosan nő.

5. A településszerkezet

A lassú gazdasági fejlődés következménye: az urbanizálódás növekedése

A lakosság több mint 80%-a a falvakban vagy a szervezett településen kívüli területeken él.

6. A reformkorra a rendi-feudális társadalom válságba jutott

A hagyományos társadalmi csoportok nem tudták korábbi szerepüket betölteni (nemesek, jobbágyok, céhes polgárok).

Megjelennek a modern társadalom csirái (tőkés vállalkozók, bér munkások).

Feladat a továbbképzés résztvevőinek: A fenti óravázlatba hova helyezhető a tanulók egymás közötti kooperációját biztosító forrásfeldolgozás?

Az egyik legnehezebb feladat az összefoglaló, ismétlő-rendszerező óra megtervezése. Itt már szinte kizárólag a logikai vázlat az érdekes, mert az interakciót a megtanult tananyagra vonatkozó tanári kérdések, valamint az arra adott tanulói válaszok biztosítják, s forrásfeldolgozásra sem szükség, sem lehetőség nincs. Az ismétlés és a rendszerezés aránya a diákok felkészültségétől függ. A szerényebb és bizonytalanabb tudású gyermekeknél a tanult ismeretek felidézése és ismételt rögzítése, vagyis az ismétlés az elsődleges, míg a felkészültebbeknél érdemes más összefüggések közé helyezni a tanultakat, tehát rendszerezni. Az összefoglalást segítheti a vázlat táblázatos formája, hiszen a táblázat tömör és áttekinthető. Nem mindig könnyű persze megtalálni azokat a szempontokat, melyek következetesen alkalmazhatók a táblázatban. Egyszerűbb esetben a történelem tagolása lehet az alap: térbeli, időbeli, tartalmi. Ezeket ötvözhethetjük is. A példa a XI–XV. századi egyetemes történelem:

Szempon	Nyugat-Európa	Kelet-Közép-Európa	Kelet-Európa
A régió államai, területei	Anglia, Franciaország, német területek, Németalföld, Észak-Itália		
Gazdaság	újítások a mezőgazdaságban, az árutermelés és a pénzgazdálkodás megjelenése, céhek		
Társadalom	városok, a hűbériséget felváltja a rendiség		
Állam, politika	rendi monarchia		
Kultúra	a kultúra egyházi monopóliumának megszűnése, a világi kultúra megjelenése, a reneszánsz		
Hatalmi erőviszonyok	A pápaság és a császárság küzdelme, Franciaország és Anglia megerősödése		

Feladat a továbbképzés résztvevőinek: Töltsük ki a táblázatot! Keressünk új szempontokat a táblázat kiegészítéséhez!

Vannak természetesen igen nehezen megszerezhető témák is. Tipikusan ilyen a nagy francia forradalom. Egy lehetséges megoldás:

Szempont	1. szakasz	2. szakasz	3. szakasz	4. szakasz
Idő	1789. május 5–1792. aug. 10.	1792. augusztus 10–1793. jún. 2.	1793. június 2–1794. július 27.	1794. július 27–1799. nov. 9.
A fordulatot hozó esemény	a rendi gyűlés megnyitása – tömegmegmozdulás Párizsban, a Tuileriák ostroma	újabb felkelés, a Konvent és a kormány megtisztítása a girondiaktól	a jakobinus vezetők letartóztatása	Bonaparte Napoleon államcsínye
A hatalmon lévő politikai erő	alkotmányos monarchisták	girondiak	jakobinusok	a nagypolgárság képviselői
Politikai célkitűzések	a forradalom lezárása az alkotmányos monarchia keretei között	liberális köztársaság	szocialisztikus köztársaság	liberális köztársaság
Társadalmi bázis	liberális nemesesség, nagypolgárság	nagy- és középpolgárság	közép- és kispolgárság, sansculotte-ok	nagypolgárság
A törvényhozó hatalom	Alkotmányozó Nemzetgyűlés 91-ig, Törvényhozó Nemzetgyűlés	Konvent	hegypárti Konvent	Ötszázak Tanácsa és Vének Tanácsa 95-től
A végrehajtó hatalom	a király és miniszterei	Végrehajtó Tanács	Közjóléti Bizottság	Direktórium 95-től
Államforma	alkotmányos monarchia	köztársaság	diktatórikus köztársaság	köztársaság
Személyek	XVI. Lajos, Sieyes, La Fayette	Brissot	Robespierre, Danton, Marat, Saint-Just, Desmoulins	Bonaparte Napoleon

1.8. A tanári tervezés más műfajai: a tanmenet, a tematikus terv, az óraterv

Korábban is említettük, hogy a történelemtanár személyes tervező munkája tanmenetben, tematikus tervben, óratervben és óravázlatban öltöhet testet. Az első háromban közös, hogy egyiknek sincsenek központilag meghatározott tartalmi és formai követelményei, ha bármilyen hivatalos dokumentum mégis ad valamilyen leírást, külön hangsúlyozza, csak ajánlás jelleggel teszi azt. A bizonytalanság tehát nagy, sokféle megoldás elképzelhető. Kiindulásnak elegendő lehet funkcionális megközelítésük.

A **tanmenet** a tantárgy egy tanulócsoporthoz vonatkoztatott éves programja. Elsősorban a helyi tanterv és a tankönyv alapján készülő tananyagbeosztás, amely meghatározza a haladási ütemet, megakadályozza a történelemtanároknál oly gyakori lemaradást.

A **tematikus terv** valamely témakör részletes programja. A tananyagbeosztás mellett tartalmazhatja órákra bontva az ismeretanyag lényegi elemeit, a didaktikai feladatokat, a fejlesztési területeket (attitűdök, készségek, képességek), a módszereket és munkaformákat, valamint az óra egyéb jellegzetességeit. A tanórák tervezésének alapja.

Az **óraterv** a tanóra részletes terve. Tulajdonképpen a tematikus terv egy órára vonatkozó részének kibontása, részletezése. Alkalmas a tanári tervezés megítélésére, illetve a tervezés és a tanítási gyakorlat összevetésére.

Feladat a továbbképzés résztvevőinek: A különböző iskolákban az iskolavezetés mit vár el a pedagógusoktól a tanári tervezés területén? Vessük össze ezeket az alábbi példákkal!

Egy tanmenet sablon:

A tanár neve: Kovács István. Tantárgy: történelem. Osztály/csoport: 10. C

Sorszám	Az óra címe	Új fogalmak	Segédletek	Módszerek
1.	Bevezető beszélgetés			
2.	A nagy földrajzi felfedezések			

Egy tematikus terv:

Tematikus terv

A pedagógus neve: **Kovács István Sándor**

A pedagógus szakja: magyar nyelv és irodalom, történelem, filozófia

Az iskola neve: Debreceni Egyetem Kossuth Lajos Gyakorló Gimnáziuma

Műveltségi terület: Ember és társadalom

Tantárgy: történelem

A tanulási-tanítási egység témája: Magyarország a két világháború között

A tanulási-tanítási egység cél- és feladatrendszere: A cél annak bemutatása, hogy a háborút követő zűrzavar, az őszirózsás forradalom, a Tanácsköztársaság és Trianon után hogyan sikerült a működőképes új Magyarország létrehozása. Majd elemzéssel folytatjuk, hogyan rengette meg stabilitását a nagy gazdasági világválság, melynek következtében a rendszer szélsőjobboldali irányba tolódott, s olyan külpolitikai útra kényszerült, amelynek egyenes következménye lett a tragikus 2. világháborús szereplés.

A tanulási-tanítási egység helye az éves fejlesztési folyamatban, előzményei: A tanmenetben a 3. témakör a két világháború közötti magyar történelem. Előzménye a két világháború közötti egyetemes történelem. A 4. témakör a 2. világháború.

Tantárgyi kapcsolatok: irodalom, művészet, társadalomismeret, etika.
Osztály: 12. C, E

Felhasznált források:

Kovács István – Kovácsné Bede Ágnes: Történelem XX. század (tankönyv 12. osztály számára). Pedellus Kiadó, 2001, 2008

Kovács István – Kovácsné Bede Ágnes: Munkafüzet (Történelem XX. század). Pedellus Kiadó 2001

Kovács István – Kovácsné Bede Ágnes: Szöveggyűjtemény (Történelem XX. század). Pedellus Kiadó 2001

Dátum: Debrecen, 2012/2013. tanév

1. óra:

A téma órákra bontása: Magyarország az első világháborúban

Didaktikai feladatok: korábbi ismeretek felidézése, rendszerezése, új ismeretek feldolgozása

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): ok-okozati viszony feltárása, az események térbeli elhelyezése, összefüggések meglátása

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): hadiüzem, statárium, Károlyi Párt, MSZDP, OPRP

Módszerek munkaformák: tanári magyarázat, önálló tanulói munka a térképpel, jegyzetelés, új fogalmak, nevek felírása a táblára

Szemléltetés, eszközök: tankönyv, térkép, füzet,

Házi feladat: tankönyvi lecke,

Megjegyzések: első világháborús családi emlékek felidézése

2. óra:

A téma órákra bontása: Az őszirozsás forradalom és a polgári demokrácia

Didaktikai feladatok: új ismeretek feldolgozása, az ismeretek elmélyítése

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): a forradalom okainak feltárása, a demokratikus berendezkedés ismérveinek elemzése

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): őszirozsás forradalom, autonómia, földreform, KMP, MOVE

Módszerek munkaformák: források elemzése, tanári magyarázat, elbeszélés, kiselőadás, szemléltetés

Szemléltetés, eszközök: tankönyv, füzet,

Házi feladat: tankönyvi lecke,

Megjegyzések: koncentráció az irodalommal

3. óra

A téma órákra bontása: A Tanácsköztársaság

Didaktikai feladatok: ellenőrzés-értékelés, új ismeretek feldolgozása
rendszerezés

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): az első magyar kommunista rendszer jellemzésével az általánosítási képesség erősítése

Ismeret-anyag (fogalmak, szabályok stb.): proletárdiktatúra, kolhozosítás, vörös terror, tanácsrendszer

Módszerek munkaformák: frontális munka, képi források elemzése, csoportmunka

Szemléltetés, eszközök: tankönyvi mintafeladatok fényképek, plakátok

Házi feladat: tankönyvi lecke

Megjegyzések: koncentráció a társadalomismerettel, koncentráció a művészetekkel

4. óra

A téma órákra bontása: A Horthy-rendszer születése

Didaktikai feladatok: ellenőrzés-értékelés, új ismeretek feldolgozása,
rendszeresítés

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): információszerezés a filmből, a tanultak alkalmazása és visszacsatolása

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): Nemzeti Hadsereg, fehérterror, koalíciós kormány, király nélküli királyság, kormányzó

Módszerek munkaformák: a filmrészlet megtekintése után megbeszélés,
vita

Szemléltetés, eszközök: DVD, füzet

Házi feladat: tankönyvi lecke

Megjegyzések:

5. óra

A téma órákra bontása: A konszolidáció kezdete

Didaktikai feladatok: ellenőrzésértékelés, új ismeretek feldolgozása,
rendszerezés

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): események térben való elhelyezése, a szolidaritás érzésének erősítése

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): trianoni béke, revízió, konszolidáció, rendtörvény numerus clausus

Módszerek munkaformák: tanári elbeszélés, magyarázat, egyéni munka, forráselemzés

Szemléltetés, eszközök: füzet, tankönyv, térkép

Házi feladat: tankönyvi lecke

Megjegyzések:

6. óra

A téma órákra bontása: A bethleni konszolidáció

Didaktikai feladatok: ellenőrzésértékelés, új ismeretek feldolgozása, rendszerezés

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): a jogállamiság igényének erősítése, a szövegértés fejlesztése, okokozati összefüggések felismerése

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): stabilizáció, konszolidáció, Egységes Párt, nyílt szavazás, felsőház

Módszerek munkaformák: tanári elbeszélés, magyarázat, forrás önálló feldolgozása

Szemléltetés, eszközök: tankönyv, füzet

Házi feladat: tankönyvi lecke

Megjegyzések: gazdasági ismeretek bevonása

7. óra

A téma órákra bontása: A világgazdasági válság hatása Magyarországon

Didaktikai feladatok: ellenőrzésértékelés, új ismeretek feldolgozása, rendszerezés

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): grafikon értelmezése, a kooperáció fejlesztése, a szolidaritás érzésének erősítése

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): túltermelési válság, agráröllő, bankzárlat, FKgP

Módszerek munkaformák: tanári elbeszélés, magyarázat, csoportmunka

Szemléltetés, eszközök: tankönyv, füzet

Házi feladat: tankönyvi lecke

Megjegyzések: gazdasági ismeretek bevonása, kitekintés napjainkra

8. óra

A téma órákra bontása: Gömbös Gyula miniszterelnöksége

Didaktikai feladatok: ellenőrzésértékelés, új ismeretek feldolgozása, rendszerezés

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): a demagógia veszélyeinek feltárása, összehasonlítás

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): Nemzeti Munkaterv, korporatív állam, telepítési program, őrségváltás

Módszerek munkaformák:

Szemléltetés, eszközök: tanári elbeszélés, magyarázat, szöveges forrás önálló elemzése

Házi feladat: tankönyv, füzet

Megjegyzések: tankönyvi lecke

9. óra

A téma órákra bontása: Magyarország a harmincas évek második felében

Didaktikai feladatok: ellenőrzésértékelés, új ismeretek feldolgozása, rendszerezés

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek):

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): a térbeli tájékozódás fejlesztése, a rasszizmus elutasításának erősítése

Módszerek munkaformák: győri program, első és második zsidótörvény, első bécsi döntés, Kárpátalja visszacsatolása

Szemléltetés, eszközök: tanári elbeszélés, magyarázat, térkép önálló elemzése

Házi feladat: füzet, tankönyv, térkép, tankönyvi lecke

Megjegyzések: koncentráció a földrajzzal, irodalommal

10. óra

A téma órákra bontása: Állam, politika és ideológia a két világháború közötti Magyarországon

Didaktikai feladatok: a korábbi ismeretek felidézése, ellenőrzésértékelés, új ismeretek feldolgozása, rendszerezés

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): a demokrácia és a diktatúra sajátosságainak megkülönböztetése, táblázat értelmezése

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): politikai felelőtlenség, kormányzati túlhatalom, csendőrség, kereszténynemzeti eszme

Módszerek munkaformák: tanári elbeszélés, magyarázat, táblázat önálló elemzése, vita

Szemléltetés, eszközök: füzet, tankönyv

Házi feladat: tankönyvi lecke

Megjegyzések:

11. óra

A téma órákra bontása: A határon túli magyarság

Didaktikai feladatok: ellenőrzésértékelés, új ismeretek feldolgozása, rendszerezés

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): a nemzettudat erősítése, a vitakészség fejlesztése

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): nemzeti kisebbség, asszimiláció

Módszerek munkaformák: tanári elbeszélés, magyarázat, térkép önálló elemzése, vita

Szemléltetés, eszközök: füzet, tankönyv, térkép

Házi feladat: tankönyvi lecke

Megjegyzések:

12. óra

A téma órákra bontása: A magyar társadalom a két világháború között

Didaktikai feladatok: a korábbi ismeretek felidézése, ellenőrzésértékelés, új ismeretek feldolgozása, rendszerezés

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): a képelemzés, a szövegértés fejlesztése, a szegények iránti együttérzés erősítése

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): kiterjesztett család kültelki lakosság, kettős társadalmi struktúra

Módszerek munkaformák: tanári elbeszélés, magyarázat, szöveges és képi forrás önálló elemzése

Szemléltetés, eszközök: füzet, tankönyv,

Házi feladat: tankönyvi lecke

Megjegyzések: kitekintés napjainkra, koncentráció az irodalommal

13. óra

A téma órákra bontása: Életmód és szórakozás a két világháború között

Didaktikai feladatok: a korábbi ismeretek felidézése, ellenőrzésértékelés, új ismeretek feldolgozása, rendszerezés

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): a képelemzés, a szövegértés fejlesztése,

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): bérpalota, cselédszoba, bérkaszárnya, háromosztatú ház, hantház

Módszerek munkaformák: tanári elbeszélés, magyarázat, szöveges és képi forrás önálló elemzése

Szemléltetés, eszközök: tankönyv, füzet, fénykép, számítógép, projektor

Házi feladat: tankönyvi lecke

Megjegyzések:

14. óra

A téma órákra bontása: Kultúra és művelődés

Didaktikai feladatok: a korábbi ismeretek felidézése, ellenőrzésértékelés, új ismeretek feldolgozása, rendszerezés

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): a kooperáció fejlesztése, a szövegértés fejlesztése

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.): népi-urbánus vita

Módszerek munkaformák: tanári elbeszélés, magyarázat, csoportmunka

Szemléltetés, eszközök: tankönyv, füzet

Házi feladat: tankönyvi lecke

Megjegyzések: koncentráció több tantárggyal

15. óra

A téma órákra bontása: Összefoglalás

Didaktikai feladatok: a fejezetben tanult ismeretek felidézése, rendszerezése

Fejlesztési területek (attitűdök, készségek, képességek): a lényeglátás, a rendszerezés képességének fejlesztése

Ismeretanyag (fogalmak, szabályok stb.):

Módszerek munkaformák: frontális munka

Szemléltetés, eszközök: tankönyv, füzet

Házi feladat:

Megjegyzések:

1.9. Terv és megvalósítás: a történelemóra ma

Érdekes kérdés, hogy a már említett sok változás hogyan alakította át a történelemtanítás gyakorlatát. Megvalósulnak-e az oktatáspolitikai és a neveléstudomány elvárásai? Ha a különböző hivatalos eljárásokhoz benyújtott óraterveket nézzük, azt tapasztalhatjuk, maradéktalanul.

1. Visszaszorultak a monologikus módszerek, a tanár és a diákok közötti dialógus a meghatározó.
2. Csökkent a frontális szerepe, minden órán csoportmunka folyik.
3. Jentős teret nyert a tanulók közötti interaktivitás, ezáltal a tevékenykedtetés.
4. Az ismeretek meghatározó része a történelmi forrásokból származik.
5. IKT-eszközök nélkül nincs történelemóra.

A mindennapok tapasztalatai azért árnyaltabb képet mutatnak. A történelemtanárok döntő többsége természetesen ismeri és elismeri a korszerű módszereket, tanulásszervezési eljárásokat, taneszközöket, a lehetőségek függvényében használja is azokat. De megköti kezüket a valóság. Az, hogy gyakran 30-35 fős osztályokban, IKT-eszközökkel fel nem szerelt tantermekben, sokszor kevésbé motivált és nehezen fegyelmezhető diákokat kell 45 perc alatt meghatározott történelmi ismeretekhez juttatni. Ezért a történelemórák sok szempontból a hagyományos módon folynak. Például így.

1. Az óra a következő kérdéssel kezdődik: Van-e kérdés az elmúlt órán tanultakkal kapcsolatban?

Érdemes a tanulókat rászoktatni erre a kezdésre. Reakciójukból kiderülhet, foglalkoztak-e a tananyaggal, átgondolták-e az adott történelmi folyamatot, az elmúlt óra tanári magyarázatai lehetővé tették-e a megértést. A kérdések és a válaszok (utóbbiak megfogalmazásába a diákokat is érdemes bevonni) természetesen időt vesznek igénybe, de megéri.

2. Következik a szóbeli feleltetés.

Csak nagyon alapos okkal és igen ritkán szabad eltekinteni ettől. A szóbeli kifejezőképesség fejlesztése általános cél, a testnevelést tanítók kivételével minden tanárnak feladata, ennek ellenére főleg a magyar- és a történelemtanároktól várják rendszeres alkalmazását. Az osztály nyilvánossága előtt történő, tétre menő, összefüggő megszólalás fejlesztő hatása megkérdőjelezhetetlen. Az 1-2 felelőnek még a felszólítást megelőzően

kell feladatot adni, kérdést megfogalmazni. A tanulót hagyni kell önállóan felelni, s ha befejezte, akkor következhet néhány kérdés, végül 2-3 ismétlő kérdés. A feleletet jeggyel kell minősíteni, s röviden szóban is értékelni.

3. Az új ismeretek feldolgozását a ráhangolódás előzi meg. Ekkor összekapcsolhatjuk az óra témáját az előző órák tananyagával, megfogalmazhatjuk azt a történelmi problémát, ami köré az óra szerveződik, utalhatunk aktualitásokra, érdekességekre, összegyűjthetjük a tanulók előzetes ismereteit.

4. Az új ismeretek feldolgozása az ismeretszerzésből és az ismeretek rögzítéséből áll. Előbbi sokféle módon történhet. A történelemtanításban továbbra is jelentős szerepe van a monologikus tanári módszereknek. Az elbeszélés, a leírás, a jellemzés, a magyarázat akkor lehet eredményes, ha képes felkelteni a diákok többségének érdeklődését, ha követhető, és a lényeg kiemelésén alapszik. A monológot gyakran meg kell szakítani tanári kérdésekkel. Ezek a kérdések segítenek a figyelem fenntartásában, biztosítják a folyamatos interakciót, a tanulókat az óra cselekvő résztvevőivé teszik. A kérdések sikeressége nagymértékben a tanári kérdéskultúra függvénye. A jó kérdésnek mindig kihívást kell jelenteni a diákok számára.

Az ismeretszerzés történhet történelmi források segítségével is. A gyakorlati tapasztalatok alapján egy tanórán 1-2 forrás feldolgozására van lehetőség. A források kiválasztásának szempontjairól már esett szó. Feldolgozásuk többféleképpen történhet. Van mód a frontális munkára. A csoportmunka alkalmazására itt van a legtöbb lehetőség. Ennek azonban feltétele, hogy a csoportok számának megfelelő mennyiségű, hasonló nehézségű, a meghatározott témára vonatkozó forrás álljon rendelkezésre. A tervezésnél arra is gondolni kell, hogy a csoportok tagjai által közös munkával megszerzett ismeretek minden tanulóhoz eljussanak, végül összegzésre és rögzítésre kerüljenek. Ilyen csoportmunkára leginkább a gazdaságtörténet (táblázatok, grafikonok, diagramok elemzése), a társadalomtörténet (társadalmi csoportok helyzetének, életmódjának bemutatása) ad lehetőséget. Egyéni ismeretszerzés lehet mind a csoportmunka, mind a frontális munka összetevője. Nagyobb súlyt a házi feladatok megoldásánál, illetve kiselőadások tartásakor kaphat.

A megszerzett ismeretek rögzítése leggyakrabban még mindig az órán történik. A vázlat diktálása mechanikus jellege miatt nem célravezető. A tanár által táblára írt vázlat előnye, hogy bár megtervezetten, mégis közös tevékenység eredményeként születik, alkalmazkodhat a foglalkozás tényleges menetéhez. Az idősebb és felkészültebb diákok az önálló jegyzetelésre is képesek, de a pedagógusnak ismétlésekkel, hangsúlyokkal, szünetekkel, táblai jelzésekkel, az idegen szavak felírásával segítenie kell a jegyzetelést. Egyre gyakoribb a vázlat projektorral történő kivetítése. Ezzel csökkenthető a hibázás lehetősége, s a tanár végig figyelni tud tanítványaira. Ügyelni kell viszont arra, hogy még véletlenül se gondolhassa a tanuló: a kivetített vázlat a tanár felkészületlenségének, bizonytalanságának leplezésére szolgál. Hasonló előnyei és veszélyei vannak annak is, amikor a vázlat valamely internetes közösségi háló közvetítésével kerül megosztásra. Utóbbi használata sokkal eredményesebb házi feladatok begyűjtésekor vagy kiegészítő tananyagok megosztásakor. Sajnos, vannak olyan pedagógiai szituációk, amikor a most tárgyalt rögzítési módok alkalmazása lehetetlen, a tanulók nem rendelkeznek füzettel, vagy írásbeli órai munkára nem vehetők rá. Ilyenkor marad a tankönyv.

5. A történelemóra zárása –legalább is elméleti szinten- sokféle lehet. Beszélhetünk óra végi ismétlésről, összefoglalásról, a tanulókkal közösen végzett reflektálásról. A történelemtanárok órával kapcsolatos önértékelései mégis szinte kivétel nélkül így kezdődnek: nem tudtam befejezni a tervezett tananyagot. Ezért a legfontosabb törekvésük az, hogy befejezzék, s ha ez nem sikerül, valamely gondolati egység végén hagyják abba az órát.

Feladat a továbbképzés résztvevőinek: Hogyan valósítható meg az alábbi óravázlat?

Az angol forradalom (1640–1689)

A forradalom kirobbanásának okai:

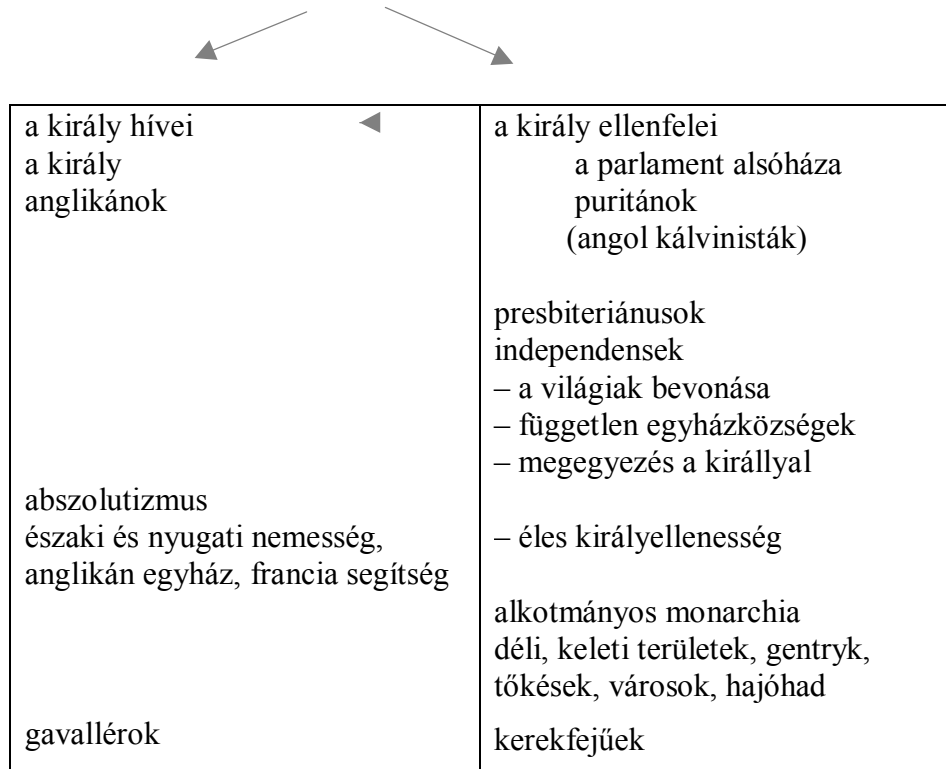
A kedvező külső és belső feltételek hatására megindul a polgári (tőkés) fejlődés

Az abszolutizmus válsága

Stuart abszolutizmus: I. Jakab (1603-1625) I. Károly (1625-1649)
1629 és 1640 között a parlament nélkül uralkodott

A közvetlen ok: a skót háború (1638)
 a skót háború oka: a puritánok üldözése →
 a király a gazdasági nehézségek megoldására kénytelen összehívni a parlamentet: rövid parlament (1640), a király feloszlatja skót háború → 1640–53 hosszú parlament

2. A szembenálló erők

3. A polgárháború 1642–1649

király

parlament

1644. Marston Moor: a parlament győzelme → Cromwell nagy szerepe, az independens hadsereg fölénye → a hadsereg átszervezése, új típusú independens hadsereg: parasztok, kézművesek

1648. Preston: a parlament győzelme

a parlament megtisztítása a királpártiaktól: csonka parlament

1649. a király kivégzése

a polgárháború a parlament győzelmével ér véget: Anglia polgári köztársaság lesz

Az új köztársaság politikája

belpolitika:

támadás a királpártiak ellen → Skócia és Írország meghódítása (A Stuartok skótok, az ír felkelés a katolicizmust képviseli)

külpolitika

1651. Act of Navigation (hajózási törvény) A hollandok kizárása a közvetítő kereskedelemről

1652–54. angol–holland háború: a hollandok elismerik a hajózási törvényt

A protektorátus

Az 50-es évek elején:

gazdasági gondok

fokozódó adóztatás

a gazdagok visszaélései

a csonka parlament korrupciója

társadalmi feszültségek

1653. „szentek parlamentje” → Cromwell feloszlatja
Cromwell katonai diktatúrája: A protektorátus (Lord Protector)

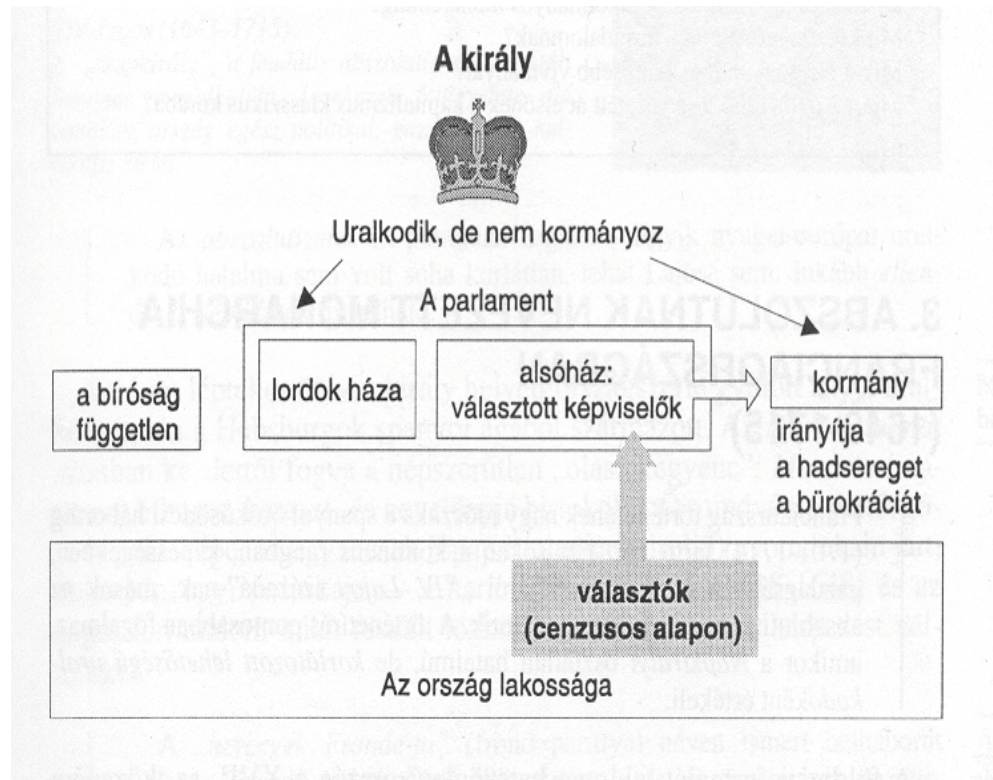
A Stuart-restauráció (1660–88)

A Stuartok II. Károly (1660-85) és fivére II. Jakab (1685-88) lépéseket tesznek a forradalom és a parlament ellen
a püspöki egyház visszaállítása
a katolikusok pozícióinak erősítése, franciabarát külpolitika

A dicsőséges forradalom 1688–1689

1688 a parlament Orániai Vilmost, II. Jakab vejét meghívja a trónra
1689 Orániai Vilmost a parlament kikiáltja királynak
1689 Jognyilatkozat
alapvető polgári szabadságjogok (gyülekezési, vallás-, sajtószabadság)
alkotmányos monarchia

2. FEJEZET

Az IKT alkalmazása a történelemórán

ÓBIS Hajnalka

2.1. A tanulási-tanítási környezet változásai és hatásuk a történelemtanításra

Első rész

(Az információkezelési szokásaink változásai. Mik azok az IKT-eszközök? Mit jelent a digitális kompetencia, a digitális bennszülöttek és digitális bevándorlók fogalma?)

2.1.1. Az információkezelési szokásaink változásai

Olyan korban élünk, amelynek kulcsfogalmai az információ, az innováció, a digitalizáció és a kommunikáció. Az információ latin eredetű szó, eredetileg képzetet, fogalmat, felvilágosítást, hírt jelent, de eredeti jelentéskörébe tartozik a tanulás által szerzett ismeret megnevezése is. Egyértelmű definíciója manapság attól függ, hogy mely tudományágon belül használják. Köznapi értelemben információnak tekinthető minden olyan adat vagy hírértékű elem, amelynek számunkra jelentése van a közlési, kommunikációs folyamatban. Az információ önmagában értéket képvisel, ez az érték többféle lehet: tudományos, társadalmi, gazdasági, hatalmi érték. Az információ tulajdonsága még az is, hogy segítségével képesek vagyunk egy meglévő értéket növelni, és ez az értéknövelő tulajdonsága teszi rendkívül fontossá korunk gazdasági folyamataiban, mivel profitot is

lehet termelni vele. Az információkat minden történeti korban jelekkel rögzítette az emberiség. Ezen jelekkel rögzített információmennyiség a mi korunkra hihetetlenül megnövekedett, köszönhetően annak, hogy az emberiség kidolgozta új technológiák, pl. az internet segítségével az egyes információtartalmak korlátlanul másolhatóvá, sokszorozhatóvá váltak. Az internet jelentős változást hozott az információhoz való hozzáférésben is. Régebbi történelmi korokban az információ és a tudás monopóliumai szélesebb néptömegek számára nem voltak hozzáférhetőek, gondoljunk csak például a középkorban az egyház szerepére az oktatásban és a tudástartalmak megőrzésében. Mára azonban információk tömege található az interneten, és szinte korlátlanul hozzáférhető bárki számára, aki megfelelő képességekkel és tudással rendelkezik az új technológiák használatához. Ez a szinte korlátlan hozzáférés azonban felvet egy másik tulajdonságot az információkkal kapcsolatban: nem csak mennyiségük, hanem minőségük is fontos. Ez a minőség korunkban részben az információ tárolásának mikéntjéből adódik, abból, hogy hogyan lett digitális jelekké alakítva, tömörítve, mennyire olvasható egy adott szöveg, mennyire látható egy kép, milyen a felbontása, képpont-gazdagsága (pixelmérete) egy videónak. Függ az információ minősége a tárolás minőségétől is, attól, hogy milyen adathordozón, és mennyi ideig tároljuk, milyen hőmérsékleten, milyen körülmények között az adatainkat. Az is fontos lehet, hogy előhívható-e az információ. Gondoljunk csak arra, hogy ma már alig van olyan számítógép, amely lejátsza a kilencvenes években floppy lemezekre mentett file-okat. Ha ezeket használni szeretnénk, át kell helyezni, át kell menteni mostanában használatos adathordozókra, pendrive-ra vagy cd-lemezre a rajtuk található adatokat. Tehát a kódolva tárolt információk csak akkor hozzáférhetőek számunkra, ha rendelkezünk a dekódolásukhoz szükséges technikával, eszközzel vagy tudással. Az információtárolás minőségének azonban nemcsak formai jellegzetességei vannak, mint például egy szöveg esetében az olvashatóság. A minőségéhez tartozik az is, hogy az információba foglalt tartalom mennyire megbízható, pontos, időszerű. Ezzel kapcsolatban is rengeteg változás zajlott le a XXI. század elejére. Az interneten bőven találunk hiteles, a valóságnak megfelelő és kevésbé hiteles, áltudományos információkat is, és általánosságban elmondhatjuk, hogy megnőtt a felelőssége annak, aki ezen információrengetegben keresést végez. Mielőtt felhasználná, el kell döntenie, hogy a talált információ mennyire tekinthető hitelesnek, mennyire releváns az

adott téma szempontjából. Egyet mindenképpen kijelenthetünk, az információ előfordulásának gyakorisága, vagyis például az, hogy hány találatban szerepel az internetes keresésnél, nem mindig mutat korrelációt azzal, hogy mennyire tekinthető hitelesnek. Az információs monopóliumokkal rendelkezők régebben nagyobb kontrollt gyakorolhattak az információk tartalmára és minőségére vonatkozóan. Mára azonban mindenki, pontosabban minden internet-felhasználó információgazda lett, különösebb engedély és felhatalmazás nélkül, ha kedve van hozzá, közölheti, továbbíthatja, publikálhatja az interneten gondolatait, míg erre korábbi történelmi korokban ilyen széles tömegeknek nem volt lehetősége. Ezen kívül megjelentek az interneten a korábban is publikáló szervezetek, intézmények, egyének is saját, most már digitális formátumú publikációikkal. Így, ha tudományos szempontból nézzük, az interneten egyaránt megtalálható hiteles, tudományos információk és áltudományos vélekedések tömege. Az információkból okosan kell válogatnia annak, aki hitelesen szeretne tájékozódni bármely kérdésben. Nem csak az információs tartalmak előállításának demokratizálódott ilyen hatalmas mértékben, hanem az információk megsemmisítése is gyorsabb és könnyebb lett. Régebben az okozhatott például információpusztulást, ha leégett egy könyvtár vagy a molyok megrágtak egy-egy kódexlapot. Az internetre felrakott tartalmakat azonban onnan eltávolítani, törölni is könnyen, néhány kattintással lehetséges. Ha azonban az információt közben lemásolták, sokszorosították, akkor nehéz lehet minden helyet nyomon követni, ahová eljuthatott, és ez a sokszorosítási lehetőség mégis inkább az információk fennmaradásának irányában hat.

Az információ kezelésének fontos tulajdonsága közösségivé válásának útja. A megszülető új információ megmaradhat az egyén birtokában, individuális maradhat, vagy egyszerűen meg is semmisülhet. Ha azonban fennmarad, kerülhet egy olyan közösség birtokába, amelyik ezt kisajátítja, de lehet olyan eset is, amikor átadással elterjed és szélesebb rétegek számára válhat hozzáférhetővé. (Karvalics 2004:77) Az információk terjedése legtöbbször hálózatok formájában történik, ezek tanulmányozása körünkben szintén fontos ága lett a tudománynak. Információközösségek mindig is léteztek, de a tudás terjedéséhez, demokratizálódásához manapság az az ideológia kapcsolódik, hogy az emberiség a tudás társadalmosításától a társadalmi egyenlőtlenségek megszüntetését várja. Ennek az internet elterjesztésében is szerepe volt: 1993-ban az USA-ban a Clinton-

kormányzat úgy képzelte, hogy az internet lesz a szabadság és a demokrácia exportjának leghatékonyabb eszköze. Míg régebben az írás-olvasás készségének elsajátítását tartották fontosnak minél szélesebb néptömegek számára, az analfabetizmus felszámolására hoztak létre programokat, ma a digitális kompetenciák elsajátítását és fejlesztését tartják társadalmi szinten fontosnak. A tudásterjedés modelljeit korábbi történeti korokban is vizsgálták. Kallós Ede klasszika-filológus az antik görög kultúrában vizsgálta a tudásterjedést, azt hogy a nem nyilvánosság elé szánt, rejtett tudás, amit a püthagoreusok eltitkolandónak tartottak, hogyan terjedt el, vált közkinccsé az ókori görög társadalomban. A mi modern korunkban is vannak azonban akadályai a tudás korlátlan terjedésének, noha a cenzúra fogalma mára már átértelmeződött és másképpen van jelen. Az interneten található információk egy részét is szűrik az információgazdák, például egy hírportálon szabályozzák a kommentárokat, marginalizálják az ellenvéleményeket, törölnek bizonyos hozzászólásokat, letiltanak egyes felhasználókat. Az internet nyilvánossága másféle nyilvánosságot jelent, mint a száz évvel ezelőtti, szabályai, szokásai is megváltoztak. Tanári munkánk során tekintettel kell lennünk erre is, és felhívni a tanulók figyelmét arra, hogy meggondoltan osszanak meg nyilvánosan saját maguk által létrehozott tartalmakat az interneten.

A körülöttünk lévő társadalmi és technikai környezet ilyen nagymértékű megváltozása az oktatásban, a tudásátadásban is változásokat kell, hogy eredményezzen. Adaptálódnia kell a tanároknak, a tanári szerepnek ezekhez a változásokhoz. A régi tapasztalatokat, bevált tanítási technikákat megőrizve vagy új köntösbe öltöztetve a tanároknak el kell sajátítani új készségeket, kompetenciákat, attitűdöket, hogy hatékonyan tudják végezni munkájukat. Egy környezeti, társadalmi kihívásról van szó, amelyre a tanárok módszereik és tanítási szokásaik megváltozásával válaszolnak, átértékelve és átmentve a hatékony metodikai hagyományokat, de kiegészítve új eszközök használatával. Melyek ezek az új eszközök?

2.1.2. Mik azok az IKT-eszközök?

Az IKT az információs és kommunikációs technológiákat jelöli, angolul ICT-nek rövidítik: olyan eszközök, szervezési tevékenységek, innovatív folyamatok összessége, amelyek az információközlést, feldolgozást, áramlást, tárolást, kódolást elősegítik, gyorsabbá, könnyebbé, hatékonyabbá teszik. Gyakorlatilag a modern számítógépes eszközök használatát jelenti, amely rengeteg formában jelen van a mindennapi életünkben. A személyi számítógépek, mobiltelefonok, tabletek, az interaktív tábla, a robotok és különféle kiterjesztett valóság-programok használata mindmind idetartozik, de az is, ha digitális fényképezőgépet használunk. (Elérhető: http://tanarblog.hu/attachments/2787_PILAkademia_bevezeto.pdf) Ezek a modern digitális eszközök az utóbbi években egyre kisebb méretűek lettek és egyre többet tudnak: az okostelefonok ma már kisebb-fajta személyi számítógépként működnek. Az internetre vagy más hálózatokra kapcsolódva pedig ezek az eszközök kommunikálni tudnak egymással és több felhasználó munkájának, tudásának megosztására alkalmasak.

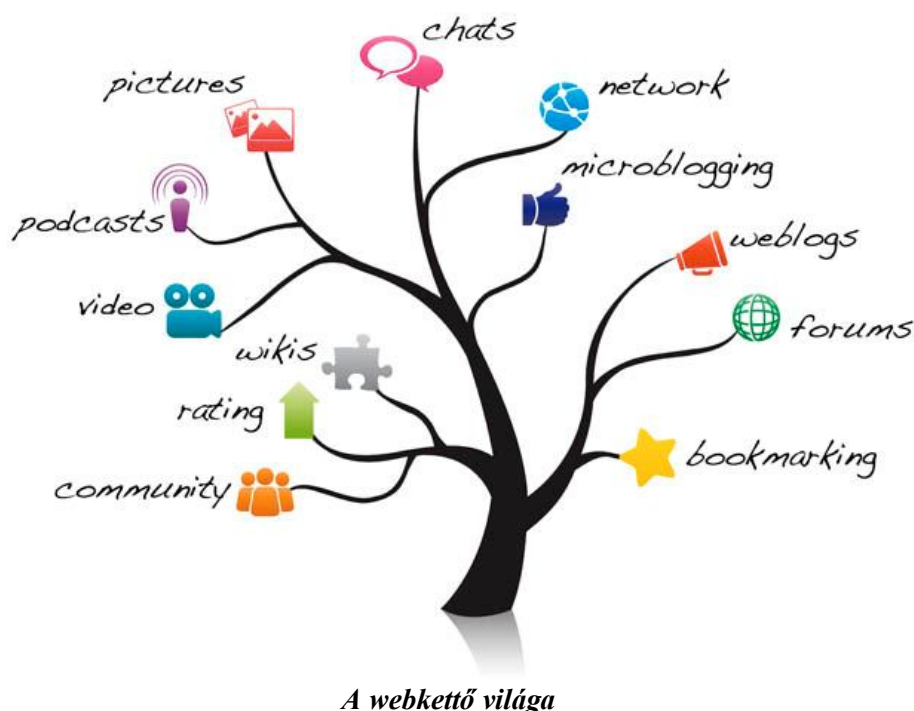
A mai világ, 2004 óta már a web 2.0. vagy más néven webkettő világa. Ez főleg az internetes közösségi oldalak térhódítását jelenti. A felhasználók közösen készítik a tartalmakat, majd megosztják egymással az információt. A szerver gazdája vagy az internetes site üzemeltetője gyakran csak a keretrendszert biztosítja, a tartalmat maguk a felhasználók alakítják ki, véleményezik. Az interaktivitásnak köszönhetően ezeknek az internetes oldalaknak a tartalma dinamikusan változik, nemcsak napról napra, hanem néha percről percre is, körük pedig a legtöbb esetben közösségek szerveződnek. A webkettő világában képesek vagyunk könnyedén beilleszteni szövegeket, videókat, képeket egyik oldalról a másikra az interneten. A tartalommegosztáson (sharing) kívül a másik kulcsfogalom a címkézés (tagging), amely lehetővé teszi a sokféle tartalom közötti keresést. A régi rendszerezési módhoz képest, ahol pl. egy könyvtárban egy hozzáértő szakember osztott be minden könyvet a rá leginkább jellemző

fő és alkategóriába, a címkéket maguk a felhasználók adják, és ezek nem mindig felelnek meg egy szigorú kategorizálás követelményeinek. Ugyanarra a tartalomra esetleg egymásnak ellentmondó címkék is kerülhetnek.

Melyek a tipikus webkettes szolgáltatások?

(forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/Web_2.0)

- közösségi oldalak, pl. Facebook;
- képmegosztó oldalak, pl. Picasa;
- videómegosztó oldalak, pl. YouTube, IndaVideo;
- blogok, mikroblogok pl. Twitter;
- Wikipédia és más wikik (szabodon szerkeszthető ismerettárak);
- fórumok;
- linkmegosztó szolgáltatások;
- hírforrások;
- online tárhelyszolgáltatók, pl. Dropbox;
- virtuális világok és online játékok, pl. Second Life;
- online térképek, pl. Google Maps.

A webkettő világa

Persze a teljesség igénye nélkül, csak a legfontosabbakat említettem itt meg. Ezen technikai, technológiai újítások felhasználásához azonban megfelelő jártasságra, ún. digitális kompetenciára van szükség. Ezzel a tanároknak és a tanulóknak is rendelkezniük kell a XXI. századi világunkban. A digitális kompetencia az egész életen át tartó tanulás szempontjából fontos kulcskompetenciák közé tartozik. Magába foglalja *„az elektronikus média magabiztos és kritikus alkalmazását, munkában, szabadidőben és a kommunikáció során. E kompetencia a logikus és kritikus gondolkodáshoz, a magas szintű információkezelési készségekhez és a fejlett kommunikációs készségekhez kapcsolódik. Az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásával kapcsolatos készségek a legalapvetőbb szinten a multimédiás technológiájú információk keresését, értékelését, tárolását, létrehozását, bemutatását és átadását, valamint az internetes kommunikációt és a hálózatokban való részvétel képességét foglalják magukban”* (elérhető: <http://www.ofi.hu/tudastar/nemzetkozikitekintes/egesz-eleten-at-tarto>).

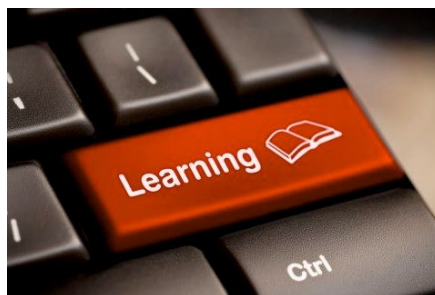
Más megfogalmazás szerint a digitális kompetencia a következő készségek meglétét jelenti:

- az információ felismerése, azonosítása
- visszakeresése
- értékelése
- tárolása
- előállítása
- bemutatása és
- cseréje, megosztása.

Ezeket a készségeket a mai tanulók otthon és az iskolában párhuzamosan sajátítják el. Az info-kommunikációs ismeretek és a digitális kompetencia fejlesztése a tantervben is megjelenik, az informatika tantárgy keretein belül és más tantárgyakhoz kapcsolódóan is. Az általános iskola felső tagozatában már megismerkednek a tanulók a szövegszerkesztők és táblázatszerkesztő programok használatával, azzal, hogyan kell az interneten egyszerű és összetett keresést végezni. A digitális kompetencia körébe tartozik annak elsajátítása is, hogy hogyan kell a számítógépet biztonságosan kezelni, és milyen szabályai vannak az online-viselkedésnek a virtuális közösségekben. Az egérhasználat, billentyűhasználat és alapvető programok futtatása és a file-műveletek végzése (kijelölés, másolás, áthelyezés) általában készségszinten jellemző, mire a tanulók eljutnak a kö-

zépiskolába. Legtöbben tudják a rajzoló (paint) és számoló programokat is használni a szövegszerkesztőn kívül. Tudnak keresni az interneten, közösségi oldalakat használnak, és tisztában vannak a számítógépes vírusok elleni védekezés alapjaival is. Az is előfordulhat, hogy a tanulók fejlettebb digitális kompetenciával rendelkeznek, mint a tanáraik, akik digitális bevándorlóknak tekinthetők ebből a szempontból. A digitális bennszülöttek és a digitális bevándorlók fogalmát Marc Prensky írta le a *Digital Natives, Digital Immigrants* című tanulmányában. (Elérhető: http://tanarblog.hu/attachments/2787_PILAkademia_bevezeto.pdf)

Digitális bennszülötteknek azokat a nemzedékeket nevezte, akik már beleszülettek a modern infokommunikációs világba, akik számára természetes a modern technikai eszközök, a számítógépek használata, míg az előző nemzedék a digitális bevándorlóké, akik ezen eszközök feltalálása előtt születtek, tehát másképpen kellett megtanulniuk a használatukat. Ezen tetszetős elmélet cáfolatára egyre több kísérletet és kutatást végeznek, vizsgálva, hogy van-e összefüggés az életkor és a digitális kompetenciák között. A vizsgálatok kimutatták, hogy bár a tanulók valóban nagy természetességgel kezelnek bizonyos eszközöket és számítógépes programokat, ezek azonban csak kis szeletét fedik le az IKT eszközök alkalmazásának. Főleg a közösségi oldalakat használják, pl. a Facebookot, játszanak a számítógépen, zenét vagy képeket osztanak meg, de kevésbé használják ki a tanulásban rejlő lehetőségeket. Ezzel kapcsolatban „digitális bevándorló” tanáraik mutathatnak nekik újdonságokat, új alkalmazási lehetőségeket, amelyek szórakoztatóvá tehetik a tanulás fáradságos munkáját.

Felhasznált irodalom:

Karvalics László (2004): *Bevezetés az információtörténelembe*. Gondolat-Infonia, Budapest, 77.

2.2. A tanulási-tanítási környezet változásai és hatásuk a történelemtanításra

Második rész

(Az iskolai realitások és a lehetőségek világa. Online tanulási környezet. Blended learning, gamification. Hálózat alapú tanulás. A tanár digitális lábnyoma.)

2.2.1. Az iskolai realitások és a lehetőségek világa

A XXI. század tanáraitól elvárják, hogy tanításuk során használják az IKT-eszközöket, de csupán attól, hogy ilyen eszközöket használunk, nem válik automatikusan hatékonyabbá a tanításunk. Mindig át kell gondolni, hogy miért és hogyan használunk fel egyes eszközöket, módszertani eljárásokat tanításunk folyamán. A tantárgy-pedagógiai szakirodalomban olyan óraterveket találunk, amelyek legtöbbször abból indulnak ki, hogy minden tanárnak minden órán rendelkezésére áll az interaktív tábla, laptop, projektor. A tanulók csoportmunkáját az óraterv készítői úgy képezik el, hogy minden tanuló előtt van egy internetkapcsolattal is rendelkező számítógép, a tanári asztalon szintén van egy laptop, a tanár pedig így nyomon követheti a tanulók csoportos prezentációkészítésének fázisait és interaktív megjegyzéseket fűzhet hozzá. Sajnos azonban még nem minden magyar iskola így működik. Egyelőre az a gyakoribb, hogy főleg az informatikaórák szoktak olyan teremben lenni, ahol minden tanuló számítógép előtt ülhet, a történelemtanár ritkábban jut ilyen lehetőséghez. Ha van is interaktív tábla az iskolában, nem minden történelemóra zajlik abban a teremben, és már szerencsésnek mondható az a tanár, aki a heti óraszám felét ilyen interaktív táblás teremben taníthatja. Ha lappal és projektorral felszerelten tartja a történelemórát, gyakran megesik, hogy arra az iskolai lappra éppen nincs telepítve az a program, amellyel a file lejátszható, vagy túl lassú a gép, akadozik például a videó levetítése. Arra azonban legtöbbször van lehetőség, hogy a tanórák egy részén IKT-eszközöket is használjunk, kiegészítve velük a hagyományos tanítási módszereinket.

A lehetőségek világát tanítási gyakorlatunkban azért is fontos ismerni, mert a jövőben egyre inkább kihasználhatjuk majd a digitális technikák alkalmazását az oktatásban. A tanulás-tanítás világa átalakulóban van, amely leginkább abban érhető tetten, hogy a hagyományos tanulás térbeli és időbeli keretei megváltoztak, kiszélesedtek. A hagyományos tanulási

környezet, az osztályterem és a tanóra azonban nem tűnt el, megmaradt, de szerepe átalakulóban van. Létrejönnek a virtuális osztálytermek, amelyekben a tanulói aktivitás tanórán kívül, bármely időpontban történhet. A tanárok szerepe is megváltozik, a tudás közvetítője vagy birtoklója, forrása helyett hangsúlyosabbá válik a tanárnak a tanulást irányító, tanácsadói, orientáló szerepe, amely az ismeretek elrendezésében, strukturálásában segíti a tanulót. Ha például a magyar honfoglalást tanítjuk gimnáziumban a tanulóknak, nem csak az a feladatunk, hogy az ezzel kapcsolatos legfontosabb fogalmakat, évszámokat megtanítsuk, hanem legtöbbször reflektálnunk kell a tanulók más forrásokból származó ismereteire is. Az interneten szörfölve ugyanis találkozhattak számos olyan információval, amelyek közötti eligazodásban segíthet a történelemtanár, például, hogy mit gondoljanak a sumér-magyar vagy az etruszk-magyar nyelvrokonság elméleteiről. Házi feladatként kiadhatjuk elolvasni történelemtanárok, például Pálfi Zoltán ezzel kapcsolatban írott cikkeit.

(Elérhető: http://tenyleg.com/index.php?action=categoryView&type=places&category_id=2967)

2.2.2. Online tanulási környezet

Az IKT-eszközök tanulásban való felhasználása új lehetőségeket teremtett az oktatásban, ezek leírására új fogalmak születtek: elektronikus tanulási környezet, online és offline tanulás, blended learning. Az **elektronikus tanulási környezet** olyan tanulási környezetet jelent, ahol a tanítás és tanulás feltételrendszerének kialakításánál meghatározó szerepe van az elektronikus információ- és kommunikációtechnikai eszközöknek. (Komenczi 2009: 114) Tehát ha a tanulási szituációban számítógépet, internetet, mobiltelefont és hasonló eszközöket használunk, akkor valósulhat meg a tanulásnak ez a formája. Bizonytalan azonban a határ, hogy mikor tekinthetünk tanulási folyamatnak egy cselekvést: például hogy

tanulásnak vagy szórakozásnak tekinthető-e a tanuló tevékenysége, ha szörföl az interneten, közben a tananyaghoz kapcsolódó információkról olvas, és azokat megjegyzi.

Az **online tanulási környezet** is gyűjtőfogalom, amelynek jellemzői a következők:

- internethez csatlakoztatható eszköz felhasználásával történik a tanulás
- lényegi eleme a távolság, nem időhöz és nem helyhez kötött a tanulási folyamat
- személyre, egyénre szabottabb, illeszkedik a tanulók egyéni igényeihez, lehetőséget teremt a sajátos nevelési igényű hallgatókhoz való jobb alkalmazkodásra
- nagyobb hangsúlyt kap benne az önszabályozó tanulás, a tanuló egyéni felelőssége a tanulási folyamatban
- a tanár a folyamatban a támogató és inspiráló környezetet igyekszik biztosítani, inkább tutor, mentor, segítő szerepben jelenik meg, emailben, chaten, fórumban nyújt segítséget a tanulónak, ami történhet valós időben és késleltetve is
- a legkritikább esetben függetleníthető az offline tanulási környezettől.

(Elérhető: <http://www.oktatas-informatika.hu/2011/12/papp-danka-adrienn-az-online-tanulasi-kornyezet-fogalmanak-ertelmezesei-lehetosegei/>)

Az online tanulási környezetben lehetnek olyan tartalomkezelő rendszerek, amelyekben a tananyag tárolható, kereshető. Vannak olyan rendszerek, amelyek a tanulókat teszik rendszerezhetővé, mivel segítségükkel követni lehet az egyes tanulók elkészített feladatait, előrehaladását. Ilyen például a Moodle keretrendszer. Ezek a tanulásszervező programok, keretrendszerek nyilvántartják a tanulók vizsgáit, kurzusokra jelentkezéseit, naplózzák a tanárok aktivitásait, hozzáférhetővé teszik a tananyagot, kommunikációs, kollaborációs felületet biztosítanak a tanárok és a tanulók számára, támogatják a tanári ellenőrzést, értékelést is.

Az online tanulási környezet leggyakrabban kiegészül reális jelenléttel is igénylő tanulási formákkal, és a kettő kombinációját nevezik **blended learning**nek, azaz kevert oktatási formának. Az online tanulási környezet időtől és helytől való függetlenedése látszólag kiterjeszti a tanulás határait, de csak akkor, ha a tanuló egyéni felelőssége, tanulás iránti elkötelezettsége megfelelően működik, figyelmét a tanulásra tudja koncentrálni. Az internetet használva ugyanis csak egy kattintásnyira van attól, hogy

valami egyéb, figyelmét elterelő alkalmazást használjon, amely megnehezítheti a tanulnivalókra történő koncentrációt. Habár a szakirodalom szerint a tanulók egyre inkább képesek a **multitaskingra**, hogy a számítógépükön két vagy több tevékenységet egy időben párhuzamosan végezzenek megosztott figyelemmel, mégis azt gondolom, hogy a valódi tanuláshoz a figyelem koncentrációja szükséges.

A tanulók impulzivitását és játék iránti vágyát használják ki azok a programok, amelyek játékká igyekeznek változtatni a tanulás folyamatát (gamification). A számítógépes játékok fejlesztése során olyan feladatokat találnak ki a játékokban, amelyek a tanulókat magukkal ragadják, valamilyen problémamegoldást tartalmaznak, és a helyes megoldást a játék világán belül jutalmazza, majd egyre nehezebb feladatokat adnak a játékosoknak.

2.2.3. Hálózat alapú tanulás

A hálózat alapú tanulás a hálózatelméletek pedagógiai alkalmazásából született, más néven **konnektivizmus**nak is nevezik. Az elektronikus eszközökkel támogatott információcserén alapszik, ahol az internetes közösségek az információk közös gyűjtése és értékelése révén tanulási közösséggé szerveződnek, kihasználva a blogok, wikik és egyéb közösségi oldalak lehetőségeit. A személyes, egyedi tudások hálózatba szerveződésével kollektív tudás jön létre, amely ismét egyéni tudásforrássá válik. Ebben az esetben egy informális, nem hierarchikus tanulási formáról van szó, amely nagy teret enged az egyéni kreativitásnak és az együttműködésnek. A mindennapi tanítási tapasztalataink nyelvére lefordítva ez azt jelenti, hogy a tanulók úgy javíthatnak tanulásuk hatásfokán, ha bekapcsolódnak egy, a témájukkal foglalkozó virtuális közösségbe, ott tanulnak egymástól. Így válnak a szociális hálók az informális tudáscsere színtereivé (Bessenyei 2007: 11).

(Elérhető: http://www.ittk.hu/netis/doc/ISCB_hun/12_Bessenyei_eOktatas.pdf)

2.2.4. A tanár digitális lábnyoma

Az infokommunikációs eszközök azonban nemcsak a tanulás színtereit és időkereteit változtatták meg, hanem a tanítás, a tanárok számára is új lehetőségeket hoztak szakmai munkájuk támogatására. A webkettő világában kialakul a tanároknak is a digitális lábnyoma és online-kapcsolat-rendszere, amely alkalmas arra is, hogy felhasználjuk az oktató-nevelő munka során. Digitális lábnyomon azon információk összességét értjük, amelyeket egy-egy felhasználó online tevékenysége során hagy az interneten, és amelyekből következtetni lehet az egyén tevékenységére, identitására. Ezt a digitális lábnyomot lehet tudatosan is alakítani azáltal, hogy milyen képeket, gondolatokat, véleményeket oszt meg valaki és milyen formában, mely oldalakon. A online-világban megnyilvánuló személyiség képe lehet a reálishoz közel álló, de attól akár pozitív, akár negatív irányban eltérő is. Attól függ, hogyan nyilvánul meg, milyen véleményeket fogalmaz meg, milyen tartalmakat oszt meg a világhálón. Oversharingról, túlzott megosztásról akkor beszélünk, amikor valaki túlzottan bizalmas, intim információkat oszt meg nyilvánosan magáról. A tanár online viselkedésével példa lehet a tanulók számára, tőle, a tanár online megnyilvánulásából is tanulják, hogy hogyan kell az interneten viselkedni, tisztelettel bánni önmagunkkal és másokkal egyaránt, betartani a netikettet. A tanári munkában nagy segítség lehet, ha a tanárnak saját honlapja van, amelyre saját készítésű tananyagait felteszi letölthető formában, ha valamilyen történelmi témában blogot ír, hozzászól fórumokon történelmi kérdésekhez, a tanulókkal közösségi portálokon is tartja a kapcsolatot stb. Ezek mind-mind lehetőséget kínálnak a tanórán kívüli, informális ismeretátadásra, a tanulók motiválására, a tananyag érdekesebbé, szívesebbé tételére.

(Elérhető: <http://www.oktatas-informatika.hu/2013/11/domonkos-katalin-digitalis-feelosseg-es-kotelezettseg-mint-a-digitalis-allampolgarsag-kompetenciaterulete/>)

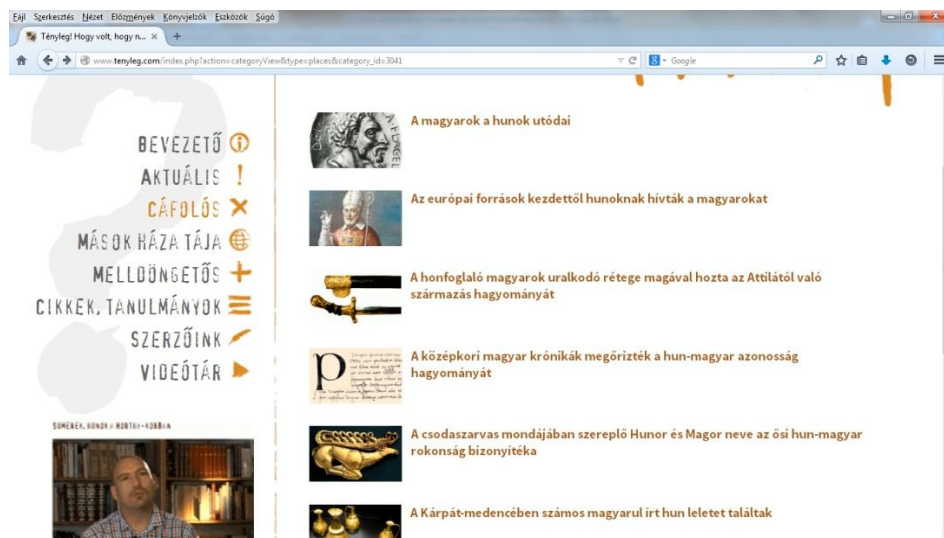
Néhány példa történelemtanárok digitális lábnyomára, amelyekhez hasonlót mi is létrehozhatunk, vagy a tanulók figyelmét felhívhatjuk, hogy olvassák az ezeken a portálokon található cikkeket, véleményeket:

Van például egy középiskolásoknak szóló honlap, amelyet történelemtanárok indítottak Tényleg!? Hogy volt, hogy nem volt... címmel, azaz a céllal, hogy történelmi tévhiteket cáfoljanak meg. A cikkeket úgy

alakítják, hogy azok okostelefonokról is elérhetőek és olvashatók legyenek, így a tanulók szélesebb körben hozzáférjenek. (Elérhető: <http://www.tenyleg.com/>.)

Az itt megnyilvánuló történelemtanárok törekednek arra, hogy biztos, forrásokkal alátámasztható tudásanyagot adjanak át, de az oldal fórumot biztosít a szakmai vitákra is.

Például a magyar honfoglalás tanításánál feladhatjuk házi feladatként, hogy olvassák el a tanulók a telefonjukon vagy otthon a számítógépükön a magyar–hun rokonság elméletére vonatkozóan Sándor Klára cikkeit az oldalon, vagy a sumér–magyar nyelvrokonság cáfolatát.

A portál középiskolásokhoz igyekszik humoros, játékos írásokkal közelebb hozni a történelmi eseményeket, például olyan cikkekkkel, amelyek történelmi szereplők facebook-üzeneteit mutatják be. 1848-ból Petőfi és barátainak beszélgetését igyekeznek „rekonstruálni” vagy az MSZMP-vezetők 1974-es május elsejére készülődő „beszélgetését”. Ez ugyan inkább a történelmi fikció kategóriája, de alkalmas arra, hogy a tanulóknak korhű képzeteket keltsen egy-egy témát szórakoztatóbb módon közelebb hozzon a mai nemzedékekhez, átélhetőbbé tegye az egyes szereplők motivációit. Abban is segítheti egy ilyen játékos írás a tanulókat, hogy különbséget tudjanak tenni valódi történelmi források és utólag gyártott fikciós műfajok között. Felhívja ugyanis a figyelmet a forráshűség formai

kritériumaira, és lehetőséget ad arra, hogy órán elbeszélgessünk a tanulókkal arról, hogy miben különböztek a nyilvánosság színterei a különböző történelmi korokban, milyen volt a Facebook előtti világ.

Felhasznált irodalom:

- Bessenyei István (2007): *Tanulás és tanítás az információs társadalomban*. Az E-learning 2.0 és a konnektivizmus. Budapest. 11.
- Komenczi Bertalan (2009): *Elektronikus tanulási környezetek*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 114.

2.3. Hogyan készülünk fel a történelemórára?

Az oktatómunka jellemzője a tervszerűség. Az órára való felkészülés minden esetben mást jelent a kezdő történelemtanárnak, mást annak, aki már évtizedeken át tanította ugyanazt a korosztályt és ugyanazokat a témákat történelemből. Módszertani megújítással a rutint is fel kell frissíteni az új elvárásokhoz alkalmazkodva (például a Nemzeti alaptanterv változásainak vagy a tanulók megváltozott tanulási szokásainak hatására). Lehetőleg a történettudomány friss eredményeit is be kell építeni tanári munkánkba, kiegészítve a tankönyvben található ismereteket, természetesen olyan formában, hogy alkalmazkodjunk a tanulókhoz. De kezdjük az alapoknál, hogy milyen szempontokat kell figyelembe venni, és hogyan kell felkészülni a történelemórára. Először is alaposan ismerni kell a tananyagot, ez a legfontosabb. Ha az adott történelmi korszakra és témára vonatkozó, egyetemen tanult ismereteink már kissé elhalványultak az emlékezetünkben, fel kell frissíteni. Átnézhetjük egyetemi jegyzeteinket, de fontos annak végiggondolása, hogy akkor azokból tanultunk, most viszont tanítanunk kell, ami az anyag más strukturálását, tagolását, mennyiségét jelenti. Ahhoz, hogy egy témát jól, hatékonyan tanítsunk, a tankönyvben található és az órán átadásra kerülő ismereteknél lényegesen többel kell rendelkezniünk, mert csak akkor mozgunk biztonsággal a téma tanításában, akkor tudjuk leginkább figyelmünket a tanítás-módszertani kérdésekre irányítani, és akkor tudunk válaszolni a tanulók témához kapcsolódó kiegészítő kérdéseire is.

Tanári munkánkat és annak tervezését alapvetően meghatározza a Nemzeti alaptanterv és annak a történelem tantárgyra vonatkozó része. Ennek alapján a történelemtanítás alapvető kimeneti követelménye gimnáziumban a közép és emelt szintű érettségi vizsga. Ennek követelményeihez alkalmazkodva alakítjuk ki tehát tanításunkat, figyelve arra, hogy forrásközpontú és tevékenységközpontú legyen. Ennek a követelményei jelennek meg az egyes tanmenetekben és tankönyvekben is. A tervezési folyamat nem csak az egyes órákra vonatkozik, hanem négy év anyagára, és azon belül évek és oktatási hetek szerint megtervezzük, hogy melyik témával fogunk foglalkozni egy-egy héten vagy történelem órán, mikor lesznek az ellenőrzések, mikor megyünk múzeumi órára stb. A tanmenetek általában táblázatos formában tartalmazzák az oktatási hét, a tanóra sorszámát, a feldolgozandó tananyag témáját, a megtanítandó legfontosabb új fogalmakat.

A tanításhoz, az órai munka előkészítéséhez előre megnézzük a tankönyv anyagát, és a tanári kézikönyveket. Fontos tudnunk, hogy milyen feladatok, források olvashatók a tankönyvben, meg kell fontolnunk, hogy ezeket hogyan tudjuk, hogyan érdemes az órán felhasználni, vagy házi feladatban történő feldolgozásra kiadni. A tankönyv nagy segítség, mert benne az adott téma már strukturált formában, képekkel illusztrálva, elemeire bontva található, a lényegesebb fogalmak kiemelésével. A tankönyvek lektorált művek, ami azt jelenti, hogy kevés bennük a megbízhatatlan, használhatatlan információ, szöveg vagy kép, szerzői a bizonytalanabb megítélésű történelmi kérdésekben valamiféle szakmai konszenzus megfogalmazására és képviselőre törekszenek. A tankönyvek nagy előnye még munkánk szempontjából, hogy minden tanuló rendelkezésére állnak, ha csak nem felejtik éppen otthon a tanulók, bármikor elővehetőek órán, elolvashatunk belőle egy forrást, megnézhetünk és elemezhetünk benne egy diagramot, felhasználhatjuk a benne lévő, jól összeválogatott színes képeket.

Az órára készülve óratervet készítünk. Ennek során átgondoljuk, hogy milyen ismereteket, összefüggéseket szeretnénk az óra folyamán megtanítani, milyen kompetenciákat szeretnénk fejleszteni és ezt vázlatosan lejegyezzük magunknak (vagy tanárjelöltek esetében a mentortanár számára is). Az óraterv tartalmazza az óra időbeosztását: hány percet száunk a házi feladat ellenőrzésére, hányat a számonkérésre, értékelésre, és az új ismeretek feldolgozására, esetleg részösszefoglalásra. Az időarányokat az óra logikai felépítése szabja meg. Az óraterv tartalmazza az adott anyagrész tanításánál alkalmazott módszerek leírását is, például, hogy csoportmunkában vagy frontális munkában dolgozunk-e fel egy anyagrészt, milyen szemléltetést használunk hozzá. Át kell gondolnunk, hogy írunk-e táblai vázlatot, az milyen lesz és az óra mely fázisaiban és hogyan kerül be a tanulók füzetébe vagy laptopjára. A táblai vázlatokat vagy óraterveket ajánlatos elektronikus formában is elkészíteni, még akkor is, ha hagyományos krétás módszerrel kerülnek fel a táblára, mert ha akár egy egyszerű doc-fileba elmentve tároljuk őket, könnyebben kiegészíthetjük a következő évben, elküldhetjük a hiányzó tanulóknak, vagy odaadhatjuk kinyomtatva és fénymásolva olyan sajátos nevelési igényű tanulóknak az osztályban, aki diszlexiás vagy diszgráfiás.

A jó táblai vázlat olyan, mint egy gondolattérkép. Nem folyamatos szöveg, hanem rövid mondatokat, fontosabb kifejezéseket, fogalmakat,

évszámokat tartalmaz, tagolásában időrendi és tematikus is lehet, vagy a kettő kombinációja. Az interaktív táblák korában már lehetőség van arra, hogy a táblai vázlatot képekkel, videókkal kiegészítve tegyük komplexebbé és látványosabbá. Arra azonban mindig figyelni kell, hogy ha két csoportban tanítjuk egymás után ugyanazt a témát, akkor a második csoport ne a végső, elkészült táblai vázlatot másolja le, akár a krétával írt változatról, akár digitális tábláról van szó, hanem az óra folyamán a hallgatókkal együtt készüljön a vázlat, lépésről lépésre felírva, vagy kattintással előhozva az egyes elemeit. A vázlat átgondolásánál azt is jelezhetjük magunknak az óravázlaton, hogy mely elemeket tartunk különösen fontosnak, amelyeket majd az óra folyamán hangerővel vagy ismétléssel nyomtatékosítva mondunk el. Az órára készülve azt is meg kell fontolnunk, hogy azoknál a részeknél, amelyeket tanári közléssel tárunk a tanulók elé, hogyan fogjuk elbeszélni az eseményeket. A történelemórákon ugyanis gyakran előfordul egy-egy történet elbeszélése, de nem mindig elég szemléletesen vagy élvezetesen előadva. Vannak, akiknek ösztönösen érzékük van ahhoz, hogy egy-egy történetet színesen, az érzelmekre hatóan elmeséljenek, másoknak tökéletesíteniük kell ezen készségeiket.

Az órára készülés folyamán, bármilyen módszer mellett döntünk is a téma tanításánál, felmerül az **anyaggyűjtés** szükségessége: a tanárok leggyakrabban audio-vizuális háttéranyagokat, képeket, videókat, hangfile-okat keresnek a neten, hogy ezek kivetítésével sorakoztassák fel a lényegi ismeretek megállapításához szükséges szemléletes tényeket. A tanulók a multimédia világában felnőve igénylik is, el is várják ezt az ingergazdagságot a tanórákon is.

Nézzünk egy egyszerű feladatot erre vonatkozóan: Keressen az interneten tíz darab, a tanóra anyagához szervesen illeszkedő képet (nagy felbontásban és színesben), amelyet diavetítésébe vagy prezentációjába beilleszthet! Ezen feladat megoldásakor a mostani tanárjelöltek vagy ifjabb tanárok olyan információkeresési tulajdonságokat mutatnak, amelyeket a korábbi szakirodalom a tanulók, a digitális bennszülöttek nemzedékére tartott érvényesnek. Az interneten való tájékozódásban is megmutatózó kulturális különbségek az egyes nemzedékek között (Bessenyei 2007: 8–9).

(Elérhető:

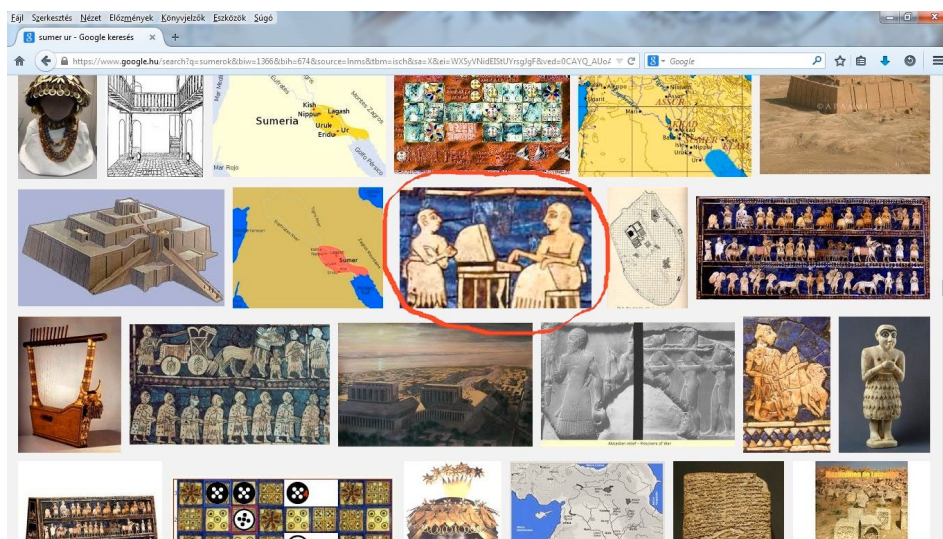
http://www.ittk.hu/netis/doc/ISCB_hun/12_Bessenyei_eOktatas.pdf)

„Digitális bennszülöttek” TANULÓK	„Digitális bevándorlók” TANÁROK
Gyorsan kívánnak információt szerezni, számos multimédiás forrásból.	Korlátozott számú forrásból származó információ lassú és ellenőrzött átadását részesítik előnyben.
A párhuzamos információfeldolgozást és a több feladattal való egyidejű foglalkozást (multitasking) kedvelik.	A szinguláris információfeldolgozást és az egyetlen vagy csekély számú feladatra való koncentrációt kedvelik.
A szövegnél szívesebben dolgoznak kép, hang és videó-információkkal.	A kép, hang és videó-információkkal szemben előnyben részesítik a szöveget.
Szívesen keresnek rá véletlenszerűen, hiperlinkek útján elérhető multimédiás információra.	Lineárisan, logikusan felépített és elemekre bontott információk nyújtására törekednek.
Kedvelik a szimultán kölcsönhatásokat, illetve a hálózati kapcsolatok létesítését számos más felhasználóval.	Azt szeretnék, ha a tanulók inkább függetlenül, mintsem másokkal hálózati kapcsolatokat fenntartva, kölcsönhatásban dolgoznának.
Legszívesebben éppen időben (just in time), vagyis az utolsó pillanatban tanulnak.	Szívesebben tanítanak minden eshetőségre (just in case) felkészülve, a vizsgakövetelmények szem előtt tartásával.
Az azonnali megerősítést és az azonnali jutalmazást kedvelik.	Szívesebben választják a késleltetett megerősítést és jutalmazást.
Azt tanulják szívesebben, ami releváns, azonnal hasznosítható és egyszersmind szórakoztató.	A standardizált tesztekre való felkészítést szolgáló oktatást részesítik előnyben, a tantervi irányelveknek megfelelően.

A táblázat alapján azt gondolnánk, hogy egy ilyen egyszerű feladat, mint tíz jó felbontású színes kép keresése, nem okozhat gondot annak a nemzedéknek, amely már az internet világában szocializálódott. Mégis gyakran találkoztam tanárjelölteknél azzal, hogy a prezentációjába beillesztett, a tanórán felhasznált, illusztrációként használt kép nem azt ábrázolta, amit a tanár mondott. Előfordult, hogy a korhűségnek nem felelt

meg, vagy egyszerűen nem az volt rajta, amit címként aláírtak vagy a tanár gondolt, hogy ábrázol.

Visszatérve anyaggyűjtési feladatunkhoz: ha például Mezopotámiát kell tanítanunk a gimnázium 9. évfolyamán, és képeket keresünk az óránkhöz az interneten, talán a legegyszerűbb módszer, ha a Google képkereső funkcióját használjuk, egyszerű képkereséssel, beírva a keresőbe a „sumer” és „Ur” szavakat. Rengeteg képtalálatot kapunk: vannak közöttük a Tigris és Eufrátesz folyókat ábrázoló térképek sumer városokkal, pecsétengerek és azok lenyomatai, zikkuratok, ékírásos agyagtáblák, Ur városából előkerült hárfarekonstrukció, Puabi királynő sírjából származó játéktábla, ékszerek és a fejdisze is.

Ezek közül többet fel lehet használni a tanóránkon, mert megbízható, hiteles ábrázolások, fényképek, régészek vagy történészek által készített rekonstrukciók. A piros tollal bekarikázott kép azonban valami furcsaságot rejt: a sumerjaink nemcsak korhű öltözetként báránybőrből készült kötényt viselnek rajta, és látszólag a mezopotámiai művészet szabályai szerint vannak ábrázolva, hanem mintha számítógép előtt ülne az egyikük és éppen a billentyűzeten gépelne. Az ábrázolás az uri standard egyik részletének tűnik, de valójában nem az. Az uri standard egy ládika oldalán található ábrázolás, amelyet lazúrkő és kagylóberakásokból készítettek és Ur város romjai között találták meg. Az uralkodót egy győztes csata utáni ünnepségen ábrázolja, és bár rajta van a korabeli mezopotámiai csúcs-

technika ábrázolása, az a szamarak által húzott harci szekerek és nem számítógépek formájában valósult meg. Ha nem csak a képekre figyelünk a keresésnél, hanem a felhasználás előtt megnézzük mindig a képek környezetét is, mely oldalakon, milyen összefüggésben, milyen szöveggel kísérve jelennek meg az interneten, könnyebben megtalálhatjuk a megbízható, korhű ábrázolásokat, amelyeket órára is bevihetünk. Az adott képről tájékozódva könnyen kiderül, hogy az oxfordi egyetem azon webhelyének képéről van szó, ahol a sumér irodalom szövegei találhatóak angol fordításukkal együtt digitális formában (The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature), és egy modern fototechnikával módosított, rendkívül szellemes kép.

Az Kr.e. III. évezredből származó uri standardról pedig itt találhatunk nagy felbontású, jó képet, amelyet felhasználhatunk az óránkon:

(Elérhető: <http://www.theslideprojector.com/art3/art3lecturepresentations/summer/art3lecture5.html>)

Felhasznált irodalom:

Bessenyei István (2007): *Tanulás és tanítás az információs társadalomban*. Budapest. 8–9.

http://www.ittk.hu/netis/doc/ISCB_hun/12_Bessenyei_eOktatas.pdf

2.4. Szöveg alapú tanulási környezet és multimédia

Első rész

Az információs társadalom a multimédia világa. Kétségkívül inergazdagabb és szórakoztatóbb környezetet teremt mind a tanulás, mind a szórakozás számára, sőt a kettő közötti határvonal elmosására is alkalmassá válhat. A virtuális kapcsolatrendszerek révén nemcsak kitágítja az időt és a teret, a tanulás korábban helyhez, időhöz, intézményekhez kötöttségét, hanem általa minőségileg is átalakul az ismertszerzés és a tudás fogalma. Nagyobb szerepet kap a multimédia: a korábban főleg szövegekre, szöveg alapú tanulási környezetre alapozott világban az álló és mozgóképek sokasága szolgálja az ismeretszerzést, a hangrögzítés különböző technikáinak köszönhetően pedig hangfájlok jelentek meg, kapcsolódtak össze új tudásalakzatokká. A tudás és a tanulás korunkban nemcsak külső jegeiben változott meg, hanem az egyes diszciplínák közötti határok egyre inkább elmosódnak, átjárhatóvá válnak, és a gyakorlatiasságnak is nagyobb szerepe van az ismeretek elsajátításában. Hasonló nagy változást az jelentett az emberiség történetében, amikor az ókorban a különböző kultúrák a szóbeliségről áttértek az írásbeliségre. Azt megelőzően a tudásanyag, a hagyományok átörökítésében nagyobb szerepe volt a mnemotechnikának, azt a tudást sikerült átadni, amelyet a befogadó emlékezetében meg tudott őrizni, fel tudott idézni. Ebben a felidőzésben sokat segítettek a különböző formulák, dallamok, a zenei kíséret, elég ha csak arra gondolunk, hogy a homéroszi költeményeket hogyan énekelték a rapszódoszok, a vándor énekmondók évszázadokon át, mielőtt azokat írásba foglalták volna. A szóbeli tudás és annak előadása közösségibb jellegű volt, ha információtörténetileg nézzük egy-egy bölcs öreg halála egy kizárólag szóbeli információcserére épülő társadalomban olyan, mint egy könyvtár pusztulása a későbbi, írásbeliségen alapuló korban. Az ismeret

átadása mindig a szituáció függvényében történt, nem volt rögzített formája, mint egy írásos kultúrán alapuló társadalomban. Az ismeretátadásban rendkívül nagy a személyes kommunikáció szerepe, s így a szóbeli, személyes ismeretátadás kiegészül a hanghordozás, a gesztusok látványával, ami „szélesebb sávú” ismeretközlést jelent, mint például ma, ha egy tanár virtuális tanulási környezetben chateléssel válaszol meg valamely tanulói kérdést az interneten. Az írás használata (akár kézírásos, akár nyomtatottan sokszorosított szövegekről van szó) a tudástartalmakat rögzítette, és biztosította azt a lehetőséget, hogy a szöveg előállítója és befogadója közötti térbeli és időbeli távolság áthidalásával közvetítsen tudást, információkat. Így egy-egy tanító, gondolkodó eszméi, gondolatai sokkal több emberhez eljutottak, de ez az ismeretközlési mód nem volt interaktív, nem lehetett visszakérdezni, a szerzőnek, a könyv írójának kérdéseket feltenni. Csak abból a szövegformából tudott kiindulni az olvasó, amelyet a szerző önmaga lezárt, véglegesnek tekintett, ezt lehetett magyarázni, kommentálni a pontosabb megértés érdekében. Az írott szöveg mint lezárt nyelvi egység fogalma is megváltozott azonban a modern számítógépes korban. A véglegesnek, lezártak tekintett szövegek publikálása helyett manapság azzal a jelenséggel találkozhatunk, hogy az interneten olvasható szövegek folyamatosan változnak, szerzőik frissítik, lecserélik, törlik, kiegészítik azokat. Ez egy másfajta szövegfogalmat jelent korunkban, mint több száz évvel ezelőtt. Az a gondolat húzódik meg e mögött a magatartás mögött, hogy a szövegeinket állandóan korszerűsíteni, frissíteni kell, hogy a változó világ változó követelményeihez alkalmazkodjunk. Már Platón is leírta, hogy az írás, a gondolatok tárgyasult formája pusztítja az emlékezetet, a hozzáértő ember eleven és lelkes szavának az írott szó csak árnyképe (Phaidrosz, 800). Ugyanakkor ő is írásba foglalta saját műveit, és emiatt meg persze a sok évszázados szöveg-hagyományozódásnak köszönhetően tudunk most idézni belőle. Az írás használatával már nem az egyes ember emlékezetének kapacitásától függ, hogy mit tud ismereteiből átadni a következő nemzedék számára, hanem az írás használata révén rengeteg információ halmozódhat fel. Ebben a folyamatban, az írásbeli kultúrák fejlődésében a következő döntő lépés a könyvnyomtatás feltalálásával következik be, amely lehetővé teszi a szövegek sokszorosítását és azt, hogy minél szélesebb rétegekhez, minél több olvasóhoz jussanak el. A könyvek előállításának világában is fontos szerepe volt a képeknek, illusztrációknak, akár kézíratos kódexekről, akár

nyomtatott könyvek esetében. A könyv lapjai lezárt struktúrába rendezetten jelenítik meg a szövegeket, mellettük a képek illusztráló szerepűek. A számítógépes eszközök szintén alkalmasak szövegek megjelenítésére. Egyesek úgy gondolják, hogy ez a fajta szöveg megjelenítés, vagyis a digitális szövegek előbb-utóbb átveszik az uralmat a nyomtatott, papír alapú szövegek helyett, amelyek majd a könyvtárakba és múzeumokba vonulnak vissza.

A kutatások és a mindennapi tapasztalataink azonban azt mutatják, hogy a hagyományos, írott, papírra nyomtatott szöveg és a képernyőn olvasott vagy fogalmazott dokumentumok tulajdonságai között olyan eltérések, különbségek vannak, amelyek kihatnak arra is, hogy hogyan használjuk ezeket a szöveges dokumentumokat. A könyvben kinyomtatott és interneten olvasható szövegek különbségei közül a lezártaságról és a folyamatos változásról, frissítésről mint állandó lehetőségről már beszéltem. Ha vizuális szempontból nézzük, a könyvnél egy lapot, egy oldalt látunk, tudunk egyszerre befogadni, míg az internetes dokumentum esetében, ha már kicsivel hosszabb szövegről van szó, nem látjuk egybe a képernyőn az egészet egyszerre. Ha több könyvből dolgozunk, azok egy-egy oldalnál vannak nyitva, míg a számítógépen több dokumentumot egyszerre megnyitva azoknak általában csak egy-egy részlete, kis szelete látható. Ezeket azért érdemes végiggondolnunk, mert az információ megértése, megjegyzése szempontjából szerepe van annak is, hogy hol található fizikailag, hol helyezkedik el a kinyomtatott papíron vagy a képernyőn. A számítógépes szövegekkel dolgozóknál is megmaradt az a szokás, hogy a véglegesnek szánt szövegformát papír alapon is rögzítik, kinyomtatják.

Nyíri Kristóf idéz egy kutatást ezzel kapcsolatban:

„A közelmúltban kutatás irányult egy nagy nemzetközi szervezet magasan kvalifikált munkatársainak olvasási, írási és szerkesztési szokásaira. A kutatás azt találta, hogy munkájukban printoutok, nem pedig képernyő-

dokumentumok játszották a főszerepet. (O'Hara–Sellen; Sellen–Harper) Ahogyan a kutatási beszámoló fogalmaz: a papír ama tulajdonsága mutatkozott lényegesnek, hogy „az információ rögzítettségét” nyújtja. A kísérleti személyek hasznos tudással rendelkeztek az információ térbeli elhelyezkedését és fölépítését illetően már pusztán azáltal, hogy ismerték fizikai hollétét a papírlapon. Ez nem következett be olyankor, amikor a dokumentumot képernyőn vették szemügyre – segítette viszont a tájékozódást az esetleges illusztrációk jelenléte. A kísérlet alanyai arról panaszkodtak, hogy – olvasható fölbontás esetén – még egy egész oldalt sem voltak képesek egyszerre látni, s jelezték, hogy szükségét érezték a lapok szétterítésének ahhoz, hogy a dokumentumról mentális képet, áttekintést nyerjenek. A kutatás végkövetkeztetése: ha hosszabb, lineárisan tagolt dokumentumokról van szó, a papíralapú és az elektronikus szövegek együttes használata a belátható jövőben elkerülhetetlennek látszik.”(Nyíri 2006/2007)

(Elérhető: <http://www.ofi.hu/tudastar/iskola-informatika/nyiri-kristof-virtualis>)

A digitalizált szövegek tehát nem minden esetben tudják teljesen helyettesíteni a nyomtatott könyveket, kevesen olvasnak hosszabb, többszáz oldalas regényeket vagy filozófiai szakmunkákat számítógép-képernyőn vagy mobiltelefonon. Ezek az eszközök ugyanis megszabják azokat a méreteket és dimenziókat, amelyeket kényelmesen befogadhatunk, így pl. az előző fejezetben említett rövid történelmi cikkek, amelyeket tanárok írtak tévhitiek és áltudományos vélekedések cáfolatául, terjedelmileg olyan rövidiek, hogy mobiltelefonon is kényelmesen olvashatók. Jellemzően kisebb, néhány perces videókat, rövidebb újságcikkeket szoktak olvasni vagy zenefileokat hallgatni a mobiltelefonokon. Ha saját magunk szerkesztünk, hozunk létre digitális tartalmakat a tanításunkhoz, akkor ezeket a dimenziókat figyelembe kell vennünk, alkalmazkodnunk kell a tanulók szokásaihoz.

A digitális szövegek azonban más lehetőségeket biztosítanak a felhasználók számára, és ezeket a tulajdonságait kihasználhatjuk a történelemtanításban is. Az elektronikus szöveg könnyebben javítható-szerkeszthető, mint a papírra írt, ezért ha például csoportmunkában közös dokumentum vagy prezentációkészítést adunk feladatként a tanulóinknak, könnyebb a kijavítása, összeszerkesztése. A digitális szövegek másik fő tulajdonsága, hogy könnyebb bennük a keresés. Ennek kapcsán is adha-

tunk a tanulóknak feladatot, otthoni kutatómunkát bármilyen történelmi témához. Fel kell azonban hívni a figyelmüket, vagy meg kell tanítani őket arra, hogy hogyan különítsék el a keresésnél a releváns találatokat a nem relevánsaktól. A releváns itt egyszerűen a témára vonatkozót jelent. Annak megítélése, hogy az adott találat a témáról hiteles, felhasználható információkat tartalmaz-e, más kérdést és vizsgálatot igényel. Nézzünk egy példát erre Tóth Erzsébet: *Hatékony információkeresés a weben* című könyvéből. Ő a Rákóczi-szabadságharc témakörre vonatkozó kereséseket vizsgálta (Tóth 2010: 68) Azokat a találatokat tekintette relevánsnak, amelyekben részletes leírást talált a Rákóczi-szabadságharc eseményeiről, illetve vezéralakjairól. Voltak a találatok között tudományos igényességgel készült szócikkek, tanulmányok, konferencia előadások. Talált kidolgozott érettségi tételeket, vagy olyan cikkeket is, amelyek a szabadságharc egy-egy település történetében betöltött szerepét taglalták, vagy Wikipédia szócikkeket. Nem tekintette releváns találatnak azokat a webhelyeket, ahol csak néhány szóval utalnak a Rákóczi-szabadságharcra, mint a település életének egyik eseményére, vagy Rákóczi neve más összefüggésben kerül elő.

Ha tehát olyan feladatot adunk a tanulóinknak, hogy házi feladatként tájékozódjanak valamilyen kérdéstről az interneten, akkor a digitális szövegek könnyen kereshetőségének tulajdonságát használjuk fel tanítási céljainkra. A gyűjtőmunka eredményét, amely lehet egy linkgyűjtemény, a tanulók megoszthatják egymással és a tanáraikkal is linkmegosztó alkalmazások segítségével, amelyek használatáról a későbbi fejezetekben lesz szó.

Felhasznált irodalom:

Nyíri Kristóf (2006/2007): *Virtuális pedagógia - A XXI. század tanulási környezete. Új Pedagógiai Szemle*, 2006/07–08.

<http://www.ofi.hu/tudastar/iskola-informatika/nyiri-kristof-virtualis>)

Tóth Erzsébet (2010): *Hatékony információkeresés a weben: az internetes lekérdezés hatékonyságának vizsgálata*. Örökségünk Könyvkiadó. Nyíregyháza. 68.

2.5. Szöveg alapú tanulási környezet és multimédia

Második rész

(A képek)

Egy kép többet mond ezer szónál, szokták mondani. Az információs társadalomban az írott, nyomtatott szöveg korábbi uralkodó helyzetével szemben felértékelődött a képek, a vizualitás szerepe. A modern technika rendkívül könnyűvé tette a képek előállítását, tárolását, megosztását. Habár a kézzel másolt, nyomtatott könyvek is tartalmaztak képeket, de ezek általában alárendelt, illusztráló szerepűek voltak a szövegben közölt tartalomhoz képest. A képanyomtatás feltalálásáig, a XV. századig a képek ritkák voltak, előállításuk speciális szakértelmet igényelt. A fényképezés feltalálásával kezdődik a képek számának ugrásszerű növekedése és elterjedése, amely a mi korunkban addig jutott, hogy mindenki ezerszámra készít digitális fényképeket fényképezőgéppel, mobiltelefonnal.

A szöveg leírja a tények összefüggéseit, a kép megmutatja magukat a dolgokat. A történelem tanításában egyre nagyobb szerepet kap a szöveges magyarázatok mellett a képi megjelenítés, a szemléltetés módszere.

A szemléltetés hozzájárul

- a képszerű-szemléletes gondolkodás fejlesztéséhez,
- a fogalomalkotáshoz,
- a tevékenység elsajátításához,
- a tanult jelenségek rendszerezéséhez, osztályozásához,
- a tanulók érdeklődésének felkeltéséhez,
- a tanultak alkalmazásához,
- a lényegkiemeléshez.

A szemléltetés akkor hatékony, ha bemutatásakor minden tanuló által egy időben érzékelhető, jól követhető. A tanár számos alkalommal használ fel állóképeket vagy mozgóképeket az órai magyarázatához, ezeket azonban gondosan kell kiválasztania. Fontos, hogy a témához kapcsolódó, releváns képről legyen szó, vagyis azt ábrázolja, amit a címe mond. A hibák egy részét elkerülhetjük, ha képkeresésnél tájékozódunk a kép környezetéről is az interneten, megnézzük a mellette olvasható szövegeket, megbízható honlapokról mentünk el képeket. A felhasznált képek típusa is fontos, ezt az órán is meg szoktuk említeni, mert másként használhatunk fel egy archív, dokumentum jellegű felvételt, mint egy rekonstrukciós

rajzot vagy egy történelmi témájú kosztümös filmből vett jelenetet vagy esetleg egy festményt. Nem mindegy ugyanis, hogy az adott kép abban a korban keletkezett-e, amelyikről a tanóra szól, vagy pedig később festették, rajzolták, hozták létre. Ha az adott korban keletkezett, akkor is fontos elemzési szempont hozzá, hogy kik és milyen szándékkal hozták létre, és minek köszönhető a fennmaradása. A képekben kódolt információk olvasására ugyanúgy meg kell tanítanunk a diákjainkat, mint az írott források elemzésére. Módszertani hibának számít, ha a tanár csak azért viszi be az órára egy-egy történelmi személyiség képét, hogy illusztrációként használja, hogy megmutassa alakját. Ezeken az ábrázolásokon fontos, hogy mennyire realisztikus vagy idealizált ábrázolásról van szó, milyen öltözetben, uralkodók, hadvezérek esetén milyen hatalmi attribútumokkal, milyen környezetben jelenik meg a személy, istenként vagy emberként ábrázolják, és ebből mire lehet következtetni. Az egyes korok propagandisztikus és reklám ábrázolásainak történelemórai elemzésével hozzájárulhatunk a tanulók médiatudatosságra és kritikus szellemre neveléséhez.

A tanár megfontolja, hogy ha rendelkezésére állnak modern számítógépes eszközök, kivetítse-e esetleg a tankönyvben található képet, esetleg nagyban, színesben. Általános elvként azt fogalmaznám meg, hogy ez a kivetítés akkor indokolt, ha valamilyen plusz tartalmat tesz hozzá a tankönyvben is látható képhez. Itt nem arra gondolok, hogy a tankönyv fekete-fehér képét hadd lássák a tanulók színesben, mert úgy szebb. Inkább azon kellene elgondolkodnia, hogy a megtanítani kívánt ismeretek közül melyikhez és hogyan tudja felhasználni a kivetített képet. Az interaktív táblára kivetített tankönyvi képek csoportosítva, nyilakkal, térképekkel vagy egyéb táblai rajzzal összekapcsolva alkalmasak arra, hogy a tankönyvi szövegtől eltérő kontextusba helyezzük azokat, ilyenkor mindenképpen indokolt a kivetítés, csak azért, mert nagyobb méretben láthatják a tanulók, nem.

Nézzünk néhány példát arra, hogy milyen sokféle ismeret közvetítésére is alkalmasak lehetnek a történelmi személyiségeket ábrázoló képek. Az ókor tanításánál mindenképpen szó esik a 9. évfolyamon gimnáziumban Augustusról, aki kiépítette a principátus rendszerét a Római Birodalomban. A tankönyvek egy részében a császár ábrázolásai közül az ún. Prima Portai Augustus-szobrot szokták bemutatni.

Ez a kép nemcsak arra alkalmas, hogy illusztráljuk vele Augustus, az első római császár termetét és arcvonásait, hanem az ábrázolás jellegzetességeit elemezve a császárkorra vonatkozóan is többféle ismeretet megtaníthatunk általa. A jelenleg Rómában a Vatikáni Múzeumban található szobor a diadalmos császárt idealizálva, hőrozként, félistenként, mezítláb és sisak nélkül ábrázolja. A szobor a császárné, Livia Prima Portai villájából került elő, innen kapta a nevét. Az idealizáló emberábrázolásban az alkotó görög mintákat követ. Kéztartása és páncélja hadvezéri pózra utal (kivéve a már említett lábbeli hiányát, ami az istenek szférájával kapcsolja össze), imperátorként szól a katonákhoz. Itt a tanár utalhat arra, hogy a római császárok címei között állandó elem az imperátor, mivel hatalmuk egyik legfontosabb pillére az volt, hogy ők voltak a hadsereg irányítói. Hadvezéri kellék a páncél, melynek reliefjei uralkodásának legdicőbb eseményeit ábrázolják: hogy engedelmességre kényszerítette Galliát és Hispániát, és megjeleníti a parthusokat, amint visszaszolgáltatták a Crassus legióitól elragadott hadijelvényeket. A páncél mellrészén a Nap vonul fogatával. Augustus császár a bal kezében a consuli méltóságot jelképező botot tart. Lábánál egy delfin, hátán a kis Amorról, amely a Julius nemzetségre utal. Iulius Caesar nemzetsége ugyanis a család származását a honalapító Aeneasra, Venus és Anchises fiára vezette vissza, Augustus pedig büszkén emlegette magát Iulius Caesar fiaként, bár csak a fogadott fia volt. Egyetlen képből tehát jó tanári magyarázattal többféle információ, ismeret is megtanítható Augustusról:

- az imperatori, hadvezéri cím mint a római császárok hatalmának egyik pillére
- az uralkodókultusz jellegzetességei (az uralkodó istenként történő ábrázolása a római császárkorban)
- Augustus rokonsága Iulius Caesarral (Caesar fogadott fia és örököse volt, ezt hangsúlyozta is propagandájában)
- görög minták követése a római képzőművészetben, idealizálás az emberábrázolásban

Mielőtt tehát az interneten található bőséges képanyagon fellelkesülve nagyszámú képet illesztenénk be órai vázlatunkba vagy prezentációnkba, mindig gondoljuk végig a következő szempontokat:

- Mennyire segíti elő a választott eszköz a tananyag megértését, a tanulás hatékonyságát?
- Segíti-e, és ha igen, hogyan a tanulók motiválását?
- A szemléltetőeszköz egyszeri vagy többszöri felhasználását tervezük?
- Hol akarjuk használni a szemléltetőeszközöket?
- Milyen szemléltetőeszközök állnak rendelkezésünkre, vagy mit tudunk könnyen beszerezni?

A szemléltetés túlzottan gyakori alkalmazása sem javasolt, nehogy a tanulók megragadjanak az ismeretsajátítás konkrét-szemléleti szintjén. Bár a korszerű szemléltetések korát éljük, azonban nem szabad háttérbe szorítanunk a hagyományos élőszóbeli tanári magyarázat és a táblai vázlat jelentőségét sem.

2.6. Szöveg alapú tanulási környezet és multimédia

Harmadik rész

(prezentáció, gondolattérkép)

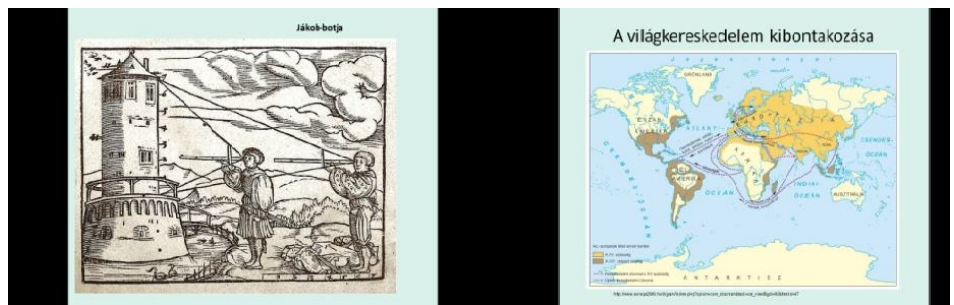
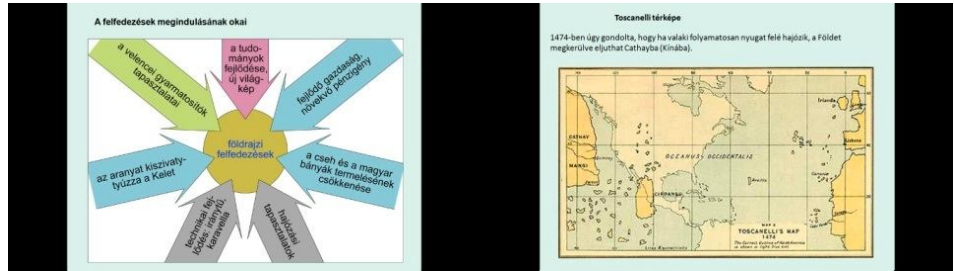
2.6.1. A prezentációkészítés

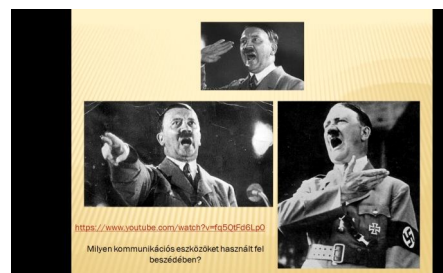
A multimédiás tanulási környezetben a tanárok és a tanulók is gyakran készítenek prezentációkat digitális formában, amelyet aztán online megosztanak, hozzáférhetővé, letölthetővé tesznek az interneten. Ezek a prezentációk szövegeket, álló és mozgóképeket, ábrákat, diagramokat, hangfájlokat tartalmaznak, tehát a téma alátámasztásához és bemutatásához több érzékszervünkre ható ingeret is felvonultatnak. A mai tanulók igénylik is ezt az ingergazdagságot, jobban odafigyelnek egy látványosabb bemutatóra, de nem kell elfelejtenünk, hogy elsősorban a tanári munkánk szolgálatába állítsuk ezeket az eszközöket. Az első kérdés annak tisztázása, hogy mikor érdemes prezentációt használnunk. Nem minden órán és nem minden témához kötelező ugyanis. Akkor használjuk, ha mondani valónk struktúráját így is jónak látjuk bemutatni, szemléltetni szeretnénk az órán elhangzottakat képek, videók, hangfelvételek felhasználásával és ezeket megfelelő struktúrába ágyazottan, összefüggésrendszerükben bemutatni. Az előadás, a prezentáció általában frontális munka keretében zajlik a tanórán, a hallgatók passzív szerepre vannak ítélve, bár a jó előadó bevonja az előadásba közönségét is. A figyelem fenntartásában segíthet a változatosság, hogy a különböző elemeket, képeket és szöveget felváltva alkalmazzuk. A jó prezentáció könnyen memorizálható, megjegyezhető formában ábrázolja az egyes elemek közötti logikai, ok-okozati, kronológiai kapcsolatokat. Gyakran használt prezentációs eszköz a Microsoft Office PowerPoint, az OpenOffice, Keynote. A PowerPointban diákat szerkesztünk, szövegdobozokat, képeket, videókat, webhelyekre történő hivatkozásokat, hangfájlokat beszúrva a diák felületére megfelelő elrendezésben. A program lehetőséget ad arra, hogy komplex, többcsatornás információközvetítés valósuljon meg az előadás folyamán. Nagy előnye, hogy egy hangfájl vagy videófájl, amelyet a diánkba beillesztünk, egy kattintással elindul, lejátszható, nem kell külön eszközöket használni, külön programokat megnyitni hozzá. A tanári prezentációba beilleszthetők más prezentációk anyagai is, amelyek származhatnak tanár kollégáktól, az interneten található digitális tananyaggyűjteményekből (pl. Sulinet Digitális Tudásbázis) vagy a tanulóktól. Beépíthetünk a prezentációnkba olyan feladatokat, amelyeket a tanulók órán oldhatnak meg, például digitális tábla segítségével. A tanulók vagy a hallgatóság közreműködésére épülő prezentáció mindig sikeresebb, hatékonyabb ismeretátadást jelent. Példaként bemutatok néhány tanári előadásban alkalmazott prezentációs diát (ezek egyes diák, nem egész prezentációk és diasorozatok).

10. osztályban, a Nagy földrajzi felfedezések téma tanításához felhasznált diákból válogattam (az órát Suller Zoltán tanár tartotta):

Ezeknél a diáknál a tanár azt tartotta fontosnak, hogy szemléletesen mutassa be a nagy földrajzi felfedezések okait és azokat a navigációban segítő technikai eszközöket, amelyek lehetővé tették a hosszabb hajóutakon való tájékozódást az óceánon.

Más típusú diákat készített a hitleri Németország történetének tanításához az a tanár, aki a hallgatók bevonására helyezte a hangsúlyt, valamint arra, hogy hangfelvétellel illusztrálja Hitler nyilvános beszédét (az órát Almásiné Forgács Éva tartotta):

A bemutatott példák alapján próbáljuk összefoglalni, hogy milyen a jó prezentáció. A jó prezentációnak vannak tartalmi és formai, a megjelenítésre vonatkozó jellegzetességei. Mindig attól függ, hogy jó-e egy prezentáció, hogy éppen mi az előadás, az óra célja, az előadó szándéka. Megjeleníthet egy témára vonatkozó különböző digitális elemeket, például egy világháborús csata esetében egy ahhoz kapcsolódó fényképet, filmrészletet vagy a háborús emlékeiket felidéző túlélők beszámolóit hangfájlokban. Fontos, hogy az előadó a lényeg, az összefüggéseket megfelelően kiemlje és vizuálisan is hangsúlyozza. Jó, ha figyelemfelkeltő

kérdéssel indít, van megfelelő gondolatmenete és frappáns lezárással ér véget. A jó előadás mindig alkalmazkodik a hallgatóság, a befogadók igényeihez, vagyis követhető. A jó előadás nem tartalmaz minden szöveges elemet, amely az órán elhangzik (nem is férne rá a diákra az összes magyarázat), de a mondanivaló főbb csomópontjait szövegesen is megjeleníti. Törekedjünk arra, hogy egy diára ne kerüljön túl sok szöveg (max. 5-6 sor), jól látható betűszínekkel, betűmérettel és hátterekkel dolgozzunk. Tapasztalataim szerint a minta nélküli, egyszerű sötét háttéren a világos betűk láthatók leginkább átlagos tantermi környezetben. A megjelenítés persze a projektorunktól és a sötétítési lehetőségektől is függ. A jó prezentáció alkalmazkodik a tanulók életkori sajátosságaihoz, figyelembe veszi azt az előzetes tudást, amellyel a témáról rendelkeznek.

Milyen hibákat véthetünk diaprezentáció készítés közben?

- túl sok/ túl kevés diára tagoljuk szét a mondanivalónkat
- egy diára túl sok információ kerül (kép, diagram, magyarázó szöveg), nem megfelelő méretben
- túl kontrasztos színeket használunk
- a háttér mintái elvonják a figyelmet a többi elemtől
- túl sokféle betűtípust és betűszínt használunk
- sokféle szöveganimációt használunk (pörögnek, forognak, beúsznak, szétnyílnak a szöveges elemek) (Tóth & Virányi 2011: 5–19).

Ha a prezentációkészítők jegyzet funkcióját is használjuk, akkor az ide beírt elemek nem jelennek meg az előadás kivetítésekor, de hasznosak lehetnek akkor, ha a prezentáció megosztásra kerül, és olyanok nézik meg, akik nem voltak ott az előadáson. Az óráról hiányzó tanulók így követhetik az órán elhangzottakat, magyarázatokkal könnyebben megértik a prezentációt. A prezentációkat megoszthatjuk nem csak a tanulóinkkal, hanem munkaközösségi együttműködés keretében tanár kollégáinkkal is. Prezentációinkat nyilvánossá is tehetjük, rendelkezésére bocsáthatjuk az internet közönségének, erre alkalmas például a Google prezentációkészítő programja, ahol közösen szerkeszthetünk, majd közzétehetünk egy-egy prezentációt vagy megosztásra alkalmas még például a Slideshare.net is. A prezentációkat címkékkel szokták ellátni, így könnyebben lehet keresni közöttük. A Slideshare.net nemcsak prezentációk, hanem videók megosztását is támogatja. Az előadók a bemutatójukat hanganyaggal látják el, azaz podcastet készítenek hozzá, így bárki meghallgathatja a magyaráza-

tokat is, nemcsak az előadást nézheti meg. A bemutatókra, prezentációkra hivatkozhatunk is, beágyazhatjuk azokat egy-egy weboldalba vagy blogba. Ha a tanulóinknak olyan feladatot adunk, amelyben közösen kell prezentációt készíteniük, akkor – a digitális és egyéb tantárgyi kompetenciák mellett – fejlődik szociális kompetenciájuk, együttműködési készségük is.

Amikor egy prezentációt készítünk vagy valamilyen tanítási segédanyagot szerkesztünk, sokféle fájlformátummal dolgozhatunk, amelyekről érdemes tudnunk, hogy melyik milyen típusú, és milyen alkalmazásokkal olvasható, valamint azt is, hogy milyen a mérete, szükség van-e például tömörítésre, ha be akarjuk vinni az órára. Vannak szövegfájlok (.doc, .docx, .pdf), hangfájlok (.wav, .mp3, .wma, .flac), videófájlok (.avi, .wmv, .flv, .mov, .mp4, .swf).

2.6.1.1. A prezi

A <http://prezi.com> oldalról használható prezentációkészítővel látványos bemutatókat tarthatunk. Támogatja a prezentációk megosztását ugyanúgy, mint a fentebb említett oldalak, lehetővé teszi az elkészült prezentációk közötti kulcsszavas keresést is. A prezik legnagyobb vívmánya és újdonsága, hogy támogatják a non-lineáris gondolkodást és szerkesztést. Egymást követő diák sorozata helyett a térben mozoghatunk előre, hátra, zoomolhatunk, nagyíthatunk, kicsinyíthetünk, ráközelíthetünk egy kiemelő elemre vagy eltávolodhatunk tőle újra a nagy egész összefüggéseiben látva. A prezentációkészítő felületen képeket, videókat, szövegeket helyezhetünk el, majd ezeket rendezgethetjük, elforgathatjuk egymáshoz képest. Vannak Keretek (Frame), amelyek segítenek együtt mozgatni az összetartozó elemek együtteseit. Ezeket az elemcsoportokat aztán logikai rendszer szerint a mondanivalónknak megfelelően összefűzzük, így létrejön egy Ösvény (Path), amely megadja az egyes elemek sorrendjét a prezentációban. Ha egy elemet mozgatni akarunk és kijelöljük, kék színű koncentrikus körök jelennek meg felette, ezt az alakzatot transzformációs zebrának nevezik, a külső gyűrűje elforgatásra, a középső kicsinyítésre-nagyításra, a legbelső áthelyezésre szolgál.

Ezekben az előadásokban tényleg kihasználhatóak a vizualításban rejlő lehetőségek, oktatási szempontból jól kiaknázzhatók a képi gondolkodásban rejlő lehetőségek, és kedvelt lehet a vizuálisabb gondolkodású tanulók számára. Ha a programot használjuk, figyelniük kell arra, hogy ne a diaszerkesztésnél megszokott gondolkodásmód szerint készítsük el a pre-

zentációinkat, ne a PowerPointot ültessük át prezibe, hanem valóban használjuk fel az új technikában rejlő lehetőségeket.

Melyek a fő különbségek a PPT és a Prezi használatában?

PPT	Prezi
diák sorozata	végtelen munkaasztal
egy egység a dia	egy egység lehet egy szövegdoboz, egy kép, egy videó és ezek bármilyen kombinációja, ha keretbe foglaljuk
lineáris, egymás után bemutatott, egyenrangú tartalmak	ösvényen haladó, bele-belenagyító és visszakicsinyítő
a szerkesztés egyénileg megoldható	közösen is szerkeszthető, időtől és tértől függetlenül
vázlat és emlékeztető készíthető	a súlypontokat a zoom segítségével érzékeltethetjük
számtalan téma közül választhatunk	az ingyenes csomagban csak néhány stílus érhető el, a felhasználó kreativitására alapoz
képek, videók beszúrása lehetséges	képek, videók beszúrása lehetséges

(Tóth-Mózer 2011:103-107) (Mester 2013)
(Elérhető: www.prezimagyarul.hu oldalon)

A program használatához regisztrálnunk kell az oldalon, az ingyenes változathoz kisebb tárhely és kevesebb sablon jár. Az elkészült prezentációinkat le is tölthetjük, offline módon is lejátszhatjuk. A honlapjukon videók formájában megnézhetünk rövid filmeket arról, hogy hogyan használjuk a programot, és megtekinthetjük mások elkészült prezentációit is. A prezentációkészítés általában anyaggyűjtéssel kezdődik (képek, videók, hangfájlok), majd ha kitaláltuk a koncepciót, összefűzzük és elrendezzük az elemeket, kijelöljük az „ösvényt”. Ezt követi a lejátszás és a prezentáció megosztása.

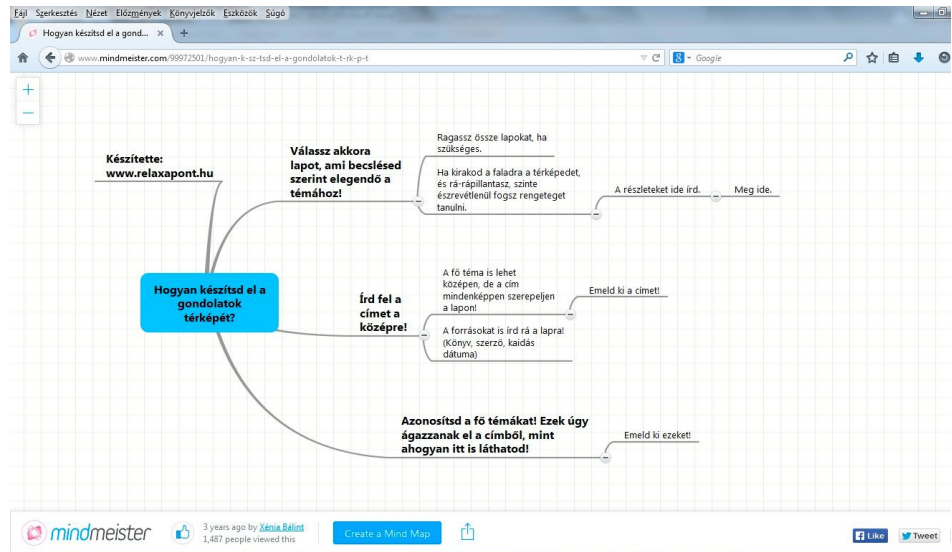
Példa: Az angliai csata tanításához készült prezi (készítette: Szilágyi Máté) gimnázium, 12. évfolyam történelemórájára.

2.6.1.2. A gondolattérkép

A prezentációt készíthetjük fogalmi térkép vagy **gondolattérkép** formájában például a <http://www.mindmeister.com/> weboldalon. Ez arra is alkalmas, hogy többen dolgozzanak ugyanazon a gondolattérképen, és jól hasznosítható, ha csoportmunkában dolgoztatunk fel egy feladatot a tanulókkal. Ezen az oldalon kereshetünk is a mások által már megszerkesztett gondolattérképek között, mivel kategóriánként ezek hozzáférhetőek. Ha magyar nyelven készült gondolattérképeket keresünk, például a webkettő és az oktatás kapcsolatáról a következőt találjuk:

Magyar nyelvű és történelemmel foglalkozó gondolattérképet éppen nem találtam az oldalon, de más nyelveken, pl. angolul a történelem témára keresve található olyan ábrákat, amelyekből ihletet meríthetünk saját ábránk összefüggésrendszerének megalkotásához. De ahhoz is kaphatunk segítséget a már elkészült prezentációkból, hogy hogyan készítsünk gondolattérképet:

Felhasznált irodalom:

Mester Tamás (2013): *Prezi magyarul alap kézikönyv*

http://io.ektf.hu/statpages/downloads/prezimagyarul_alap_kezikonyv.pdf

Tóth-Mózer Szilvia (2011): Prezi.com. In *Mi fán terem az IKT?* PedagógusKlub, Budapest, 103–107.

Tóth-Mózer Szilvia & Virányi Anita (2011): *A prezentáció módszertana.* In *Mi fán terem az IKT?* PedagógusKlub, Budapest. 5–19.

2.7. Digitális tananyagkészítés, fejlesztés, interaktív tanulói környezet

A digitális tananyag fogalmán értjük az összes olyan elektronikus formátumban tárolt szellemi terméket, amelyik alkalmas tudás, információ átadására, közvetítésére.

(Szepesi 2012)

(Elérhető: http://katalogus.nlvk.hu/html/szte/tananyag_szerkesztes.pdf)

Megjelenési formája igen változatos, valamely beszokkennelt tankönyvrészlet vagy kép ugyanúgy alkothatja egy-egy elemét, mint egy videó vagy filmrészlet.

Milyen módszereket használhatunk fel egy történelemóra során, ha saját vagy mások által készített digitális tananyagokat használunk?

- forrásszövegek elemzése kivetítőn
- képi források elemzése kivetítőn
- Wikipédia cikkek megtekintése
- animált térképek megtekintése kivetítőn
- rövid filmrészletek megtekintése és ellenőrző kérdések megoldása
- óra közbeni információkeresés okostelefonok használatával
- saját prezentáció (vetítés) ellenőrző interaktív feladatokkal
- történelmi személyek kapcsán képzelt riportok vagy párbeszédok íratása
- saját készítésű diagramok és táblázatok kivetítése, kitöltése
- történelmi képregények használata
- történelmi folyamatokat, jelenségeket bemutató animációk

A mai elektronikus tananyagok legfőbb jellemzői a következők:

- multimédiás elemeket használnak (szövegek, filmek, hangfájlok)
- hangsúlyt fektetnek az interaktivitásra (vannak bennük tesztek, elágazások, választási lehetőségek)
- általában kiegészítik a nyomtatott tankönyvet
- módszertani leírás tartozik hozzájuk.

Az internet bőségesen kínál számunkra digitális tananyagokat vagy olyan elemeket, amelyekből saját magunk hozhatunk létre elektronikus tananyagot. Ha ilyeneket keresünk, érdekesebb oktatási intézmények,

szervezetek oldalait megnézni, mert itt több szempontból ellenőrzött, megbízható információkat találhatunk. A tananyagban előforduló szöveges elemek lehetnek megtanulandó szöveges részek vagy utasítások a program használatához, a feladat megoldásához. A tananyagban található képi elemek lehetnek bemutató, emlékeztető vagy feladattípusokra utalók. A képek megjelenhetnek teljes vagy kisebb méretben is, amelyek kattintásra kinagyíthatók eredeti méretre. A hangfájlok zenéket, felolvasásokat tartalmazhatnak, és használhatunk még videókat, animációkat is. Ha saját magunk hozunk létre tananyagokat, arra kell figyelniük, hogy - kellően interaktív volta mellett- a szöveges és multimédiás elemek megfelelő arányban legyenek benne, mivel a túlzott ingergazdagság elvonhatja a figyelmet a tanulástól. Ha tananyagot készítünk, hasonló tervezési eljárás előzze meg, mint egy tanórára készüléskor, amikor óraterveket írunk. Az elektronikus tananyaghoz azonban látványtervet is készítsünk, vagy képzeljük el legalább, hogy hogyan fog megvalósulni, és milyen elemekkel lehetne érthetőbbé, hatásosabbá tenni az adott téma bemutatását. Az interneten számos lehetőséget találunk kész tananyagelemek felhasználására. Ezek egy része a tankönyvekhez készült kiegészítő anyag, és az adott tankönyv honlapjáról tölthető le, de vannak más gyűjtemények is, például a Sulinet Digitális Tudásbázis (SDT). Az SDT a <http://www.sdt.sulinet.hu> oldalon érhető el. Ha az oldalon található tananyagszerkesztőt is használni szeretnénk, ahhoz regisztrációra van szükség. Az SDT-ben a tananyagok elrendezése műveltségi területek szerint történik. Tantárgyak, osztályok, témakörök szerinti bontásban található az egyes elemek. Itt a történelemórához előre elkészített foglalkozásokat találhatunk, de egyes tananyagelemeket is kiválogathatunk és beilleszthetünk a saját prezentációnkba.

Például képeket kereshetünk az 1945 utáni magyar történelemhez az MTI fotóarchívumából. Ez a gyűjtemény már oktatási célokra kiválogatott, csoportosított képekből áll, nem kell tehát átnéznünk az archívum teljes anyagát. A képek címmel, képaláírással vannak ellátva, és ha az egerrel feljűk megyünk, 4-5 soros magyarázat jelenik meg arról, hogy pontosan kik is láthatók a képen és milyen szituációban készült.

Az oldalon forrásgyűjtemények, hanggyűjtemények, feladatgyűjtemények, animált térképek találhatóak, nagy részük jól hasznosítható a történelemtanár mindennapi munkájában. Az SDT-ben többféle módon kereshetünk: kulcsszó szerint, vagy a fogalomkereső segítségével. Ez utóbbi esetben az adott fogalmat használó összes foglalkozást megadja találatként. A kapott találatokat a rendszer megjeleníti a fogalomgráfban, illetve egyszerű felsorolásban néhány fontosabb metaadat (cím, tárgy, műveltségi terület és SDT tananyagelem-típus) megjelenítésével.

Ha bemutatható hanganyagokat szeretnénk keresni, akkor hiteles, jó minőségű hanganyagokat találhatunk például a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) állományában is. A gyűjteményükben vannak interjúfelvételek, visszaemlékezések, hangoskönyvek mp3 formátumban. Multimédiás elemeket kereshetünk a Nemzeti Digitális Adattárban (NDA), amelyeket a NAVA pontokon (Nemzeti Audiovizuális Archívum hozzáférési pontjai) játszhatunk le. Régi híradófelvételeket, televízió és rádióműsorokat hallgathatunk így meg. Ha regisztráljuk, az iskolánk is lehet NAVA-pont, megkönnyítve ezzel az ilyen felvételek meghallgatását.

Ha tananyagot készítünk, fontos, hogy megbízható, hiteles forrásokból állítsuk össze az egyes elemeket. A releváns, hiteles internetes linkeket gyűjteményként elmenthetjük, és a Jog the Web oldal segítségével megoszthatjuk tanulóinkkal is.

A digitális tananyagszerkesztés azonban nem lehet csak a tanár feladata, bevonhatjuk a tanulókat is ebbe, ezáltal az ellenőrzéshez és az értékeléshez is felhasználhatunk digitális tananyagokat. A tanulók nagy lelkesedéssel tudnak részt venni ebben a munkában, és közben felkészülnek a dolgozat feladataira is. A mai tanulók ugyanis kevésbé szeretik a dolgozatra készülve a tankönyvi szövegeket olvasgatni és megtanulni, szívesebben oldanak meg konkrét, rövidebb feladatokat.

Mendly Lajos írja a tanulók olvasási szokásairól *Kapcsold be a gépet, töridogára készülünk* című cikkében (Elérhető: <http://www.tte.hu/media/pdf/29-mendly-kapcsold.pdf>)

„Az elektronikus eszközökkel végzett kommunikáció, az internet alap-eleme, a hipertext használata teljesen új olvasási szokásokat alakított ki. A címsor és a szöveg elejének, sorvégeknek az átfutása, egy kattintás, a felnyíló lapon megint új információk, megint a képek, felületes olvasás, kattintás... és már nem is tudom, honnan értem oda, ahol éppen vagyok. Az írott szöveg háttérbe szorul (nincsen idő rá, sietni kell, kattintani kell), a képek, a hamar megszerezhető információ, a gyors siker (megvan, amit keresetem, nem is nézem tovább), a folytonos pörgés, új és új látvány élménye nagyban megnehezíti a megértő olvasás elsajátítását, begyakorlását és alkalmazását. Tanulóink egy részének nehézséget okoz az írott szövegből a lényeg kiemelése, történelemtől szóló szöveg esetében az évszám és a történet összekapcsolása, a folyamatok átlátása, az egyes események tágabb összefüggésrendszerbe helyezése. Természetesen (többek között) azért van a történelemóra, hogy a tanár segítségével ezek a folyamatok megtörténjenek, ám az otthoni tanulás, egy-egy összefüggő tananyag egyéni átisméltése és megtanulása – a dolgozatra készülés – során a diákok magukra vannak hagyva és utalva.”

Ennek a tanulási környezetben bekövetkezett változásnak akart megfelelni a tanár, amikor tanulói számára olyan projektfeladatot talált ki, melynek során megtanulták a Hot Potatoes nevű szoftver használatát, és a tanulók csoportmunkában kérdéssorokat, kvízeket, feladatokat, kereszt-rejtvényeket szerkesztettek az egyes történelem témakörök anyagából. A munkát történelem szakkör keretében végezték, az elkészített feladatokat az iskolai szerverre mentették el, a projekt végén pedig összeállt a munkájukból egy történelmi ismeretek ellenőrzésére alkalmas, de egyben szó-

rakoztató feladattár. A projekt megvalósításának részletes leírása és időbeosztása itt található: <http://www.tte.hu/media/pdf/29-mendly-kapcsold.pdf>

A Hot Potatoes program elsősorban az idegen nyelvek tanítására lett kifejlesztve, de mint a fenti példa mutatja, más tantárgyaknál, így a történelemben is felhasználható. Többféle típusú feladatot szerkeszthetünk vele, a JCloze lyukas szöveges feladatokat állít elő, a JQuiz feleletválasztós tesztek készítésére alkalmas, a JCross klasszikus keresztrejtvényeket készít, a Jmatch elemeket párosít egymáshoz, pl. név és funkció, fogalom és definíció, kép és aláírása párosítására alkalmas, vagy esemény és évszám is ellenőrizhető vele. A JMix pedig összekevert mondatokat állít elő, de ez kevésbé alkalmas a történelemtanítás céljaira. Ha kedvet kaptunk a program letöltéséhez és megismeréséhez, akkor a következő oldalt keressük fel a neten: <http://www.interaktivtabla.eoldal.hu/cikkek/tartalom-interaktiv-tablara/keresztrejtvény---hot-potatoes-vagy-online-keresztrejtvény-készítése-.html>

Innen megtudhatjuk, hogyan készíthetünk keresztrejtvényt interaktív táblára vagy online tanuláshoz? (Hot Potatoes program) A cikk részletesen és érthetően leírja, hogy telepíthetjük gépünkre a program magyar nyelvű változatát, és hogyan használhatjuk fel keresztrejtvények készítésére, amelyeket aztán interaktív táblákon fejthetünk meg a tanulókkal együtt a tanításunk során.

Milyen feladatokat adhatunk még a tanulóknak?

- Készítsenek csoportmunkában Facebook profilt egy-egy történelmi személy részére!
- Írjanak apróhirdetéseket, amelyeket egy-egy történelmi személy vagy csoport adhatott fel!
- Puzzle-kirakós játék Európa-térképével különböző történelmi korokban!
- Útvonal-tervezéses feladat: híres hadjáratok, utazások idejének és távolságának kiszámítása útvonaltervező segítségével.
- Készítsenek grafikont vagy diagramot egy-egy történelmi adatsorból!

Felhasznált irodalom:

Szepesi Judit (2012): *Elektronikus tananyag készítése*
http://katalogus.nlvk.hu/html/szte/tananyag_szerkesztes.pdf

2.8. Virtuális valóság, kiterjesztett valóság használata az oktatásban

A virtuális valóság olyan metaforikus elnevezés, amelyet a médiában gyakran emlegetnek, anélkül, hogy a pontos definícióját megfogalmaznák. Általában egy mesterséges, számítógépes környezet által generált világot értenek alatta, melynek használata során a felhasználó beleéli magát, belemerül a virtuális térben történő eseményekbe. A virtuális valóságot szembe szokták állítani a valódi, tapasztalható, körülöttünk lévő világgal. Ez a technikai újdonság a tudományos-fantasztikus filmek világából egyre inkább bekerül a mindennapi életünkbe, habár egyelőre a bonyolultabb, valóságghú szimulációk költségesek és létrehozásukat nem is minden tekintetben sikerült még technikailag megoldani a tudósoknak. Gondoljunk arra, hogy tárgyakat, valamint térben történő mozgásokat három dimenzióban könnyebben tudnak modellezni, mint tapintási, hő- és szaglási érzeteket. A valóságosabb illúzióra törekvést egyelőre több program úgy oldja meg, hogy a felhasználó fejére speciális sisakot, kezére adatkesztyűt, testére kábelekkel átszőtt virtuális ruhát ad. Így több érzékszervre hatva a valóság érzetét keltheti. Ennek a technológiának számos felhasználási lehetősége van, előbb-utóbb az oktatásba is be fog vonulni, mivel alkalmas

- szemléltetésre,
- modellezésre,
- kísérletezésre,
- tervezésre,
- nyelvtanulásra.

A benne rejlő interaktivitási lehetőség széles körű oktatási felhasználást jósol. Tanulási szempontból a virtuális-valóság oktatóprogramok az élményszerű, játékos tanulás egyik típusát adják. Nagy előnye az ilyen programoknak, hogy a tanulók kipróbálhatnak különféle döntési lehetőségeket, szituációkat, és láthatják annak következményeit. Például kémiai kísérleteknél kevésbé veszélyes, ha tévednek, és a kísérlet többször is megismételhető. A szituációk kisebb-nagyobb változtatásokkal újra lejátszhatók, így a szituációban elsajátított tudás a hagyományostól eltérő, gyakorlatiasabb jellegű lehet. A terek, amelyekben a tanulók ezeket a programokat használva mozoghatnak, bolyonghatnak, sokfélék lehetnek: biológia órán egy erdő, ahol az élőlényeket tanulmányozhatják, fizikaórán

protonok és elektronok közötti térben mozoghatnak, történelemórán a 3D-ben rekonstruált ókori Róma fórumán sétálhatnak. Ezek a felhasználások hasonlóak a Second Life vagy a Visuland világhoz, ahol szabadon lehet mozogni az egyes terek között, amelyek a valóságot vagy egy egzotikus környezetet szimulálnak, valamint más felhasználókkal együtt közösen lehet különböző tevékenységeket végezni.

A Visuland oktatási célú felhasználásáról írja Prievara Tibor:

„Az oldalon tudunk közösen élő közvetítéseket nézni, előadásokat tartani, videókat beilleszteni pl. YouTube-ról, szó van róla, hogy egyes csoportokon belül tudunk majd csoportmunkát is szervezni, azaz pl. egy 12 fős csoportot könnyedén 3 négyfős csoportba lehet szervezni. Rengeteg apróság van még, ami érdekessé teheti az oldalt a távoktatásban dolgozók (gondolkodók) számára, pl. a 'tévéfej', amikor nem az avatarunk jelenik meg, hanem a webkamerára kapcsolódva a saját fejünk, egy tévébe applikálva. Nagyon vicces, ugyanakkor rendkívül hasznos is, hiszen ténylegesen annak a fejét látjuk, akivel beszélünk, így sokkal személyesebbé válik a közös munka.”

(Prievara 2010:1) (Elérhető: <http://tanarblog.hu/internet-a-tanoran/1591-visuland-oktatasi-koerneyezet-3d-ben>)

Csehországban egy gimnáziumban 2014-ben mutatták be az oktatási felhasználását a virtuális valóság technológiájának. A fotón is látható, hogy a számítógépeken kívül szükség van hozzá headsetekre, de ennél a programnál egyszerű kézmozdulatokkal tudták a tanulók irányítani a mozgásukat a virtuális térben, nem volt szükség adatkesztyűre.

Egy csehországi gimnáziumban VR-programot használó tanulók
(Forrás: <http://thevr.hu/ez-vr-oktatas-kezdet-e-es-ez-meg-nem-minden/>)

Az a törekvés, hogy mesterségesen minél teljesebb vizuális élményt hozzanak létre, nem csak a mi modern korunkat jellemzi. A múlt században Feszty Árpád is erre törekedett körképe megfestésekor, amikor A magyarok bejövetelét ábrázolta. A kép szemlélője körül kör alakban elhelyezett hatalmas festmény a néző egész látómezőjét betölti. Ezt szemlélve maga a néző is szinte a jelenet részesének érezheti magát, a történelem a szeme láttára kel életre, ő pedig belemerülhet ebbe az élménybe, amelyet a kép szemlélése közben még speciális hangeffektusok is segítenek. A belemerülésre törekvés az egyik kulcsszava a modern VR-technológiáknak is. A modern múzeumok a kiállításaihoz gyakran olyan programokat mellékelnek, amelyekkel a néző beléphet a megfestett képbe, és annak részleteit közelebbről veheti szemügyre. Olaszországban az assisi Szent Ferenc Bazilikában Giotto freskóiban úgy gyönyörködhetnek a látogatók a számítógépes program segítségével, hogy az eredetileg nem jól látható freskórészleteket is megmutatja a program, a párkányok, boltívek takarása nélkül.

A virtuális valóság programok alkalmat adnak a tervezésre, bizonyos rendszerek, struktúrák felépítésére, és ezzel az ismeretszerzés, problémamegoldás, a kreativitás fejlesztésére. Egy kanadai oktatási projektben a tanulók tanári segítséggel felépítették azt a várost, amelyben majd felnőtt korukban élni szeretnének. A virtuális város építése közben olyan társadalmi és gazdasági összefüggéseket tanultak meg, amelyek az állampolgári kompetenciájukat is fejlesztették.

Múzeumpedagógiai alkalmazásként szintén olaszországi példa egy 2014-es római kiállításról: a kiállítási vitrinek egy etruszk sírból előkerült leletegyüttest mutattak be, tálakkal, fegyverekkel, halotti urnával, a másik teremben pedig a számítógépes programmal lemehettünk a föld alatti sírkamrába, annak különböző helyiségeiben közlekedve kézbe vehettük az egyes tárgyakat, közelről megnézhattuk majd letehattük, közben pedig magyarázó szöveg hangzott el a tárgyon lévő ábrázolásokról, azok anyagáról, használatáról. A sírkamrában való mozgásunkat karmozdulatokkal és jobbra-balra fordulva, előre-hátra lépve lehetett irányítani.

A virtuális valóság oktatásbeli alkalmazása még nem terjedt el, de kétség nem férhet hozzá, hogy a jövőben be fog vonulni az iskolák világába. Helyette ma még inkább a kiterjesztett valóság használatára születnek oktatási alkalmazások. Az augmented reality (AR) vagy mixed reality a virtuális és a reális világ keveredését lehetővé tévő technikákat használ fel. A kamera által mutatott képre digitálisan rávetített információk kiegészítik a látványt, a valóságot. A kiterjesztett valóság létrehozására általában az okostelefonok és a webkamerával felszerelt számítógépek, tabletek alkalmasak. Ezen programok vagy Image-based vagy Location-based típusúak. Az első esetben a mobiltelefonunk vagy számítógépünk kamerája egy képet ismer fel, és annak hatására közli azt a plusz információt, amelyet a program készítői hozzárendeltek, a másik esetben pedig helymeghatározás (GPS-koordináták) alapján jelez a gép és a külső vagy belső tér adott pontjához rendelték hozzá a kiegészítő információkat. Ezek a következők lehetnek:

szöveg, kép, 3D tartalom, weboldal, email, telefonszám, hangfájl, videó vagy ezek kombinációi.

Az alkalmazás oktatási felhasználásának legegyszerűbb és a jövőben valószínűleg elterjedő módja az lesz, mikor a papír alapú, nyomtatott tankönyv egyes részeihez rendelnek hozzá kiegészítő elemeket a tankönyv szerzői vagy a felhasználó tanárok. Ha például a kémiakönyvben egy

molekula rajzára közelítünk mobiltelefonnal, megjelenik a molekula háromdimenziós színes képe, vagy a történelemkönyvben egy történelmi személy képére közelítve mobillal elindul egy videó, a szereplő szinte megelevenedik, vagy megszólal. Ez utóbbira mutat be egy példát az az előadás, ahol Nagy Imre fényképéhez közelítve elindul híres hangfelvételének lejátszása.

(Elérhető: <http://www.topschool.hu/a-kiterjesztett-valosag-es-azok-lehetosegei-az-oktatasban-reklamban.html>)

Az AR-ben rejlő oktatási lehetőségek száma végtelen, mert nem csak rajzolt vagy nyomtatott felületek láthatók el markerekkel, hanem épületek is vagy bármi más, például egy város utcáin sétálva egy épületre irányítva a kamerát megjelenhetnek róla történelmi információk, vagy egy romterületen, ásatási területen sétálva a lepusztult falmaradványok felé irányítva a kameránkat a rajta látható látvány kiegészül a rekonstrukciókkal. Mindennapi oktatási munkánkban, ha a tanulók között elterjedtek a QR-kódokat olvasó mobilalkalmazások, bevihetünk az óránkra ilyen kódokat, amelyek a tananyaghoz kapcsolódó kiegészítő tudnivalókat tartalmazhatnak.

Forrás: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Augmented_reality_at_Museu_de_Matar%C3%B3_linking_to_Catalan_Wikipedia_%2824%29.JPG

Felhasznált irodalom:

Prievara Tibor (2010): *Internet a tanórán*. Visuland – oktatási környezet 3D-ben. <http://tanarblog.hu/internet-a-tanoran/1591-visuland-oktatasi-koernyezet-3d-ben>)

2.9. Személyes digitális tartalmak és közösségi oldalak, blogok alkalmazása az oktatásban

A blog elnevezés eredetileg internetes naplót jelölt (weblog), a létrehozója személyes életének eseményeit, érzéseit, reflexióit tartalmazta, és ezeket osztotta meg írója a szűkebb vagy tágabb környezetével, attól függően, hogy kiknek a számára tette lehetővé bejegyzéseinek olvasását. Ezt a műfajt vagy formát azonban szakmai témákkal kapcsolatban is használni kezdték, egy-egy szakmai kérdéstről indítottak blogot. A szerző számára ez a forma lehetővé teszi a könnyű és gyors publikálást. A kis terjedelmű üzeneteket és bejegyzéseket tartalmazó blogok az ún. mikroblogok.

Ha blogot szeretnénk indítani, több magyar és nemzetközi szolgáltatás között válogathatunk, például

- blog.hu
- freeblog.hu
- postr.hu
- wordpress.com
- blogspot.com

A blog tehát egy olyan weboldal, amely periodikusan újabb bejegyzésekkel bővül, frissül. Témája és formája változatos lehet, és legtöbbször nyilvánosan elérhető, hozzáférhető. A bejegyzések általában, de nem kötelező jelleggel, fordított időrendi sorrendben jelennek meg, vagyis a legfrissebbeket olvashatjuk az oldal tetején, és visszalapozva, visszagörgetve juthatunk el a korábbi bejegyzésekig. Témájuk nagyon változatos lehet: vannak politikával, irodalommal, hobbitevékenységekkel, történelmi témákkal foglalkozók. A blogok írói és olvasói is változatosak, a témától függően lehetnek a témához értő, kompetens szakemberek és laikusok

egyaránt. A legtöbb blog írója, a blogger és olvasói a blog olvasásának folyamata révén közösséggé szerveződnek. Mivel az olvasóknak lehetősége van a blogbejegyzésekhez kommentárt fűzni, ez a fajta megnyilvánulás interaktívvá és dinamikussá teszi a blog köré csoportosuló közösséget. Formailag vizsgálva a blogok általában hosszabb-rövidebb szöveges modulokból és hozzájuk illesztett egyéb elemekből, pl. képekből, beágyazott linkekből, videókból stb. állnak.

A blogoknál jelentős a hírsatornák, feedek használata, amelyek lehetővé teszik a felhasználók számára, hogy kedvenc blogjaik újabb bejegyzéseiről értesüljenek, azokat folyamatosan követni tudják. A blogok elterjedésében szerepet játszott az, hogy a XXI. század elején a politikai véleménynyilvánítás színtereivé váltak a civil médiában, majd a technikai fejlődés egyre inkább lehetővé tette, hogy bárki indíthasson blogot, aki internetkapcsolattal rendelkező számítógéppel rendelkezik. A nyílt forráskódú szoftverek elterjedése szintén elősegítette a blogolás terjedését. A blogokat témáik alapján szokták csoportosítani, ezek szerint vannak:

- travelblogok (utazási élményeket örökít meg az írója)
- személyes naplószerű blogok (az író érzései, tapasztalatai vannak a középpontban)
- tematikus blogok (Írójuk általában otthonosan mozog a témában, saját szakirodalmi tudását, kutatásait, konferenciák tapasztalatait osztja meg olvasóival, reagál a friss tudományos publikációkra. Abban különbözik például a hivatalosan publikált recenziótól, hogy személyesebb hangvételűen, kötetlenebbül fogalmazott szöveg, amely interaktív környezetben jön létre.)
- hírblogok (rövid összefoglalókat, egyéb média-megjelenésekre utaló linkeket tartalmaznak)
- blogregény (egyfajta interaktív irodalmi próza)
- leírásokat tartalmazó blogok (pl. hogyan kell egy számítógépes problémát megoldani vagy egy ételt elkészíteni)

Formátumukat tekintve a blogok állhatnak csak szövegekből, fotókból, videókból vagy podcastokból, vagy ezek kombinációiból. A moblog olyan blog, amely főleg mobiltelefonról küldött SMS és MMS formájában küldött bejegyzéseket tartalmaz.

(Elérhető: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Blog>)

A blogot a történelemtanításban felhasználhatjuk arra, hogy az ott elhelyezett tartalmakkal segítsük a tanulók otthoni felkészülését. Erre jó példa Harmat Árpád Péter törtióra blogja.

(Elérhető: <http://toriora.blog.hu/>)

Ugyanez a tanár a történelem érdekességeivel, évfordulóival kapcsolatos írásait egy másik blogon jelenteti meg, ahol például az időmérés történetéről és az órák elterjedéséről olvashatnak a tanulói: (Elérhető: <http://tortenelemtanulas.blog.hu/>)

A továbbiakban egy ingyenesen használható **mikroblog** szolgáltatásról írok, amelynek a segítségével egyszerűen és gyorsan legfeljebb 140 karakter hosszúságú üzeneteket oszthatunk meg másokkal az interneten. A Twitter közösségi szolgáltatásról van szó, amelynek segítségével közösségeket szervezhetünk, közösségekhez csatlakozhatunk azáltal, hogy feliratkozunk mások üzeneteinek listájára, illetve mások is feliratkoznak a mi általunk létrehozott üzenetek listájára. Mivel az eszköz alkalmas a tartalommegosztásra, lehetőséget teremt arra, hogy tanári munkánk során ne csak a tanulók tájékoztatására, hírekkel történő ellátására használjuk, hanem a csoportmunkát és a projektmunkát is képes hatékonyan segíteni. Itt is együtt, időrendi sorrendben jelennek meg az üzenetek a képernyőn, a legutóbbi tweetek, csiripelések vannak mindig előrébb. A rövid szöveges üzenetek kiegészíthetők képekkel, hangfelvételekkel, videófelvételekkel, vagy weblapok címeit is megoszthatjuk egymással. Az üzenetek létrehozásáról a regisztráció alapján néhány személyes információt jelenít meg az oldal. Itt olvashatjuk a honlapjának címét (ha van), és azt is itt nézhetjük meg, hogy kiknek a twitter-bejegyzéseit követi, és az ő

bejegyzéseit hányan olvassák rendszeresen. Az is számszerűen megjeleníthető, hogy hány üzenetet írt eddig. Az üzenetek nagy száma és állandó termelődése miatt a twitter egy állandó üzenetfolyóhoz hasonlítható, amelybe néha bepillanthatunk vagy beleszólhatunk az üzeneteinkkel. Ez a hatalmas és feldolgozhatatlan információfolyam a digitális bennszülöttek nemzedékét nem zavarja, mert ők nem törekszenek az információk teljességének áttekintésére, feldolgozására. Használhatjuk a programot passzív módon, vagyis csak arra, hogy az üzenetekben keresgéljünk. Ha azonban aktív felhasználóként hozzá is szeretnénk szólni az olvasottakhoz, akkor regisztrálnunk kell a <http://twitter.com> oldalon. A regisztráció során választunk magunknak felhasználónevet, amelyet a későbbiekben használni fogunk az üzeneteinkhez. Ha tanulóinkat buzdítjuk arra, hogy regisztráljanak a twitteren, hívjuk fel a figyelmüket a komolytalan felhasználónév-választás veszélyeire és arra, hogy üzeneteiket a nyilvánosság számára megjeleníthető formában, felelősségteljesen fogalmazzák meg. A program lehetőséget ad arra is, hogy mások üzeneteit újra elküldjük (retweet). Üzeneteinkhez kapcsolhatunk kulcsszavakat (Hashtags beillesztések), amelyekkel könnyen összegyűjthetők az egy témához, egy osztályhoz kapcsolódó bejegyzések. Természetesen arra is lehetőség van, hogy személyes, privát üzeneteket küldjenek egymásnak a felhasználók. A regisztráció után kijelölhetjük azokat az embereket, akiknek az üzeneteit követni szeretnénk. A kezdő felhasználó számára gondot okozhat, hogy a 140 karakter terjedelmű üzenetrészbe hogyan illesszen be hosszabb webcímet. Ennek a megoldása a webcímek lerövidítésével történik, amelyre sok online szolgáltatás létezik. A <http://bit.ly> oldalon elérhető rövidítő alkalmazás segítségével előállíthatunk a hosszú webcímekből egy rövidebb, könnyen beilleszthető webcímet. A rövidítés utáni eredményt beírva a böngészők már megtalálják azt az oldalt, amelyet lerövidítettünk (Ollé 2011: 85–86).

(forrás: Dr. Ollé János: Csiripelés az iskolában és azon kívül, Twitterhasználat az iskolai kommunikációban. In *Mi fán terem az IKT?* PedagógusKlub, Budapest, 2011, 85–95. old.)

A twitter használata az oktatásban nem csak közösség szervezésre és az osztályt érintő ügyekben való kommunikációra alkalmas. Megfogalmazhatunk például segítségével egy körkérdést, amelyre a tanulók egyenként reagálhatnak). A tanórán is hasznát vehetjük például akkor, ha egy tanu-

lónak kiselőadást kell valamilyen témáról tartania, és a hallgatóság, az osztály tanulói az előadás közben megfogalmazhatják twitter-bejegyzések formájában a kérdéseiket, amelyekre az előadó mondanivalója befejeztével válaszolni tud. Ezeket a twitter-bejegyzéseket nemcsak az osztályteremben ülő tanulók, hanem az otthon maradottak is követni tudják, hozzá tudnak szólni a témához. Érdekes és szórakoztató történelmi feladatot adhatunk a tanulóknak azzal, hogy hozzanak létre twitterfelhasználónevet történelmi személyiségek részére, és írjanak a nevükben üzeneteket bizonyos történelmi korszakokban vagy szituációkban. Ez a játékos feladat megoldható például történelemszakkör keretei között. A twitter másik előnye, hogy a rajta olvasható nyilvános üzeneteket nemcsak a tanárok és a tanulók látják, hanem igény szerint a szülők is nyomon tudják követni.

Felhasznált irodalom:

Dr. Ollé János (2011): *Csiripelés az iskolában és azon kívül. Twitterhasználat az iskolai kommunikációban*. In: *Mi fán terem az IKT?* PedagógusKlub, Budapest. 85–95.

A pedagógus kompetenciák megjelenése a történelemórán

KOVÁCS ISTVÁNNÉ

3.1. Szakmai feladatok, szaktudományos, szaktárgyi, tantervi tudás: a történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek kerettantervben szereplő értelmező kulcsfogalmak, tartalmi kulcsfogalmak és fogalmak használata

A 2012. évi kerettanterv a történelem tantárgyban használatos fogalmak három típusát különbözteti meg: az értelmező kulcsfogalmakat, a tartalmi kulcsfogalmakat és a fogalmakat.

3.1.1. Értelmező kulcsfogalmak

Értelmező kulcsfogalomként jelennek meg azok a fogalmak, fogalmi összefüggések, amelyek köré a középiskolai történelemoktatás ismeretanyagának feldolgozása épül. Nyolc értelmező kulcsfogalommal kell dolgozni: történelmi idő, változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, jelentőség, történelmi nézőpont.

Nézzünk meg két értelmező kulcsfogalmat!

3.1.1.1. történelmi idő

A történelem tanításában magától értetődő szempont a történelmi idő. A kerettanterv négy fejlesztési területe közül az egyik a térben és időben való tájékozódás.

A történelmi eseményeket időben elhelyezni sok problémát okoz a tanulóknak. Az általános iskolából érkező tanulóktól már elvárható, hogy biztonsággal használják az időszámítás előtti és időszámítás szerinti évszámokat, de a tapasztalat azt mutatja, hogy ennek gyakorlására nagy szükség van a 9. évfolyamon is. Szintén gyakori hiányosság az évezredek és az évszázadok helyes használata.

Milyen utat kell bejárni a tanítás-tanulás folyamatában, hogy a tanulók az események időben való elhelyezését tanulmányaik befejeztével kompetenciaként birtokolják?

Az **első szint** az időszámítás konkrét gyakorlása. Ehhez egyszerű, gyorsan elvégezhető feladatokat találhatunk a sulinet honlapján. <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/matematika/matematika/matematika-5-osztaly/az-abszolot-ertek/feladatok-az-idoszamitasrol>

Ez alapján készíthetünk feladatokat a tanulóknak:

Feladat: Rajzoljanak egy számegyenest a füzetükbe, jelöljék be Krisztus születésének időpontját, és helyezték el az alábbi évszámokat!

Kr. e. 753.; 895, Kr. e. 31.; 1914.; 1526.; 2014.; Kr. e. 9.

Feladat: Hányadik évezredben és melyik évszázadban helyeznéd el az alábbi évszámokat?

Kr. e. 2983; 753; Kr. e. 18.; 1222; 2001.

A **második szint** azoknak az évszámoknak a megtanulása és állandó gyakorlása az egyetemes és magyar történelemben, amelyek segítségével a történelmi eseményeket megközelítő pontossággal el tudják helyezni a tanulók. Ezek olyan kapaszkodók, amelyek a történelmi időben való tájékozódást megkönnyítik.

Vegyünk néhány példát!

a) Történelmi korszakok kulcsévszámai:

- őskor: Kr. e. 8000 körül (az újkőkor kezdete),
- ókor: Kr. e. 3000 körül (az első államok kialakulása),
- középkor: 476 (a Nyugatrómai Birodalom bukása).
- újkor: 1492 (Amerika felfedezése)
- legújabb kor: 1914. (Az első világháború kezdete)

b) A magyar történelem egészének áttekintéséhez feltétlenül szükséges évszámok:

A kerettantervben a kötelező kronológiából az alábbi évszámok tartoznak ebbe a körbe:

- 895 táján (a honfoglalás),
- 997/1000–1038 (I. /Szent/ István)
- 1301 (az Árpád-ház kihalása)
- 1526 (a mohácsi csata)
- 1686 (Buda visszafoglalása)

- 1830 (a reformkor kezdete)
- 1848. március 15. (forradalom Pesten)
- 1848/49-es forradalom és szabadságharc
- 1867 (a kiegyezés)
- 1920. június 4. (a trianoni békediktátum aláírása)
- 1920–1944 (Horthy-rendszer) – ez így nem szerepel a kerettantervi kronológiában
- 1939–1945 (a II. világháború)
- 1945. április (Magyarország felszabadítása a náci uralom alól, a szovjet megszállás kezdete, a háború vége Magyarországon)
- 1948 (a nyílt kommunista diktatúra – Rákosi-rendszer – kezdete)
- 1956. október 23. (a forradalom kirobbanása)
- 1956–1989 (Kádár-rendszer)
- 1989 (a rendszerváltozás kezdete)
- 2004 (csatlakozás az Európai Unióhoz)

Természetesen ennél több kötelező évszámot határoz meg a kerettanterv, de a többi évszám bevésésében ezek segítenek.

A **harmadik szint** az események és az évszámok összekapcsolása. Ennek gyakorlására találhatunk játékos feladatokat:

Feladat: évszám-szudoku. A feladat az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet kiemelt projektje, a „TÁMOP 3.1.5./12-2012-0001 Pedagógusképzés támogatása” program keretében folyó tantárgygondozó szaktanácsadó képzés anyagának része.

A TÁMOP 3.1.5./12 SZÉCHENYI TERV
A tantárgygondozó szaktanácsadó képzés

OFI „PEDAGÓGUSKÉPZÉS TÁMOGATÁSA”
TÁMOP-3.1.5/12-2012-0001

HÁZTÉRÜSTÁS MÉRŐ AL
Az Európai Unió támogatásával,
a Nemzeti Fejlesztési Program keretében,
Nemzeti Fejlesztési Minisztérium

Feladat: A szalagcímeket tegye időrendi sorrendbe! (érdekesség: időrend évszámok nélkül)

Az Elba szigetére száműzött Napóleon megpróbálja visszaállítani hatalmát Franciaországban. A párizsi újságcikkek címeiből készült összeállítás jól érzékelteti a párizsi nép hangulatváltozását.

1. A bitorló a fővárostól hatvan mérföldre áll.
2. Az emberevő elhagyta barlangját.
3. A korzikai a Juan-öbölben partra szállt.
4. A Tirannus átvonult Lyonon.
5. Napóleon holnap falaink alá érkezik.
6. Ő császári és királyi felsége tegnap este hű alattvalói körében bevont a Tuileriákba.
7. Bonaparte nagy léptekkel közeleg, de Párizsba sohasem fog bevonulni.

Az időrendi sorrend:

.....
.....
.....

Feladat a továbbképzés résztvevőinek! Páros feladat!

A <http://quizlet.com/tortenelem> honlapon készítsenek egy tetszőlegesen választott korszakból egy rövid tesztfeladatot és egy párosítási (scatter) feladatot!

A **negyedik szint**: Az egyetemes és magyar történelem eseményeinek szinkronban való látása, az európai és a magyar történelem eltérő időbeli ritmusának elemzése.

Feladat: Készíts összehasonlító időrendi táblázatot (1849–1867 közötti időszak) az európai történelem és a magyar történelem kölcsönhatásainak elemzésével!

3.1.1.2. A jelentőség mint értelmező kulcsfogalom

Nehéz megragadni a történelmi folyamatok és a történelmi személyek tevékenységének jelentőségét. Az említett négy fejlesztési terület közül ez az értelmező kulcsfogalom a kritikai gondolkodás fejlesztéséhez kapcsolódik.

Milyen szempontok mentén vizsgálhatjuk meg a történelmi jelentőséget? Vegyünk néhány példát!

neolit kor: a zsákmányoló emberből termelő ember lesz, megindul a technikai civilizáció fejlődése, a letelepedett életmód következtében létrejönnek a települések, és megkezdődik a társadalom differenciálódása

feudális abszolutizmus: kiindulópontja a modern államiságnak, létrehozta azoknak az intézményeknek és technikáknak a jelentős részét, amelyek nélkül az állam azóta sem tud működni

nagy földrajzi felfedezések: kitágul a világ, kialakul a világpiac és világgazdaság, megkezdődik a globalizációs folyamat

felvilágosodás: létrehozta az államfejlődés új útjait kijelölő politikai elméleteket, a racionalitás előtérbe helyezésével felgyorsította a tudomány fejlődését

Történelmi személyek cselekedeteinek történelmi jelentősége néhány példa alapján:

Szent István: Magyarország betagozódik a keresztény feudális Európába

Nagy Péter cár: Ablakot nyit Európára, megindul Oroszország a nagyhatalommá válás útján

Széchenyi István: Megindítója a reformmozgalomnak

Antall József: A kommunista diktatúrából a polgári demokráciába vezeti át az országot

Vitafeladat a továbbképzés résztvevőinek!

A történelmi jelentőség kérdése felvethető-e negatív attitűddel? (Totális diktatúrák, háborúk kirobbantásához vezető politikai döntések, civilizációk elpusztításához vezető események...)

3.1.2. Tartalmi kulcsfogalmak a történelemórán

Azok az általános fogalmak, amelyek segítségével a történelmi ismereteket rendszerezük. Ezek a fogalmak alkotják a tananyag kifejtéséhez szükséges logikai vázat, amelyre felfűzhetők az ismeretek. Nézzünk néhány példát a kerettantervből!

- Gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, termelési egység, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, stb.;

- Társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, fel-
emelkedés, lesüllyedés, népesedés, népességrobbanás, migráció, élet-
mód, város;
- Politika, állam, államforma, hatalmi ágak, egyeduradalom, monarchia,
köztársaság, államszervezet, közigazgatás, birodalom, szuverenitás;
- Vallás, kultúra.

Vegyünk egy példát! Hogyan kell bemutatni egy történelmi kor, egy
időszak, egy ország társadalmát?

Szemponatok:

- a népesség száma
- a népesség etnikai, vallási összetétele
- a társadalmi rétegek
- életmód, kultúra

A legfontosabb feladat, hogy minden tanuló képes legyen az ismerete-
ket besorolni a tartalmi kulcsfogalmakba.

3.1.3. Fogalmak

3.1.3.1. Fogalomalkotás a történelemórán

A fogalmak tanításánál alkalmazhatjuk az induktív és a deduktív mód-
szert. Például:

a) Fogalom: háromnyomásos gazdálkodás

Módszer: indukció (kivetítünk egy animációt)

<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/a-kozepkor-tortenele-476-1492/az-erett-kozepkor-uj-jelensegei/a-mezo-gazdasag-kozepkori-atalakulasa>

Az ábra megtekintése után definiáljuk a fogalmat

b) Fogalom: jobbágy

Módszer: indukció (a jobbágyság kialakulásának folyamata felvázolá-
sával)

Elemei:

- korábbi rabszolgák, colonusok, szabad germán parasztok összeolva-
dása
- a hadviselésben bekövetkező változások, a páncélos lovasság szere-
pének növekedése
- a függés kialakulása

A jobbágy fogalom lényegi elemei:

- jobbágytelek (öröklés)
- szolgáltatások (munka, termény, pénz)
- szabad költözködés kivívása

c) Fogalom: alkotmányos monarchia

Módszer: dedukció (ábra elemzése)

A kísérleti tankönyv ábrájának kivetítése 10. évfolyam, 26. o.

<http://etananyag.ofi.hu/konyvek/tortenelem-10/a-vilag-es-europa-a-kora-ujkorban>

(angol polgárháború és parlamentáris monarchia)

3.1.3.2. A tanult fogalomhoz kapcsolódó ismeretek alkalmazása, elmélyítése

a) Feladat: Az USA és Nagy-Britannia államszervezetének összehasonlítása

<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/az-ujkor-1492-1914/az-ipari-es-tarsadalmi-forradalom/az-egyedul-allamok-szuletese>

b) Feladat: Fogalmak párosítása a meghatározásukkal (Herber-Kampós 2014:16)

c) Feladat: Írja a kipontozott helyre a francia felvilágosodás legfontosabb elméleteit!

népszuverenitás; hatalommegosztás; társadalmi szerződés

A, Az állam működését nem valami örök törvény, nem Isten akarata, hanem az emberek önkéntességen alapuló megegyezése határozza meg. Az államnak azok akaratát kell képviselnie, akik fölött hatalommal rendelkezik.

.....

B, A hétköznapi szóhasználatban függetlenséget, külső befolyástól való mentességet jelent. Van azonban egy másik jelentése is, utalhat arra, hogy kinek a birtokában van a legfőbb hatalom. E szerint minden hatalom és jog forrása a nép.

.....

C, Az állam túlhatalmának megakadályozására el kell különíteni egymástól a törvényhozó, végrehajtó és a bírói hatalmat. Ha ugyanabban a kézben összpontosul a törvényhozás, a végrehajtás és az ítélkezés, akkor az zsarnoksághoz vezet.

.....

d) Feladat: A szöveg kiegészítése az odailó fogalmakkal (Herber–Kampós 2014: 42.oldal, 3. feladat; 70.oldal, 4. feladat; 79.oldal, 2. feladat)

e) Feladat: Rejtvény (Kovács–Kovácsné 2001: 26)

f) Feladat: 3D videók

– A piramis

<http://etananyag.ofi.hu/konyvek/tortenelem-9/az-oskor-es-az-okori-kelet>

(Az ókori Egyiptom)

– Hoplita harcos (A görög-perzsa háborúk)

<http://etananyag.ofi.hu/konyvek/tortenelem-9/az-okori-hellasz>

– A karavella

<http://etananyag.ofi.hu/konyvek/tortenelem-10/a-vilag-es-europa-a-kora-ujkorban>

(A nagy földrajzi felfedezések és következményei)

Felhasznált irodalom

Kovács István & Kovácsné Bede Ágnes (2001): *Történelem munkafüzet a XX. századi történelem és társadalom tanulmányozásához*. Pedellus, Debrecen. 26.

Herber Attila & Kampós András (2014): *Történelem munkafüzet 9-10. (kísérleti tankönyv)*. OFI, 42, 70, 79.

3.2. A pedagógiai folyamatok, tevékenységek tervezése: a tankönyv és az atlasz a tanítás-tanulás folyamatában

3.2.1. A tankönyv szerepe az órai munkában

A tankönyv a tanóra egyik legfontosabb taneszköze. A kompetencia-alapú tanítás elengedhetetlen feltétele, hogy a tanulók a tananyag feldolgozása során használják a tankönyv forrásait, képeit, feladatait. Ebből következik egy fontos tanári elvárás: a tanulók minden órára hozzák magukkal a tankönyvet.

A tanulók könnyebben megtanulják a tananyagot, ha a szaktanár követi a tankönyv logikáját. Mivel a kerettanterv 90%-ban meghatározza a kötelező tartalmakat, az ismeretek kiválogatásában kicsi a mozgástér, gyakorlatilag nem hagyható el lecke. A kerettantervi követelmények és a tankönyvek leckeszáma arra kényszeríti a szaktanárt, hogy fegyelmezetten kövesse a tanmenetben megtervezett tananyagbeosztást.

Vegyünk egy konkrét példát! Vizsgáljuk meg a 10. évfolyamra készített kísérleti tankönyvet a tananyagbeosztás szempontjából és a szerkezeti felépítés oldaláról!

Ezt a tankönyvet az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet készítette 2014-ben. A tankönyv 5 témakörre osztva 46 leckében tárgyalja az 1492–1849 közötti egyetemes és magyar történelmet. Hány órában dolgozhatjuk fel a tananyagot? Mennyi időt fordíthatunk egy-egy leckére?

- a 10. évfolyamon az éves óraszám 64x2 óra (72 óra)
- az első óra a tanév eleji tudnivalókra fordítandó, az utolsó az értékelésre (2 óra)
- a témakörökhöz kapcsolódnak ismétlő-rendszerező órák (5 óra)
- a témaköröket témazáró dolgozattal zárjuk le (5 óra)
- központilag javasolt néhány óra projektfeladatok elvégzése (3 óra)

Marad ténylegesen: kb. 57 óra. Amennyiben gyakorló órát, múzeumlátogatást, filmvetítést is tervezünk, akkor annyi tanóra marad, ahány lecke van a tankönyvben.

A tankönyv szerkezetére az alábbi sajátosságok jellemzőek:

- a leckék többsége térképes feladattal indul
- a leckékhez kapcsolódik a „kitekintő”(érdekességek)
- a rá@dás-részek a digitális tananyagra utalnak
- a zölddel jelzett források elemzése feltétlenül szükséges

- a leckék végén szerepelnek az összefoglaló kérdések, amelyek az ún. értelmező kulcsfogalmak köré épülnek

Milyen szempontokat vegyünk figyelembe a tananyag feldolgozásakor?

- a tartalmi kulcsfogalmak köré kell építeni a tananyagot (gazdaság, társadalom, politika, kultúra)
- a kerettantervi fogalmak magyarázatára nagyobb hangsúlyt fektessünk, ezek szerepeljenek elsősorban a témazáró dolgozatban
- a kerettantervben szereplő személyek bemutatására koncentráljunk
- a nagy terjedelmű témakörök szükségessé teszik az ismétlő-rendszerítő (összefoglaló) órák gondos megtervezését, az értelmező kulcsfogalmak itt feltétlenül jelenjenek meg
- szelektálni kell a források között (ebben a könyv is segít, a zölddel írott források a fontosabbak)
- használni lehet a digitális tananyagot
- be kell vezetni az online házi feladat rendszerét

Páros feladat a továbbképzés résztvevőinek: Válasszanak ki egy leckét a 10. évfolyamos kísérleti tankönyvből, és vessék egybe a kerettantervi követelményekkel! Készítsenek rövid óratervet, emeljék ki azokat az értelmező- és kulcsfogalmakat, amelyekre építeni lehet a tananyag feldolgozásában!

3.2.2. A történelmi atlasz a tanítás-tanulás folyamatában

A kerettanterv fejlesztési követelményként fogalmazza meg a történelmi események térben való elhelyezését. Minden témakörben meghatározták a kötelező topográfiai adatokat. Ennek megfelelően a tanítás-tanulás folyamatában nagy hangsúlyt kell fektetni a történelmi atlasz használatára.

Sokféle térképpel dolgozhatunk a tanórán. A hagyományos falitérképek mellett digitális térképek is rendelkezésre állnak, de a legfontosabb taneszköze a tanulóknak a saját történelmi atlaszuk. Ezt ugyanis nemcsak a tanórán, de az otthoni tanulás során is használhatják. Alátámasztja állandó használatának szükségességét az a tény is, hogy a tanulók mind az írásbeli, mind a szóbeli vizsgán a feladatok megoldásához igénybe vehetik a történelmi atlaszt. Mindebből következik az a megállapítás, hogy a történelemtanárok egyik fontos feladata a történelmi atlasz használatának megtanítása a történelemórákon.

3.2.2.1. Információk leolvasása, gyűjtése a térképről

Mit kell megtanítani az atlasz használatáról ahhoz, hogy a tanulók a történelmi eseményeket a térkép segítségével elhelyezzék térben, és a térképen szereplő információk segítségével a feladatokat megoldják?

- A történelmi atlasz alapszerkezete kronologikus, az őskortól halad napjainkig.
- A térképek tartalomjegyzéke segít a gyors tájékozódásban.
- A névmutató használatával olyan topográfiai adat is megtalálható, amely a tartalomjegyzék térképcímeiben nem szerepel.

Nézzünk erre egy példát!

Feladat: Mutasd be a sumér városállamok gazdasági életét!

A történelmi atlasz tartalomjegyzékében nem szerepel a sumér városállamok térképe. A névmutatóban azonban a sumér szó mellett szereplő jelzés utal arra a térképre (oldalszámra), amelyen a városállamokat megtalálhatja a tanuló. A „Mezopotámia” térképen azonnal szembeötlik, hogy folyammenti kultúrákról van szó, innen már a feladat könnyebben megoldható.

A történelmi atlaszban alapvetően 3 féle térkép található: politikai, gazdasági, valamint társadalom- és kultúrtörténeti.

Vegyünk egy példát!

Feladat: Európa kereskedelmi központjait az érett feudalizmus korában (XII–XIII. század). Amennyiben a tanuló egy XII–XIII. századi Európa térképről igyekezne a témához kapcsolódó információkat szerezni, nem lenne igazán sikeres. Ilyen feladat esetén a tanulóknak tudniuk kell, hogy gazdasági térképet keressenek. (Ez persze feltételezi annak tudását, hogy a kereskedelem a gazdaság egyik ága.)

Minden térkép mellett található jelzések (pl.: különböző színű és vastagságú vonalak, csaták és események ikonjai, évszámok), amelyek segítik a térképen való tájékozódást.

Nézzünk meg ismételten egy példát!

Feladat: Görög-perzsa háborúk

A görög történelem témakörben tanítjuk a görög-perzsa háborúk történetét. Mielőtt bemutatnánk a hadjáratokat, adjunk a tanulóknak egy feladatot:

A térképen szereplő jelzések segítségével kövessétek nyomon a perzsa haderő támadásainak irányát!

3.2.2.2. Módszertani javaslatok a térképek használatához

A térképhasználat készségének fejlesztése során alkalmazzuk az egyszerűtől az összetett feladatok felé való haladás elvét. Mit jelent ez a gyakorlatban? Már az általános iskolában, de a középiskola 9. évfolyamán is szükséges a négy égtáj gyakoroltatása.

A következő lépés a tanulók földrajzi ismereteinek mozgósításával egy-egy civilizáció, ország, város pontos földrajzi elhelyezése. Erre jó példa az ókori Hellász földrajzi elhelyezése. Nem elegendő annak megállapítása, hogy Európa déli részén található a görög városállamok, a tanulóknak tudniuk kell, hogy a Balkán-félsziget déli részén. Az egyszerű információ leolvasásától az alapvető földrajzi ismertek alkalmazásával juthatunk el az összetett feladatok megoldásához.

Nézzünk erre néhány feladatot!

Feladat: Soroljátok fel a II. századi Római Birodalom provinciáit!

A feladat nehézségét fokozhatjuk azzal, hogy a tanulók a tartományok elfoglalásának időbeliségét is vegyék figyelembe a felsorolásnál. (Természetesen a római kori elnevezéseket kérjük számon.)

Jóval összetettebb feladatot is adhatunk, akár játékos formában is:

Feladat: Ókori utazás: A térkép segítségével mutasd be, hogyan juthat el egy kereskedő a Kr. e. I. században Rómából Jeruzsálembe!

A térképek összehasonlítása alapján is fogalmazhatunk meg feladatot a tanulóknak. A térképek összevetésével történő következtetés-levonás már feltételezi a térképhasználati jártasság meglétét. Erre nagyon jó példa az alábbi feladat:

Feladat: Területi változások Európában az I. világháború után

A térképek (Európa az I. világháború előtt és Európa az I. világháború után) összevetésével mutassátok be, hogyan változtak meg az országhatárok, milyen régi államalakulatok szűntek meg, és milyen új államok születtek Európában!

A háborúk történetének tanításához és tanulásához a térkép elengedhetetlen. A csaták rögzítését elősegítik a digitális térképek, melyek folyamatában mutatják az eseményeket.

3.2.2.3. A digitális, interaktív térképek

A digitális történelmi atlaszok beszerzése komoly anyagi erőfeszítést igényel az intézményektől. A Cartográfia Tankönyvkiadó Kft. és a Mozaik Kiadó Kft. MozaMap digitális térképei igen látványosak, szemlélete-

sek. Tetszőlegesen lehet a térkép elemeit be- és kikapcsolni, sőt a tanulók a térképelemek segítségével önállóan is készíthetnek térképet.

Az új kísérleti tankönyvekhez az OFI megkezdte a digitális anyagok készítését, ezek ingyenesen is hozzáférhetők. Találunk néhány interaktív térképet a sulinet honlapján is.

Nézzünk meg néhány példát!

Feladat: Német területfoglalások (1939–41)

(Forrás: <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/az-i-vilaghaborutol-a-ketpolusu-vilag-felbomlasaig/a-ii-vilaghaboru-tortene-1939-1941-a-szovjetunio-megtamadasaig/a-tengelyhatalmak-terjeszkedese-1939-19409>)

Feladat: A pun háborúk

(Forrás: http://etananyag.ofi.hu/tananyagok/1127_a-pun-haboruk)

Feladat: A nagy földrajzi felfedezések

(Forrás: http://artworksit.hu/2014_09_14/tortenelem10/OFI_tort10_a_nagy_foldrajzi_felfedezesek_FR_OK/)

3.2.2.4. Térképhasználat beépítése a tanóra menetébe

Többféle módszert alkalmazhatunk a történelmi atlasz órai használatában:

- Térképes feladattal indítjuk az új anyag kifejtését. Erre jó példa az Európa az I. világháború utáni lecke. A korábban említett összehasonlító feladattal kezdhethetjük el az új anyag felvezetését.
- A tanóra folyamán a térképet használjuk párhuzamosan a tanári magyarázattal. Ezt a módszert a háborús események bemutatásakor feltétlenül alkalmazzuk. Az 1848/49-es szabadságharc, az I. és a II. világháború katonai eseményeinek tanításakor a tanulók a térképen (falitérkép, tanulói atlasz, digitális térkép) követik a tanári előadást.
- Az ismeretek elmélyítéséhez a tanóra bármelyik szakaszában adhatunk térképes feladatot.
- Összefoglaláskor a témakör ismereteinek rendszerezéséhez használhatjuk.

Az ókori kelet ismétlő-rendszerező órán a tanulók az atlaszuk segítségével megkeresik a tanult civilizációkat, megadott szempontok szerint csoportosítják (pl.: városállamok, egységes államok, birodalmak), majd a földrajzi adottságok ismeretében következtetéseket vonnak le az országok gazdasági életére.

3.2.2.5. Dolgozatírás és térképhasználat

Nagy vitát vált ki a történelemtanárok között, hogy használhatják-e a tanulók az atlaszukat dolgozatíráskor.

a) Melyek a térképhasználat mellett szóló érvek?

– A történelmi események térben való elhelyezése alapvető fejlesztési követelmény a történelemoktatásban.

– Az érettségi vizsgán is használhatják a tanulók. Ha a dolgozatíráskor megtanulják a topográfiai adatok gyors leolvasását, akkor az ún. éles helyzetben is képesek lesznek rá.

b) Milyen érvek szólnak ellene?

– A tanulók kevésbé foglalkoznak az évszámok elsajátításával, hiszen kimásolhatják az atlasz végén szereplő kronológiából.

– Azt az illúziót is keltheti a tanulóknak, hogy a térkép segítségével tanulás nélkül is megoldható a feladatlap.

Mindkét álláspont érthető és igazolható. Az ellentmondás feloldható lenne, ha a történelmi atlaszokból kikerülne a kronológia. Ez a változtatás azonban komoly kihívást jelentene tanárnak, diáknak. Ismételten nagy hangsúlyt kellene fektetni az évszámok bevésésére, s a középszintű érettségi eredmények bizonyára jelentősen visszaesnének. Addig is néhány javaslat a fenti dilemmák megoldásához:

– Mindenképpen legyenek olyan dolgozatok, ahol a tanulók használhatják az atlaszt, mert azt is meg kell tanulni, hol keressék az adatokat.

– Amennyiben a dolgozatíráskor az atlasz a tanulóknál lehet, akkor feltételezhetően otthon is használják a felkészüléshez.

– Ha a tanulók ahhoz szoknak, hogy bármikor kaphatnak ellenőrzésre térképes feladatot, akkor igyekeznek minden órára elhozni a történelmi atlaszukat. Ezt azzal is elősegíthetjük, ha a tanulók csak és kizárólagosan a saját térképüket használhatják dolgozatíráskor.

– Természetesen készíthetünk olyan feladatlapokat, amelyekben a feladathoz kapcsolódó térkép megtalálható, ebben az esetben nincs szükség az atlaszokra.

– Szem előtt kell tartani azt a tényt is, hogy bármit kikeresni az atlaszból egy kompetencia, későbbi életükben a tanulók ezt a képességet gyakran használják.

3.3. A tanulás támogatása: kooperatív tanulási technikák a történelemórán

3.3.1. A kooperatív tanulás helye az oktatásban

„A középiskolai történelemtanítás (...) jellegét tekintve azonban már forrás- és tevékenységközpontú.”

(51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet 6. melléklete)

„A műveltségi területek közös kiemelt céljai: a tevékenykedtetés (cselekvő részvétel, kísérlet, megfigyelés) középpontba állítása; az informatika alkalmazása; a szociális kompetenciák sokirányú fejlesztése; a közösségi élethez, a munka világába való belépéshez szükséges képességek és ismeretek; az egészséges életmód kialakítása; az aktív részvétel, öntevékenység és a kreativitás biztosítása; a médiumok alkotó használata.”(Szabó 2012:1)

(Elérhető: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2012/06/szabomarta-az-uj-nemzeti-alaptanterv-ember-es-tarsadalom-muveltsesgterulete-03-01-07/>)

A NAT és a Kerettanterv fent említett fejlesztési céljainak megvalósításában kiemelt szerepet kapott a kooperatív tanulási technikák gyakoroltatása a történelemórán is. A Nemzeti alaptanterv egyik stratégiai célja, hogy minden tantárgy segítse elő a szociális készségek és együttműködési képességek kialakítását és fejlesztését. A tanulók ennek alapján kis csoportokban együttes munkát végeznek, és közösen felelősek a tanulási folyamat eredményéért. A kooperatív tanulás folyhat a tanórán és a tanórán kívül is.

3.3.2. Kooperatív tanulás lehetőségei a tanórán

3.3.2.1. Szituációs játék

Az ismeretek alkalmazását, az együttműködés, a tolerancia és a beleérző képességet is fejleszti a szituációs játék azzal, hogy a társadalmi konfliktusok modellezésével a tanulók döntési szituációkba kerülnek. Rendezhetnek a tanulók bírósági tárgyalást, frakcióvitát, alakíthatnak egyesületet, pártot, kormányt, összehívhatnak sajtótájékoztatót, indíthatnak választási kampányt.

Feladat: Egyesület alapítása

Didaktikai jellemzők	
Feladat címe (a kerettantervi téma címe) és típusa	A helyi társadalom, a civil társadalom és az önkéntesség. Kooperatív feladat 4–6 fős csoportokban
Évfolyam, témakör, téma:	12. évfolyam, Társadalmi ismeretek
fogalmak:	helyi társadalom, civil társadalom, érdekképviselés, érdekegyeztetés, felelősségvállalás, önkéntesség
Kerettantervi fejlesztési követelmények megnevezése	A kisközösségek szerepe a helyi, lokális és országos ügyek alakításában
Kulcskompetencia megnevezése	Kritikai gondolkodás fejlesztése, Kommunikáció fejlesztése
A feladat megoldásához szükséges előzetes ismeret	Az öntevékeny állampolgári magatartás lehetőségeinek terepe Az egyesületek alapításának törvényi feltételei
A feladat megoldásához segédanyag	Egyesületi alapító okirat
A feladat megoldásának célja, várható eredmény	A tanulók értsék meg, hogy az öntevékeny állampolgári magatartás segítheti a helyi társadalmi problémák kezelését az állam beavatkozása nélkül.

1. Először döntsétek el, hogy milyen céllal hozzatok létre az egyesületet! Vegyétek figyelembe, hogy milyen korlátokat szab a törvény a célokat illetően!
2. Ezt követően találjatok ki egy jól hangzó nevet! Ne feledjétek el, hogy ugyanazon elnevezéssel nem működhet két egyesület!
3. Tervezze meg egy jól rajzoló csapattag az egyesület emblémáját, majd a készítse el a pecsétfeliratot!
4. Addig a csoport 3 tagja fogalmazza meg a célokat és a konkrét feladatokat!
5. A másik két tag készítse el a működési szabályzatot! (Az ülések rendje, a döntéshozás menete, a tagdíj mértéke stb.)
6. Végezetül a csoport válassza meg az egyesület tisztségviselőit!
7. A csoport egy tagja mutassa be az egyesületet az osztálynak!

Feladat: Bírósági tárgyalás, XVI. Lajos pere (15 perc az összefoglaló óra végén)

Didaktikai jellemzők	
Feladat címe (a kerettantervi téma címe) és típusa	A francia forradalom eszméi, irányzatai, hatása. Kooperatív feladat teljes osztályban
Évfolyam, témakör, téma:	Felvilágosodás, forradalmak és a polgárosodás kora 10. évfolyam
Fogalmak:	Felvilágosodás, racionalizmus, a hatalmi ágak megosztása, természetjog, társadalmi szerződés, népszuverenitás, Emberi és polgári jogok nyilatkozata, alkotmány, jakobinus, terror,
Kerettantervi fejlesztési követelmények megnevezése	Történelmi személyiségek jellemzése, feltevések megfogalmazása viselkedésük mozgatórugóiról.
Kulcskompetencia megnevezése	Kritikai gondolkodás fejlesztése Kommunikáció fejlesztése
A feladat megoldásához szükséges előzetes ismeret	A felvilágosodás eszméi; a francia forradalom vívmányai; a terror;
A feladat megoldásához segédanyag	A védők és a vádlók is kapnak érveikhez szükséges információkat, tankönyv, füzet
A feladat megoldásának célja, várható eredmény	a) Belátja, hogy a hatalommegosztás és a képviseleti elv általánossá válása a polgári államokban a demokratikus jogok gyakorlásának kiterjesztését eredményezte. b) Látja, hogy a korszak forradalmi eszméi – szabadság, egyenlőség, testvériség – nem egyszer egymást kizáró módon valósultak meg. Érzékeli, hogy a hatalmi harcot, harcokat konfliktusok és kompromisszumok egymást váltó sorozataként lehet leírni.

A feladat menete: 5 fő alkotja a védelem ügyvédjeit; 5 fő alkotja a vádlókat, az ügyészeket; 3–5 fő a bíróság, a tanár bíróként vezeti a tárgyalást;

az osztály az esküdtbírósgot alkotja és szavaz arról, hogy bűnös-e hazatérésben a király.

Segédanyag a feladat megoldásához:

Vádirat: A kincstár üres, államcsőd van; XVI. Lajos bezáratta a Nemzetgyűlés üléstermét; Párizsba rendeli a fegyveres erőket; Atrocitások a párizsi lakosok és a katonák között; Párizs éheznek, A király nem szentesíti az augusztusban elfogadott törvényeket; Versailles-ban a királyhoz hű tisztek megtapossák a kokárdát; A király szökni próbál; Mars-mezei sortűz; Ellenforradalmi lázítás; Háborúba sodorta az országot; Támogatta a belső és külső ellenforradalmi erőket

Védekezés: Elődeivel ellentétben összehívta a rendi gyűlést; A Bastille ostroma után kivonta a katonai erőket Párizsból; Visszavette a kormányba az elbocsátott minisztereket; Szentesítette a törvényeket; Párizsba költözött a királyi család; Elismerte Párizs polgármesterét és a Nemzetőrség parancsnokát; A háborút a jakobinusok is követelték; Elfogadta, hogy Franciaország alkotmányos monarchia lett

Ennek mintájára készíthetünk feladatot a Reformkor, forradalom és szabadságharc Magyarországon tematikai egységen belül Görgei Artúr világosi fegyverletételével kapcsolatban.

3.3.2.2. Vitafeladat

Feladat: Kossuth Lajos és Deák Ferenc vitája (15 perc a tanóra végén)

	Didaktikai jellemzők
Feladat címe (a kerettantervi téma címe) és típusa	A kiegyezés létrejötte és tartalma. Kooperatív feladat (disputa módszer)
Évfolyam, témakör, téma:	A kiegyezéshez vezető út és a dualizmus kora Magyarországon, 11. évfolyam
fogalmak:	Emigráció, passzív ellenállás, húsvéti cikk, kiegyezés, dualista monarchia, közös ügy, gazdasági kiegyezés, Dunai Konföderáció, nemzetiségi törvény, horvát–magyar kiegyezés,
Kerettantervi fejlesztési követelmények megnevezése	Ismeretszerzés különböző írásos forrásokból. Egy történelmi oknyomozás megtervezése. Különböző történelmi elbeszélések összehasonlítása a narráció módja alapján.

Kulcskompetencia megnevezése	Ismeretszerzés; Kritikai gondolkodás
A feladat megoldásához szükséges előzetes ismeret	Megtorlás, önkényuralom és kiegyezés.
A feladat megoldásához segédanyag	Két forrás: Kossuth Lajos Kasszandra-levele és Deák Ferenc Húsvéti cikke, tankönyv, füzet
A feladat megoldásának célja, várható eredmény	Átlátja, hogy az új polgári világ kiépülése Magyarországon számos vonatkozásban értékteremtéssel és értékvesztéssel járt, így az európai élmezőnyhöz való felzárkózási kísérlete az eredmények mellett számos – akár máig ható – társadalmi, gazdasági és szellemi, ideológiai ellentmondást is magában hordozott. Megérti, hogy a kiegyezés reális kompromisszum volt, amely megfelelt a kor erőviszonyainak.

A feladat menete: az osztályt véletlenszerűen kettéosztjuk; az osztály egyik fele a kossuthi álláspontot, a másik fele a deáki álláspontot képviseli; a szaktanár koordinálja a vitát.

3.3.3. Kooperatív tanulás a tanórán kívül

Feladat: Mit kezdjek a pénzemmel? Projektmunka a Pénzügyi és gazdasági kultúra tematikai egységen belül. (12. évfolyam)

A feladat leírása: 5 millió forint áll rendelkezésemre. Milyen lehetőség közül választhatok?

1. Válasszatok egy bankot és helyezétek el kedvező kamatra a pénzt!
2. Fektessétek ingatlanba! Milyen ingatlan vásárlására van lehetőség ebből a pénzből? Honnan lehet és milyen feltételekkel hitelhez jutni?
3. Tervezzetek meg közösen egy vállalkozást! Készítsetek hozzá üzleti tervet!

Szemponatok a vállalkozáshoz:

- Milyen vállalkozást akarunk?
- Kik lesznek a potenciális vevők?
- Honnan szerezzük be a hiányzó tőkét?
- Mit érdemes megvenni, mit bérelni?

- Milyen váratlan kiadásaink lehetnek?
- Milyen tevékenységeket fogunk magunk elvégezni, és melyekre kell munkatársakat keresni?
- Milyen munkaerőt akarunk foglalkoztatni?
- Szükséges-e reklámtevékenység?

Feladat: Ókori utazási iroda. A feladat az Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet kiemelt projektje, a „TÁMOP 3.1.5./12-2012-0001 Pedagógusképzés támogatása” program keretében folyó tantárgygondozó szaktanácsadó képzés képzői anyagának része. Prezentáció:

Feladat: Élet a kora újkorban és a tudományos világnépek kialakulása
Témakör: A világ és Európa a kora újkorban 10. évfolyam (az összefoglalást megelőző órára kell elkészülni).

A feladat elvégzésére 2 hét áll rendelkezésre.

Formája: prezentáció, terjedelme legfeljebb 5 oldal.

Bemutatás: 5 perc (mindenkinek részt kell venni a bemutatásban).

A feladat kijelölésének a menete: 5 fős csoportok alakítása

1. csoport: Hogyan étkeztek és mit fogyasztottak a 16-17. században?

Források:

Kísérleti tankönyv 41. o.

<https://www.mozaweb.hu/Lecke-TOR->

Tortenelem_6Elet_a_kora_ujkorban_Olvasmany-101800 (ételek és italok)

http://arkadia.pte.hu/tortenelem/tananyag/francia_abszolutilizmus_modul
<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-neprajz-magyar/ch19s02.html>

2. csoport: Házasság, család, gyermek

Források:

Kísérleti tankönyv 42. o.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldal/hazassaghalmozok_elokelo_nok_hazassagai_a_kora_ujkori_magyarorszagon/

<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/europai-nemesseg/ch05s04.html>

család és az egyén: http://epa.oszk.hu/00400/00414/00037/pdf/Korall_46_16_Almasi.pdf

<http://mek.niif.hu/05400/05461/05461.pdf>

3. csoport: Öltözködés, divat

Források:

https://www.mozaweb.hu/Lecke-TOR-Tortenelem_6-Elet_a_kora_ujkorban_Olvasmany-101800

<http://skofium.blogspot.hu/>

http://www.kepzesevolucioja.hu/dmdocuments/4ap/10_1322_002_101215.pdf

<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/magyar-neprajz-magyar/ch19s02.html>

Kísérlet tankönyv 10. évfolyam 42. o.

4. csoport: Szórakozás (udvari élet, kávéházak, teaházak)

Források:

http://mult-kor.hu/20140213_ujkori_balok_a_farsangi_idoszakban

Kísérleti tankönyv 10. évfolyam 42. o.

<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/europai-nemesseg/ch04s04.html>

5. csoport: „És mégis mozog a föld” – Galilei és az inkvizíció

Források:

Kísérleti tankönyv 43. o.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Galileo_Galilei

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1633_aprilis_12_megkezdodik_galilei_pere_az_inkvizicio_elott/
http://mult-kor.hu/20031024_galilei_es_az_inkvizicio

6. csoport: A heliocentrikus világkép születése

Források:

Kísérleti tankönyv 43. o.

<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/az-ujkor-1492-1914/az-atalakulo-vilag/a-termeszettudomanyos-vilagkep>

<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/termeszettudomanyok/fizika/fizika-11-evfolyam/a-csillagaszat-rovid-tortenete/kopernikusz-heliocentrikus-vilagkepe>

Felhasznált irodalom

Szabó Márta (2012): Az új Nemzeti alaptanterv Ember és társadalom műveltségterülete. *Történelemtanítás*, 2012/1. 1.

Ajánlott irodalom

Hanák Zsuzsanna (szerk.) (2007): *A kooperatív módszertan elméleti és gyakorlati alapjai*. Eger

(Elérhető:

http://www.hefop.ektf.hu/anyagok/kooperativ_modszertan.htm)

3.4. A tanulók személyiségének fejlesztése: a differenciált foglalkozás lehetőségei

3.4.1. A differenciált foglalkozás

A differenciált foglalkozás módszerét igen gyakran azonosítják a tananyag egyéni vagy csoportos feldolgozásával. A differenciált foglalkozás ennél sokkal többet jelent. Jelenti a tanulók adottságának, felkészültségének figyelembevételét a frontális óravezetés közben is (a bonyolultabb összefüggéseket igénylő kérdésekre a legjobbaktól várjuk a választ), jelenti természetesen az egyénre szabott feladatokat és a csoportmunkát, és jelenti a módszerek sokféleségét a tananyag feldolgozásában.

Nézzünk meg egy olyan feladatot, amellyel a fent említett funkciók mindegyikére találhatunk lehetőséget a feladat feldolgozása során!

Feladat: Természetes szaporodás (fogyás) 2000–2008 (ezer lakosra)

Típusa: demográfiai adatok

Módja: frontális és csoportmunka (15–20 perc)

Tematikai egység: A demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon, 12. évfolyam

Téma: Magyarország helyzete, problémái 1990 után. (Kerettantervi ajánlás: Magyarország demográfiai helyzete.)

Fejlesztési célok: ismeretszerzés, tanulás; kritikai gondolkodás; kommunikáció; tájékozódás térben és időben

Ország	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ausztria	0,2	0,1	0,3	0	0,6	0,4	0,4	0,2	0,3
Belgium	1	1	0,5	0,5	1,3	1,4	1,9	1,9	2,2
Bulgária	-5,1	-5,5	-5,9	-5,7	-5,2	-5,5	-5,1	-4,9	-4,3
Csehország	-1,8	-1,7	-1,5	-1,7	-0,9	-0,6	0,1	1	1,4
Finnország	1,4	1,5	1,2	1,5	1,9	1,9	2	1,8	2
Franciao.	4,1	4	3,8	3,5	4,3	4	4,6	4,3	4,3
Görögo.	-0,2	0	0	-0,1	0,1	0,2	0,6	0,2	0,8
Hollandia	4,2	3,9	3,7	3,6	3,5	3,2	3	2,9	3
Írország	6,1	7,1	7,9	8,2	8,3	8,1	8,6	9,8	10,4
Lengyelo.	0,3	0,1	-0,2	-0,4	-0,2	-0,1	0,1	0,3	0,9

Ország	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Lettország	-5	-5,7	-5,3	-4,9	-5,1	-4,9	-4,7	-4,3	-3,1
Luxemburg	4,5	3,9	3,6	2,8	4,1	3,8	3,7	3,4	4,1
Magyaro.	-3,7	-3,4	-3,5	-4,1	-3,7	-3,8	-3,2	-3,5	-3,1
Nagy-Brit.	1,2	1,1	1,1	1,4	2,2	2,3	2,9	3,2	3,5
Németo.	-0,9	-1,1	-1,5	-1,8	-1,4	-1,8	-1,8	-1,7	-2,1
Olaszo.	-0,2	-0,3	-0,3	-0,8	0,3	-0,6	0	-0,2	-0,1
Románia	-0,9	-1,8	-2,7	-2,5	-2	-1,9	-1,8	-1,7	-1,5
Spanyolo.	0,9	1,1	1,2	1,4	1,9	1,8	2,5	2,4	2,9
Svédó.	-0,3	-0,3	0,1	0,7	1,2	1,1	1,6	1,7	1,9
Szlovákia	0,5	-0,2	-0,1	-0,1	0,4	0,2	0,1	0,1	0,8
Szlovénia	-0,2	-0,5	-0,6	-1,1	-0,3	-0,3	0,4	0,6	1,3
EU-27	0,6	0,5	0,3	0,2	0,8	0,6	1	1	1,2

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal 2008

Frontális kérdések

- Honnan származik az adatsor, milyen intézet, szervezet adta ki?
- Milyen társadalmi jelenségre vonatkozik az adatsor?
- Mit jelent a természetes szaporodás, illetve fogyás, és miért ezer lakosra adják meg az adatokat?
- Mely országok szerepelnek az első oszlopban?
- Mit jelöl a negatív előjelű szám?

Csoportmunka: egyszerű adatolvasástól eljutni a következtetésig

Feladat: Válasszunk ki egy-egy országot, és állapítsuk meg, hogyan alakult a népessége 2000 és 2008 között. Ezt követően vessük össze az országokat az alábbi szempontok alapján!

- Hol van növekedés,
- van-e kiugróan magas természetes szaporodás,
- hol van csökkenés,
- milyen a természetes szaporodás Magyarországon az uniós átlaghoz képest.

A csoportmunkát frontális munka követi, de jelen van a differenciálás is. (Összetett, árnyalt megoldást igénylő feladatokra a választ a jobbkattól várjuk.)

Feladat: Vitassuk meg, a számok mögött milyen gazdasági-társadalmi folyamatok húzódnak! Keressük a miértekre a válaszokat!

- Mi az oka, hogy Magyarországon kevés gyermek születik?
- Milyen következményekkel jár a fogyás?
- Milyen összefüggés van egy ország gazdasági fejlettsége és a gyermekvállalás között?
- Miért olyan magas a természetes szaporulat Írországban?
- Milyen intézkedésekkel próbálják a fejlett európai országok növelni a születések számát és csökkenteni a halálozást?

A differenciált foglalkoztatás a tehetséggondozás egyik lehetséges módja. Az emelt szintű érettségi vizsgára készülő tanulóknak adhatjuk az alábbi feladatot. A feladat a napóleoni háborúk témakör végén órai gyakorlás, esetleg házi feladat keretében oldható meg.

Feladat: Egészítsd ki egy francia gárdista 1814-ben írt levelét!

Tematikai egység: Felvilágosodás, forradalmak és a polgárosodás kora
10. évfolyam

Téma: A napóleoni háborúk

Fejlesztési célok: ismeretszerzés, tanulás, tájékozódás térben és időben

Kedves fiam!

Vége Franciaországnak! Szeretett császárunk tegnap búcsúzott el tőlünk. A gárda felsorakozott a Fontainebleau-i kastély kertjében, nem tagadom, könny szökött a szemembe szavai hallatán. Immáron 15 éve szolgálom a kis káplárt. 1800-ban kerültem a gárdába, amikor te születél. Az első győztes csatám volt abban az évben Észak-Itáliában, Marengónál tönkrevertük az osztrák sereget. A hitszegő osztrák császár ..... megszegte a békét, de keservesen megbánta. 1805. december 2-án .....-nél világraszóló győzelmet arattunk. Nemcsak az osztrák császárt, hanem az orosz cárt, ... is legyőztük. Hiába próbálták a poroszok császárunkat megállítani, ... és Auerstadt mellett megsemmisítettük a porosz sereget. Még az orosz cár is békét kötött velünk. Bárcsak ne szegték volna meg a megegyezést, pedig csak azt kértük, szakítsanak meg minden kapcsolatot .....-val. Akkor nem indultunk volna el ellenük. Hiába voltunk háromszoros túlerőben, az a Kutuzov nevű tábornok az istennek sem akart velünk megütközni. Amikor meg végre már csatába kerültünk ..... mel-

Megfejtés:

--	--	--	--	--	--	--

1. Itt írták alá a magyar békeszerződést.
2. 1926-ban Bethlen hozta létre a parlament újjászervezésével.
3. A szomszédos államok szövetsége, 1920–21-ben jött létre.
4. 1930-ban alakult ez a párt.
5. Gróf Károlyi Gyula vezette be a kor legsúlyosabb terrorcselekményét követően.
6. Így minősítette forradalmi mozgalmát Imrédy Béla.
7. Gömbös Gyula által hatalomba emelt utódok.
8. A város, ahol a fegyverkezési program beindítását bejelentette Darányi Kálmán.
9. Az első bécsi döntéssel visszacsatolt terület.

3.4.2. Differenciált foglalkoztatás forráselemző feladatokon keresztül

A feladat típusa: forráselemzés, összehasonlító táblázat készítése

Módja: csoportmunka 10 perc (az osztályt 3 csoportba soroljuk, ez lehet a padsorok alapján)

Tematikai egység: A demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon

Téma: A társadalmi egyenlőtlenségek és a mobilitás problémái: nők, férfiak életmódja és társadalmi helyzete.

Feladat: Hasonlítsd össze a magyar nők és a férfiak helyzetét! A szöveg elolvasását követően töltsd ki a táblázatot és válaszolj a kérdésekre! (Az első csoport a nőkre, a második csoport a férfiakra vonatkozó táblázatot töltsse ki. A harmadik csoport a képre vonatkozó feladatot oldja meg.)

„(...) A nők születéskor várható élettartama jelenleg 78 év, ami nyolc évvel hosszabb, mint a férfiaké. Ennek oka a többi között az, hogy az életmódjukban egészségtudatosabbak, a testi vagy lelki gondjaikkal hamarabb fordulnak orvoshoz, mint a férfiak. Ezzel állhat egyébként összefüggésben az az érdekes adat, mely szerint közel kétszer annyi a pszichiátriai női betegek száma, mint a férfi. S a férfiak körében négyszer annyi az öngyilkosságot elkövetők száma, mint a nők körében. Az oktatásban is a nők

viszik a prímet. A mai magyar jelzőszámok szerint ugyanis a tanulást a férfiak könnyebben feladják, mint a nők, és rövidebb ideig ülnek iskolapadban, mint a lányok. A diákok között a felsőoktatás alap- és mesterképzésében határozott, a doktori képzésben hajszálnyi a női túlsúly. Mindezzel együtt is a munkaerőpiacon a nők kevésbé vannak jelen, mint a férfiak, bár a kereső munka szerepe és a nők önálló karrierigénye iskolázottságuk függvényében nő. A foglalkoztatás aránya körükben 49,9 százalékos, 11,2 százalékponttal elmaradva a férfiakétól. Míg az Európai Unióban a 15–64 éves férfiak 73 százalékanak, illetve a nők 59 százalékanak van jövedelemszerző foglalkozása, addig Magyarországon ez az arány mindkét nem esetében elmarad az uniós átlagtól, ámbar a férfiak lemaradása számottevőbb. (...) A nemek eltérő munkaerő-piaci esélyeit jelzik a nemek közötti jövedelmi különbségek. Idehaza a nők havi nettó átlagkeresete 115 119 forint, a férfiaké ugyanakkor 128 615. Még kirívóbb a különbség a szellem foglalkozásúak körében: 134993 Ft áll szemben 186 796 forinttal.”

Nők helyzete 2010, Magyarország

Forrás: <http://www.vg.hu/kozelet/tarsadalom/az-erosebb-gyengebbenem-nok-helyzete-2010-magyarorszag-309640>

a) Töltsd ki a táblázatot!

	NŐK	FÉRFIAK
Várható élettartam		
Egészségi állapot		
Felsőoktatásban való részvétel		
Foglalkoztatottság		
Jövedelem		

b) Hogyan fejezi ki a kép a nők helyzetét?

.....
.....
.....

A kép elérhető: http://nol.hu/belfold/20100424-jelentes_a_nok_helyze-terol_keves_szabadido_es_sok_ingyenmunka-636841##

c) Vessd össze a fenti elemzést a képpel! Milyen ellentmondás fedezhető fel közöttük?

.....
.....
.....

Feladat: A magyarországi romák helyzete

A feladat típusa: forráselemzés

Módja: egyéni munka

Tematikai egység: A demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon

Téma: A magyarországi cigányok (romák)

Fejlesztési célok: ismeretszerzés, tanulás, kommunikáció, tájékozódás térben és időben

„Az elmúlt években a romák helyzetét vizsgáló kelet-európai empirikus kutatások alapján a magyarországi romák helyzete több szempontból hasonló, bizonyos szempontok alapján azonban eltérő a régió más országai-

ban élő cigányokéhoz képest. (...) A roma lakosság helyzete minden dimenzióban rosszabb, mint a nem romáké, ugyanakkor több indikátor – így például a munkanélküliek aránya, a jövedelmi szegénység vagy egyes alapszolgáltatásokhoz való hozzáférés – mentén a régióban nálunk tapasztalható a legkisebb különbség az egymás közelében élő cigányok és nem cigányok között. Mindez arra utal, hogy Magyarországon a többi kelet-európai országhoz képest jelentősebben hat a társadalmi helyzetet meghatározó egyes dimenziókra a regionalitás, és viszonylag kisebb szerepet játszanak más, strukturális tényezők, valamint a diszkrimináció, azaz a roma lakosság hasonló társadalmi helyzetű, mint a környezetében élő nem roma társadalom. Az egyenlőtlenségek tehát – az itt bemutatott indikátorok alapján – sokkal inkább szociális, semmint etnikai természetűek Magyarországon, legalábbis a régió többi országával összevetve.

Egy másik jellemző trend a közép-kelet-európai cigányok helyzetét felvázoló indikátorok alapján a balkáni és a közép-európai országok roma és nem roma lakossága között kimutatható különbségek. Nem meglepőek ezek az eltérések olyan, az országok közötti gazdasági különbségekre visszavezethető indikátorok esetén, mint például a szegénység, annál meglepőbb azonban, hogy ugyanilyen, földrajzi koordináták mentén észak-déli irányú különbségek mutathatók ki az iskolai szegregáció, valamint az adott cigány nyelv otthoni használatának elterjedtsége esetében is. A balkáni országoktól a közép-európai országok felé haladva ugyanis egyre kevésbé jellemző a roma nyelv használata családi környezetben, ugyanakkor egyre erőteljesebben jelentkezik az oktatási rendszeren belüli szegregáció. Ezeknek a különbségeknek a hátterében olyan összetettebb, társadalmi, gazdasági, történelmi és kulturális mechanizmusok állhatnak, amelyek feltérképezése alapvető fontosságú a kelet-európai cigányság integrációjának elősegítése érdekében.” (Bernát 2006: 118–137)

a) A romák helyzetéről szóló tanulmány szerzője melyik régiót vizsgálja?

.....

b) Milyen hasonlóságokat vélt felfedezni a régió roma lakosságának helyzetében?

.....
 .....
 .....

c) Mennyiben térnek el a magyarországi cigányság életkörülményei a vizsgált országokhoz képest?

.....

d) A szociális különbségeken túl milyen kulturális különbségek vannak a térségben?

.....

3.4.3. A sajátos nevelési igényű (SNI) tanulók differenciált foglalkoztatásának lehetőségei a történelemórán

Az SNI tanulók integrált oktatása komoly nehézségeket vet fel. Hogyan lehet tantárgy-specifikusan fejleszteni a tanulási zavarokkal küszködő tanulókat osztálykeretben? A történelemtanításban ennek kialakult gyakorlata nincs. A történelemórákon dominál a frontális munka, olvasási-írási zavarokra tekintettel lenni szinte lehetetlen. Ugyanakkor az érvényes jogszabályok elvárásként fogalmazzák meg minden szaktanártól, hogy járuljon hozzá saját szaktárgyán keresztül a tanulók fejlesztéséhez. Milyen lehetőségei vannak az ilyen irányú differenciálásnak?

- A forrás közös elolvasásakor vonjuk be a tanulót a hangos olvasásba, de legyünk figyelemmel a szöveg nehézségére!
- A források elemzésekor az egyszerűbb kérdések megválaszolását tőlük kérhetjük.
- Dolgoztatás esetén rövidebb forrást/feladatot adjunk az SNI tanulóknak.
- A dolgozatuk értékelésénél a nyelvi megfogalmazás hibáit kevésbé vesszük figyelembe.

Feladat a képzés résztvevőinek! Vitassuk meg, milyen lehetőségek vannak a történelemórán a tanulási zavarokkal küszködő tanulók differenciált foglalkoztatására!

Felhasznált irodalom

Bernát Anikó (2006): A magyarországi cigányság helyzete közép-kelet-európai összehasonlításban. in: *Társadalmi riport 2006*, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 118–137.

3.5. A tanulók személyiségének fejlesztése: a differenciált foglalkozás lehetőségei a tanórán

3.5.1. Projektmunka

A differenciált foglalkoztatás egyik tanórai és tanórán kívüli formája a projektmunka. Az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet által készített új tankönyvekben nagy hangsúlyt kap a projektmunka alkalmazása a történelemtanítás-tanulás folyamatában. A tanmenetre vonatkozó javaslatukban a 9. évfolyamon 4, a 10. évfolyamon 3 órát terveztek a projektfeladatok elvégzésére, bemutatására az éves órakeretből. A 10. évfolyam tankönyvében a projektkészítés munkafázisait is bemutatják. Javaslatuk szerint 4–5 fős csoportokat hozzanak létre a tanulók. Miután a témát kiválasztották, kezdjék el az adatgyűjtést és adatfeldolgozást. A feladatterv alapján vezessenek munkanaplót. Készítsék el a prezentációt, és végezetül mutassák be a projektmunkát az osztálynak. Hasznos több témát megjelölni, amelyekből a tanulók képességeiknek és érdeklődésüknek megfelelően választhatnak. Meghatározhatjuk a projektmunka elkészítésének formai követelményeit. Az említett 10. évfolyamra készült történelemtankönyvben az alábbi témákat javasolják a tanulóknak:

- A zsidó vallás jellemzői
  - Vallások Indiában és Kínában
  - A kereszténység kialakulása
  - A középkori egyház jellemzői
  - Az iszlám kialakulása
  - Protestáns hitújítók és egyházak
- Nézzünk meg egy példát!

Feladat: A település, ahol élek (Egyéni projektmunka)

Tematikai egység: Állampolgári ismeretek, 12. évfolyam

Téma: A magyar választási rendszer (országgyűlési és helyhatósági választások). A politikai részvétel formái. A közvetett és a közvetlen demokrácia eszköztára.

Nézzetek utána a település honlapján, illetve a település történetét feldolgozó kiadványokban a legfontosabb adatoknak! Kérdezzétek meg a családtagokat, milyen jelentős változások történtek a településen az elmúlt évtizedekben!

Vegyetek részt egy önkormányzati nyilvános ülésen, vagy készítsetek riportot egy helyi képviselővel! Tanulmányozzátok át a helyi sajtó híreit, majd készítsétek el a beszámolót!

- A település neve, földrajzi elhelyezkedése, típusa (főváros, város, megyei jogú város, község), lakosságának száma, etnikai és vallási összetétele.
- A település gazdasági élete
- A település rövid története
- Az önkormányzat típusa
- A települési önkormányzat vezetőjének, a polgármesternek a neve, a testület létszáma (a párthovatartozás bemutatása), a polgármesteri hivatal épülete.
- Mennyi pénzből gazdálkodik az önkormányzat? Mennyi állami támogatást kap és mennyi a saját bevétele?
- Milyen intézményeket tart fenn az önkormányzat? (óvoda, egészségügyi rendelő, kórház, színház, sportpályák, művelődési ház stb.)
- Milyen nagy beruházások történtek az elmúlt években? Kaptak-e ehhez az Európai Uniótól támogatást?
- Melyek a legégetőbb, megoldásra váró feladatok a településen?

A tanulók az elvégzett feladatról kiselőadás formájában vagy prezentációban számolnak be. Minden tanulót nem tudunk meghallgatni, ezért érdemes a feladat végrehajtásának ellenőrzése után kiválasztani azt a két-három beszámolót, amelyek közös meghallgatásra érdemesek.

A 12. évfolyamon a Munkavállalás tematikus egység 8 órát biztosít a munkavállalói ismeretek elsajátítására. A kerettantervben megfogalmazott célokat a tematikus egységen belül – az alapvető munkavállalói jogok és kötelezettségek tudatosítása, a munkába állás folyamatának és az alkalmazotti lét néhány fontos jellemzőjének megismertetése, a munkatevékenység emberformáló és értékteremtő erejének felismerése, elfogadása – legjobban egy projektfeladattal teljesíthetjük.

Feladat: Hogyan juthatunk munkához? (Kovács–Kovács–Dr. Kovács–ifj. Kovács 2010: 70–71). A feladat menete:

Első lépés: álláskeresés. Kiemelt fontosságú az interneten elérhető állásajánló honlapoknak a megismerése.

Második lépés: életrajz készítése. Minden tanuló elkészíti az Europass alapján a saját önéletrajzát.

Harmadik lépés: felkészülni az állásinterjúra. Ezt a feladatot szituációs játék formájában érdemes eljátszani.

Feladat: Hogyan éljünk az Európai Unió adta lehetőségekkel?

Tematikai egység: Az egységesülő Európa, a globalizáció kiteljesedése (Az Európai Unió alapelvei, intézményei, működése és problémái), illetve Állampolgári ismeretek (A magyar és az európai állampolgárság legfontosabb ismérvei)

Módja: Órai csoportmunka. A tanulók négyfős csoportokat alkotnak. Minden csoport számítógép mellett dolgozik.

Az első csoport a www.europa.eu internetes portál megnyitása után annak néz utána, hogy milyen feltételekkel lehet munkát vállalni Európában. A második csoport ugyanezen portálon az oktatási és csereprogramokat, ösztöndíj-lehetőséget keres. A harmadik csoport a www.europa-diary.eu honlapról letölti az Európa Naptár oktatófüzetet, kiválaszt egy feladatot és megoldja. A negyedik csoport a www.dolceta.eu internetes portálon az Európai Bizottság oktatóprogramjából megkeresi a vitás ügyek hivatkozást, és elemzi az eseteket. Az ötödik csoport a www.euro-pa.eu/youth európai ifjúsági portálon összegyűjti a legfontosabb információkat az utazási feltételekről, a turizmus lehetőségeiről.

Az óra befejezése előtt minden csoport bemutatja munkáját.

3.5.2. További feladatjavaslatok a differenciált foglalkoztatásra

A differenciált foglalkoztatásra a tanórán a tananyag kifejtése közben mindig adódik lehetőség. Nézzünk meg erre néhány példát!

Feladat: Gróf teleki Pál búcsúlevelének elemzése

Módja: frontális munka, beszélgetés (5 perc)

Tematikai egység: Magyarország a II. világháborúban

Téma: Magyarország háborúba lépése

„Főméltóságú Úr! Szószegők lettünk – gyávaságból – a mohácsi be-széden alapuló örökbéke szerződéssel szemben. A nemzet érzi, és mi oda-dobtuk becsületét. A gazemberek oldalára álltunk – mert a mondvacsinált atrocitásokból egy szó sem igaz! Sem a magyarok ellen, de még a németek ellen sem! Hullarablók leszünk! A legpocsékabb nemzet. Nem tartottalak vissza. Bűnös vagyok.”

1941. ápr. 3.

Teleki Pál

- Miért választotta az öngyilkosságot egy mélyen katolikus ember?
- Mennyiben felelős egy miniszterelnök politikája következményeiért?
- A miniszterelnöknek milyen lehetőségei vannak, ha politikája kudarcot vall?
- A politikai vezető tevékenységét a szándéka, a megválasztott eszközök vagy politikája következménye alapján ítélnéjük meg?

Feladat: „Vadnyugati történet”

A feladat típusa: forráselemzés (Kovács–Kovácsné 2008: 40)

Módja: önálló feladatmegoldás az óra utolsó 6 percében

Tematikai egység: Európa és a világ a két világháború között

Az óra témája: A világgazdaság a 20-as, 30-as években

A feladat menete: A szöveges forrás közös elolvasása után arra keresik a választ a tanulók, hogy mi a különbség az állami beavatkozás sztálini és keynesi programja között. A legjobb képességű tanulók próbálják megadni a választ.

Feladat: A németországi választási eredmények elemzése

A feladat típusa: táblázat elemzése

Módja: csoportmunka (8 perc az óra utolsó harmadában)

Tematikai egység: Európa és a világ a két világháború között

Az óra témája: A weimari Németország

Birodalmi gyűlés-választás			
1920. június 6-án			
Párt	Szavazatok száma		Mandátum
SPD	6100000	21,60%	102
USPD	5047000	18%	81
DNVP	4249000	15,10%	73
DVP	3919000	14,00%	65
Centrum	3845000	13,60%	64
DDP	2333000	8,40%	36
KPD	440000	2,00%	2

Birodalmi gyűlés-választás			
1932. július 31-én			
Párt	Szavazatok száma		Mandátum
NSDAP	13769000	37,80%	230
SPD	7960000	21,60%	133
KPD	5283000	14,30%	89
Centrum	4589000	13,10%	75
DNVP	2177000	5,90%	37
BVP	1193000	2,80%	22
Egyéb		3,90%	21

Birodalmi gyűlés-választás			
1932. november 6.			
Párt	Szavazatok száma		Mandátum
NSDAP	11737000	33,10%	196
SPD	7248000	20,40%	121
KPD	5980000	16,90%	100
Centrum	4230000	14,10%	70
DNVP	2959000	8,40%	51
BVP	1095000	3,70%	20
DVP	661000	1,60%	11
Egyéb		2,60%	6

Forrás: Kovács–Kovácsné 2008: 72

A feladat menete: Az osztály három csoportra oszlik (ez lehet padosorok szerint), az első csoport az 1920-as választások eredményeit elemzi. A második csoport az 1932. júliusi, a harmadik csoport az 1932. novemberi választási eredményeket. A táblára felkerülnek a pártok nevei:

- SPD: Németország Szociáldemokrata pártja, KPD: Németország Kommunista Pártja
- DNVP: Német Nemzeti Néppárt, NSDAP: Nemzetiszocialista Német Munkáspárt
- DVP: Német Néppár, DDP: Német Demokrata Párt, BVP: Bajor Néppárt.

Kérdések: Ki nyerte a választásokat az adott évben? A győztes párt elegendő szavazatot kapott a kormányalakításra? Hogyan szerepeltek a

szociáldemokraták és a kommunisták a választásokon? Volt-e esélye 1932-ben a baloldali pártoknak a nácik hatalomra jutását megakadályozni?

Feladat: Az USA alkotmányos berendezkedése, a prezidenciális köztársaság működése

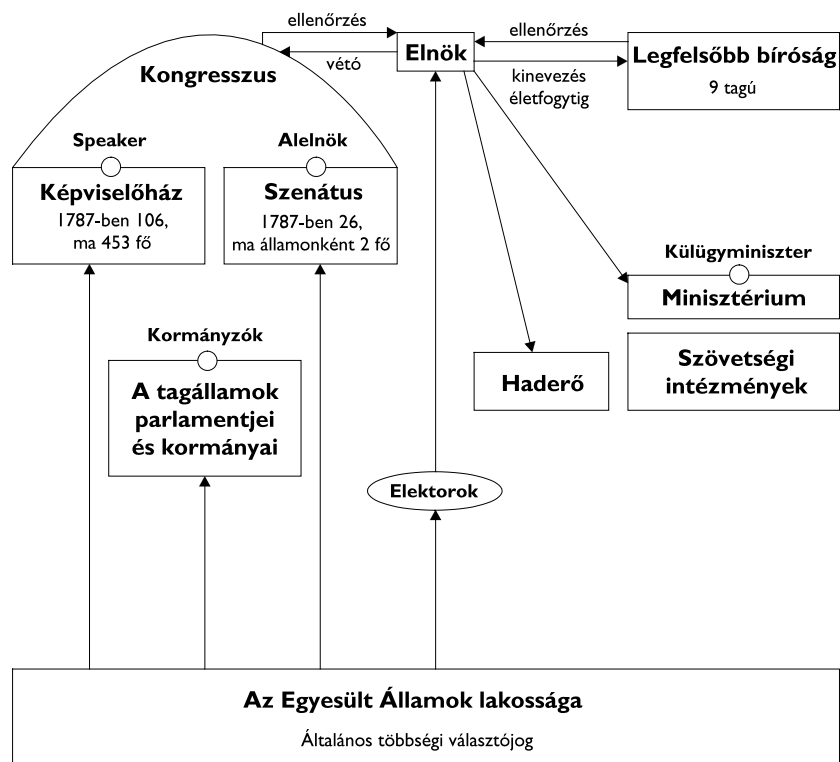
A feladat típusa: ábraelemzés

Módja: egyéni és frontális munka (6 perc a tanóra végén)

Tematikai egység: Felvilágosodás, forradalmak és a polgárosodás kora

Téma: Az Egyesült Államok létrejötte és alkotmánya. A hatalommegosztás formái, szintjei

Az Egyesült Államok alkotmánya

Forrás: Kovácsné-Kovács 1995: 64

A feladat menete: Miután a tanórán az USA létrejöttének folyamatát felvázoltuk, és bemutattuk a vitákat az államberendezkedésről, a tanulók megkapják az ábrát és az elemzéshez szükséges kérdéseket.

Milyen három hatalmi ága van az USA államszervezetének? Hogyan nevezik a törvényhozó hatalmat és hány kamarás? Ki tölti be az államfő és a kormányfő szerepét? Ez mennyiben más, mint az általunk eddig tanult országok államszervezete? Hogyan választják meg az elnököt?

Hogyan érvényesül az USA államrendszerében a hatalommegosztás elve? Az utolsó kérdésre a legjobbaktól várjuk a választ! Ha marad idő, utalhatunk az előző órákon tanult alkotmányos monarchia államszervezetére. A feladatot az összefoglaló órán egy összehasonlító elemzéssel bővíthetjük, egymás mellé téve az alkotmányos monarchia és a prezidenciális köztársaság ábráját.

Feladat: Változások a táplálkozásban a XIX. század második felében

A feladat típusa: forráselemzés (életmód történet)

Tematikai egység: A nemzetállamok és a birodalmi politika kora

Téma: Az iparosodás új szakaszának hatásai (társadalom, gondolkodás, életmód, épített és természeti környezet). Technikai fejlődés feltételei és következményei.

Módja: egyéni és frontális munka (5 perc)

„A XIX. század közepe táján kettős, mennyiségi és minőségi tendenciaváltás vette kezdetét. Ami a minőséget illeti, a fehér kenyér szélesebb fogyasztói rétegeket hódított meg, mert a táplálkozási konjunktúra (...) új teret nyitott a búza termesztése és értékesítése számára. Ráadásul az új vas-hengeres malmokban (az első ilyenek Magyarországon kezdtek működni 1840 és 1850 között) a korábbinál fehérebb és szárazabb lisztet lehetett őrölni. Az igazat megvallva ennek a lisztnek a tápértéke alacsonyabb volt, az új malomban ugyanis – melyet az 1870–80-as évektől a porcelánhenger bevezetésével tovább tökéletesítettek – a búzaszem szinte kilökődött a héjából, míg a régi módszerrel teljes kiőrlésű lisztet állítottak elő. Am az évszázadok óta a fényűző élelmiszerek kiváltságos jellemzőjeként számon tartott fehér színnek olyan nagy volt a rangja és a vonzereje, hogy háttérbe szorította az efféle megfontolásokat. A rizst is ekkor kezdik minél fehérebbre hántolni, a cukrot (amelyet immár cukorrépából is előállítanak) a lehető legjobban kifinomítani. A legnagyobb horderejű változás a mennyiség terén jelentkezett: évszázadok hosszú sora óta most először szorult

vissza a gabonafélék szerepe a táplálkozásban, miközben lassú növekedésnek indult az egyéb élelmiszerek, elsősorban a hús fogyasztása.” (Montamari 1999: 182)

Kérdések: Milyen változás következett be a táplálkozásban a XIX. század közepén? Mivel magyarázható a húsfogyasztás emelkedése? Melyek azok a változások, amelyek napjaink fogyasztására is hatással voltak?

Feladat: A magyar történelem meghatározó törvényei

Aranybulla, Pragmatica Sanctio, 1848-as áprilisi törvények, Kiegészítési törvény: Miért tekinthetjük ezeket a törvényeket részben vagy egészében alkotmányos jellegűnek?

A feladat típusa: beszélgetés, vita (10 perc az óra végén)

Tematikai egység: Állampolgári ismeretek

Téma: Az új Alaptörvény szellemiségének és fontosabb pontjainak feldolgozása

Felhasznált irodalom:

Kovácsné Bede Ágnes–Kovács István (1995) *Társadalomismeret I.* Csonkai Kiadó. Debrecen. 64.

Kovács István–Kovácsné Bede Ágnes (2008) *Történelem 12.* Pedellus Kiadó. Debrecen. 40.,72.

Massimo Montamari (1999) *Éhség és bőség.* Atlantisz Könyvkiadó. Budapest. 182. o.

Kovácsné Bede Ágnes–Dr. Kovács Ágnes–ifj. Kovács István (2010) *Társadalomismeret 10.* Pedellus Kiadó. Debrecen. 70–71.)

3.6. A tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítése, fejlesztése: házi feladatok lehetséges formái az online felületek használatával

3.6.1. Bevezetés: A kérdéskör helye a pedagógiai kutatásban

„A közösségi oldalak, elsősorban a Facebook térhódítása felveti a kérdést, vajon lehetne-e kapcsolatteremtés és programok meghirdetése mellett oktatási célra is felhasználni az oldalakat, melyeken tanítványaink naponta órákat töltenek. A virtuális kapcsolatteremtő színterekkel támogatott tanulás vizsgálatával foglalkozó empirikus kutatások száma még mindig alacsony, de a nemzetközi szakirodalom jelentős része alátámasztja a közösségi oldal és a blogok oktatási lehetőségeit.”(Kárpáti–Szálás–Kuttner 2012:11)

Elérhető:

http://epa.oszk.hu/00000/00011/00169/pdf/EPA00011_Iskolakultura_2012-10_011-042.pdf

„Az internet kiváló terep a tanuláshoz, tudatosan kimunkált és lektorált tananyagok tárházai lelhetőek fel, mindamellett, hogy számos olyan tartalomra is lehet bukkanni, amit nem módszertani szakemberek készítettek iskolásoknak, ám mégis remek oldalak, ahol szívesen böngésznek gyerekek, fiatalok és felnőttek egyaránt. A weblapokon elhelyezett hiperlinkek és kapcsolódó cikkek, oldalak listájának segítségével további weblapokra juthatunk el, és tehetünk felfedezéseket, szerezhetünk információkat. A gyerekek számára magától értetődő ez a fajta barangolás, pedagógus számára azonban nehezen ellenőrizhető, egyéni tanulási ösvényeket járnak be, véletlenszerű elágazásokon térnek le, és nem egy lineáris, előre kijelölt útvonalon haladnak előre.” (Ollé–Papp–Danka–Lévai–Tóth–Mózer–Virányi 2013:40)

Elérhető: http://www.eltereader.hu/media/2013/11/Olle2_okt-inform_READER.pdf

3.6.2. Tanulói csoportok létrehozása

A tanulók kialakítanak a facebookon egy csoportot (lehet egy teljes osztály), amelyet csak az adott csoport és a szaktanár láthat. Ezen keresztül küldhetünk feladatokat a tanulóknak. Fontos szempont, hogy ezek

megoldása, elvégzése ne legyen kötelező, ezt ne tekintsek házi feladatnak. A szaktanár rendszeresen tehet fel feladatokat, a tanulók idejüknek és érdeklődésüknek megfelelően megoldhatják ezeket.

Milyen feladatokat tehetünk fel a facebookra?

- rövid tesztek az adott témakör otthoni ellenőrzésére
(<http://tudasbazis.sulinet.hu>,
http://etananyag.ofi.hu/http://www.ntk.hu/kozepiskola/digitalis_tananyagok_letoltese)
- kiegészítő tananyag (rövid forrás, olvasmány, amelyeket nem sikerült az órán közösen megnézni)
- zene: pl. királyok a házban Belga
- fotók, képek: <http://natgeotv.com/hu/apokalipszis-elso->, <http://natgeotv.com/hu/vilaghaboru>
- dokumentumfilmek, játékfilmek: https://www.youtube.com/results?search_query=t%C3%B6rt%C3%A9nelmi+dokumentumfilmek

3.6.3. Házi feladatok online készítése:

A Nemzeti Alaptanterv és a kerettanterv egyik fő célkitűzése a tanulás tanulása, az önálló ismeretszerzés és feldolgozás képességének fejlesztése. Ennek egyik eszköze lehet a házi feladat online készítése. Ennek kivésbé vannak hagyományai a történelemoktatásban, ám a fentebb említett tanulmányok kifejezetten az ez irányú elmozdulást preferálják.

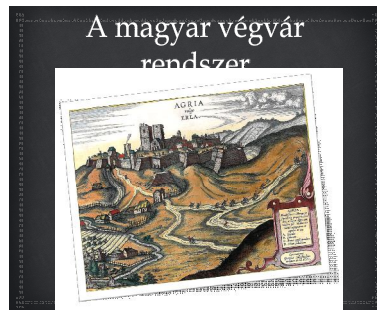
Sok tényező nehezíti a házi feladat online formájának alkalmazását, de tagadhatatlan, hogy az ebben rejlő lehetőségekről nem mondhat le a tanári társadalom. Nézzünk erre néhány lehetséges formát. Minden félévben adható olyan szorgalmi feladat, amelynek megoldásához az internet használata elengedhetetlen. Amennyiben ennek a feladatnak a megoldása jó minősítéssel (osztályzattal) párosul, akkor a tanulók motiváltak lehetnek a feladat gondos, alapos elvégzésében. Ebben az esetben is hasznos az egyszerűtől haladni az összetettebb feladatok felé. A 9. évfolyam első félévében adhatunk internetes gyűjtőmunkára feladatot. A 2. félévben adhatunk egy-egy téma rövid kifejtésére feladatot, a 10. évfolyamon már prezentáció készítését is elvárhatjuk a tanulóktól. A felsőbb évfolyamokon a kerettanterv által megfogalmazott oknyomozó történelem felé is elmozdulhatunk. Az összetettebb feladatok elkészítése páros és csoportmunkában is lehetséges. Így a kooperatív tanulási technikák elsajátítását is fejleszthetjük.

Milyen szempontokat kell a feladat kijelölésekor szem előtt tartani? A feladat kijelölése legyen egyértelmű és következetes. Ezt az alábbi szempontok figyelembevételével érhetjük el:

- a feladat konkrét megfogalmazása
- a terjedelem meghatározása
- a források típusának meghatározása
- a források minimum számának megadása
- az elkészítés időtartamának meghatározása
- a formai feltételek meghatározása
- az értékelés szempontjainak megadása

A prezentáció készítéséhez segítséget kaphatnak a tanulók az alábbi linken: <http://www.prezimagyarul.hu/mi-is-a-prezi/>

Nézzünk egy példát a fent említett feladatra! A 9. évfolyam 2. félévére adott otthoni feladat a törökellenes küzdelmek témában.

3.6.4. Online adatbázisok a történelemtanítás szolgálatában

<http://zanza.tv/tortenelem/>

<http://www.tortenelemtanitas.hu/>

<http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem>

<http://filmhiradokonline.hu>

<http://www.tortenelemklub.com/>

<http://etananyag.ofi.hu/>

http://www.ntk.hu/kozepiskola/digitalis_tananyagok

<http://arkadia.pte.hu/tortenelem/>

<http://www.fortepan.hu/>

<http://www.husadikszazad.hu/>

<http://www.rubicon.hu/>

Nézzünk néhány példát!

A **Zanza.tv videós oktatóportál középiskolásoknak** 2014-ben indult útjára. Történelemből 22 témakörben készültek el az oktatófilmek. A legnagyobb érdeme ezeknek a filmeknek, hogy rövidek (6 percesek), beépíthetők az óra menetébe. A kerettantervi tananyagot ölelik fel, érdekesekek, látványosak, nyelvezetük illeszkedik a korosztály nyelvhasználatához.

Feladat a továbbképzés résztvevőinek! Tekintsük meg közösen a Magyar Királyság a Habsburg Birodalomban című oktatófilmet! Vitassuk meg, hogyan építhető be a film a tanóra menetébe!

Az **Árkádia weblapon** a tanulók és a tanárok egyaránt segítséget kapnak a történelem tanításához. A portál fő menüjében nyolc menüpont található: Tanulmányok, Források, Tananyagok, Kislexikon, Ajánló, Fórum, Archívum, Kapcsolat.

Az Árkádia segítséget nyújt a pedagógusoknak a tananyag feldolgozásában is. Különböző témakörökben találhatunk óraterveket, feladatokat. Minden óravázlat tartalmaz tanulói tevékenységformákat.

A **történelemtanítás** egy online történelemdidaktikai folyóirat, a honlapon nemcsak tanulmányokat találhatunk, hanem a tananyag feldolgozáshoz is adnak segítséget a szerkesztők az Így tanítom részben.

Nézzünk meg egy részletet a mohácsi csatáról! <http://www.tortenelemtanitas.hu/2011/11/mohacs-egy-rendhagyó-feldolgozas/>

A **Fortepan** (<http://www.fortepan.hu/>) egy online privátfotó gyűjtemény.

Fekete Bálint az Online adatbázisok a történelemoktatásban című tanulmányában bemutatja a Fortepan felhasználási lehetőségeit.

„A gyűjtemény magánszemélyek által készített, gyűjtött – nagyrészt fekete-fehér – fotókat tartalmaz a XIX. századtól kezdve, az egész XX. századot átívelően.

A használati felület egyszerűen kezelhető, bár kissé nehézkes, mivel a csúszka (amely időszalagot mintáz, bár a képek keletkezési ideje nem mindig pontosan behatárolt) gyakran ugrál, nem egyenletes. Előny azonban, hogy az információ ikonra kattintva, amennyiben van, megtudhatunk részleteket a képekről. Itt a helyszínek, szereplők, a kép készítésének ideje és a beküldő neve is szerepel. A képek azonosítására külön oldal létesült a (http://hu.fortepan.wikia.com/wiki/Fortepan_Wiki) címen, s ha valaki felismer valamit, megoszthatja azt a nagyközönséggel. Az oldal így nagyban

támaszkodik a látogatókra, akik a böngészés mellett hozzáadhatják saját ismereteiket is a közös tudáshoz.” (Fekete 2011)

Elérhető:<http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2011/10/online-adatbazisok-a-tortenelemoktatas-szolgالاتaban-i-fekete-balint-a-fortepan-02-03-11/>

2009-ben hívták életre a **Filmhíradók Online** elnevezésű weblapot, amely egy filmhíradó-archívum. A hírekre a szabadkereső használatával találhatunk rá. Az idő szerinti böngészést a főoldalon található időgép segíti, amelyen az évet klikkeléssel, a hónapot pedig egy gördítő sáv mozgatásával választhatjuk ki. Lehetőség van személyekre és helyekre is keresni.

A **Történelem Klub** (<http://tortenelemklub.com/>) egy történelem portál és tudástár mindenkinek. A honlapon 14 menü közül választhatunk, ezek tanulmányok, térképek, ismeretanyagok, a történelemmel kapcsolatos érdekességek, tudásfelmérők, játékos feladatok stb.

A **Rubiconline** honlapon a Rubicon folyóiratok tanulmányaira kereshetünk rá évfolyamok, szerzők, témák alapján. Nemcsak a folyóirat-cikkekre találhatunk rá, hanem a Hasznos linkek címszó alatt elérhetők a múzeumok, levéltárak, intézmények, intézetek és egyéb linkgyűjtemények.

Páros feladat a továbbképzés résztvevőinek: Keressenek a weblapon a nők történetéhez kapcsolódó cikkeket, határozzák meg melyik történelmi korhoz, melyik témához illeszthető az ismeretanyag!

<http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/notortenelem/>

Felhasznált irodalom

- Fekete Bálint (2011): Online adatbázisok a történelem szolgálatában I. – A Fortepan. *Történelemtanítás*. 2011/3.
- Kárpáti Andrea & Szálas Tímea & Kuttner Ádám (2012): Közösségi média az oktatásban – Facebook-tanulmányok. *Iskolakultúra*, 2012/10. 11.
- Ollé János & Papp Danka Adrienn & Lévai Dóra & Tóth-Mózer Szilvia & Virányi Anita (2013): *Oktatásinformatikai módszerek – Tanulás és tanítása az információs társadalomban*. Budapest, Eötvös Kiadó. 40.

3.7. A pedagógiai folyamatok és a tanulók személyiségfejlődésének folyamatos értékelése, elemzése: feladatlapok készítése

3.7.1. Az ellenőrzés és értékelés helye az oktatásban

„A nevelési-oktatási intézmények pedagógiai kultúráját az egyéni bánásmódra való törekvés, a gyermek, a tanuló elfogadása, a bizalom, a szeretet, az empátia, az életkornak megfelelő követelmények támasztása, a feladatok elvégzésének ellenőrzése és a gyermek, tanuló fejlődését biztosító sokoldalú, a követelményekhez igazodó értékelés jellemzi.” (részlet a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvényből, A törvény célja és alapelvei című 1. fejezetből.)

A hatályos köznevelési törvény 54. §-a írja elő és szabályozza a tanuló előmenetelének, teljesítményének értékelési elveit. A jogszabályi rendelkezés hangsúlyozza a rendszerességet, az osztályzattal való minősítést, a szülők tájékoztatásának kötelezettségét. A törvény kiemeli, hogy a minősítés nem lehet a fegyelmezés eszköze. Az év végi osztályzat kialakításakor az évközi érdemjegyek átlagát is figyelembe kell venni, attól jelentős mértékben eltérni nem lehet.

Az intézmények a pedagógiai programjukban a jogszabályok ismeretében meghatározzák az ellenőrzés és értékelés helyi elveit és gyakorlatát, illetve rögzítik az egyes tantárgyakban alkalmazott minősítéssel kapcsolatos szabályokat: például az írásbeli és szóbeli ellenőrzések formáit, gyakoriságát, az osztályzatok esetleges súlyozását és a félévi és év végi teljesítményértékelés módját.

3.7.2. A pedagógiai folyamatok és a tanulók értékelése

Az alábbi diasor A pedagógiai folyamatok és a tanulók értékelése tanári kompetencia oldaláról közelíti meg a kérdéskört, és utal a pedagógia tudomány kutatási eredményeire a téma szempontjából. Kísérletet tesz az értékelés definiálására, bemutatja és összehasonlítja a diagnosztikus, a formatív és a szummatív értékelés funkcióit, vizsgálja a formatív értékelés kritériumait. A prezentáció az Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet kiemelt projektje, a „TÁMOP 3.1.5./12-2012-0001 Pedagógusképzés támogatása” program keretében folyó tantárgygondozó szaktanácsadó képzés képzői anyagának része.

A TÁMOP 3.1.5. / 12 **A tantárgygondozó szaktanácsadó képzés**

„PEDAGÓGUSKÉPZÉS TÁMOGATÁSA”
TÁMOP-3.1.5/12-2012-0001

Magyarország MÉRJÜNK
A minőségért elkötelezettek
a köznevelésben és a tudományban

3.7.3. Ellenőrzés és értékelés a történelem, állampolgári ismeretek és társadalomismeretek tantárgyban

Az ellenőrzés és értékelés általános elveit az adott intézményben a helyi pedagógiai program tartalmazza. Ezeket figyelembe véve a történelem munkaközösség a helyi tantervben konkrétan szabályozza a tanulói teljesítmény ellenőrzésének és értékelésének tantárgy specifikus formáit. A történelem tantárgyra is vonatkozik, hogy évközben rendszeres ellenőrzést kell megvalósítani, és alkalmazni kell az írásbeli és szóbeli számonkérés változatos formáit. A szóbeli felelet esetén lehetőséget kell adni a tanulónak a téma önálló kifejtésére. A tanári kérdés tömör és egyértelmű legyen! Az írásbeli ellenőrzés nemcsak a hagyományos dolgozat formájában történhet, a munkafüzet feladatain keresztül is mérhetjük a tanulók tudását. Célszerű egy-egy tanegységet dolgozattal lezárni (témazáró), amelyben a tanult fogalmakra és az ismeretek alkalmazására is rákérdezzünk.

A tanév elején ismertetni kell a tanulókkal a tantárgyi teljesítményre vonatkozó elvárásokat és az érdemjegyek súlyozását. Ezeket következetesen érvényesíteni kell egész évben.

A minősítés stratégiai fegyver a pedagógus kezében, ezért körültekintést igényel használata. Az osztályzat a teljesítmény értékelésén túl motíváló tényező is. Éppen ezért egy-egy szorgalmi feladat elkészítését, kiselőadás összeállítását, az órán nyújtott jó teljesítményt, tehát minden többletfeladatot jelessel értékeljük.

3.7.4. Feladatlap készítése

Az írásbeli ellenőrzés és értékelés egyik eszköze. A történelem tantárgyban leggyakrabban egy tanegységet, illetve témakört zárunk le feladatlapmal.

3.7.4.1. A feladatlap készítésének kritériumai:

- Megfeleljen a kerettantervi követelményeknek.
- Olyan ismereteket kérjen számon, amelyeket a tanulási folyamatban a szaktanár megtanított.
- Többféle képességet mérjen.
- A feladatok ne csak az ismeretek elsajátításának ellenőrzésére irányuljanak, hanem az ismeretek alkalmazására is.
- A feladattípusok megválasztásánál vegyük figyelembe az érettségi vizsga követelményeit.

A témazáró dolgozat leggyakrabban két nagy részből áll: tesztfeladatokból és esszéfeladatból.

3.7.4.2. A fogalmak elsajátításának ellenőrzése

Fogalommagyarázat

A történelem írásbeli érettségi feladatok között ez a feladattípus nem szerepel, de ez az alapja a történelmi ismeretek elsajátításának. Elengedhetetlen feladattípusa a dolgozatoknak.

Javaslat: A kerettantervi fogalmak szerepeljenek a dolgozatban!

Nézzünk arra egy példát, hogyan válasszuk ki a fogalmat a témazáró dolgozathoz!

Az Európa a kora újkorban témakör kötelező fogalmai a kerettantervben az alábbiak: ültetvény, tőke, kapitalizmus, világkereskedelem, reformáció, ellenreformáció, manufaktúra, vetésforgó, anglikán, puritán, protestáns, evangélikus, református, merkantilizmus, jezsuita, Jognyilatkozat, abszolutizmus, alkotmányos monarchia, barokk. Mielőtt kiválasztjuk a fogalmat, vegyük figyelembe, hogy az esszékérdés kidolgozása során mely fogalmakat várjuk el a tanulóktól. Ez szűkíti a tesztben adható fogalmak körét.

Példa: Az egyik csoportnak a reformáció két irányzatának, az evangélikus és a református vallásnak a bemutatása lesz az esszéfeladata. (Lényeges szempont, hogy a kerettantervben nem kálvinista és lutheránus szerepel, ezért a feladatot a kerettanterv fogalmaival adjuk meg.) A másik

csoport a nagy földrajzi felfedezések következményeiről ír, így a tesztfeladatból kikerülnek az ezzel kapcsolatos fogalmak.

Ezután a következő fogalmak közül választhatunk: ellenreformáció, anglikán, puritán, merkantilizmus, jezsuita, Jognyilatkozat, abszolutizmus, alkotmányos monarchia, barokk. (Színekkel jelzem az összetartozó fogalmakat.) Ha 3–4 fogalommagyarázatot kérünk, akkor gyakorlatilag a feladatlapunk az összes fogalmat lefedi.

Javaslat: Magyarázza meg az alábbi fogalmakat!

A. csoport: abszolutizmus, jezsuita, anglikán

B. csoport: alkotmányos monarchia, merkantilizmus, barokk

Pontozás: egy fogalom magyarázata 2–3 pontot érjen

1 pont a térben és/vagy időben való elhelyezés

1–2 pont a magyarázat

3.7.4.3. Történelmi személyiségek

A kiválasztásuk hasonlóan történjen, mint a fogalmaké. A kerettantervben szereplő kötelező személyekre kell a tesztfeladatban rákérdezni.

Példa: Európa a kora újkorban témakör

Személyek: Kolumbusz, Magellán, Vasco da Gama, V. Károly, Luther, Kálvin, Kopernikusz, Spinoza, I. Erzsébet, Cromwell, XIV. Lajos, I. (Nagy) Péter.

Figyelembe kell vennünk, hogy a tervezett esszéfeladatokban a személyek közül ki szerepelhet. (Lutherre és Kálvinra nem kell rákérdezni.) A fogalmaknál az abszolutizmus szerepel, tehát XIV. Lajost legfeljebb a B csoport tesztfeladatában érdemes szerepeltetni.

Javaslat: Kik ők és miről nevezetesek?

A. csoport: I. (Nagy) Péter, Cromwell, Kopernikusz

B. csoport: I. Erzsébet, XIV. Lajos, Magellán

3.7.4.4. Kronológiai ismeretek a tesztfeladatban:

A fenti témakörben mozogva nézzük meg a kronológiai követelményeket!

Kronológia: 1492 (Amerika felfedezése), 1517 (Luther fellépése, a reformáció kezdete), 1618–48 (a harmincéves háború), 1642–49 (az angol polgárháború), 1689 (a Jognyilatkozat kiadása). Gyakorlatilag olyan kérdés, hogy mindegyikre rákérdezhetünk.

3.7.4.5. Az ismeretek alkalmazása

A feladatlapban szükséges olyan feladatot is adni, amely a történelem tantervben szereplő fejlesztési céloknak megfelel. Ezeket a célokat az ismeretek alkalmazásán keresztül fejleszthetjük. A tanterv négy területen fogalmazza meg részletesen a fejlesztési követelményeket: 1. ismeretszerzés, tanulás; 2. kritikai gondolkodás; 3. kommunikáció; 4. tájékozódás térben és időben.

Vegyünk egy példát! A tanulók feladata, hogy a Két világháború közötti Magyarország témakörben felismerje a szövegben röviden felvázolt politikai tevékenység alapján, melyik miniszterelnökről van szó.

Feladat: Három miniszterelnök életrajzából idézünk. Kiről van szó?

A, A Nemzeti Bank elnöki székét cserélte fel a miniszteri majd miniszterelnöki bársonyszékre. Néhány nappal kormányalakítása után fogadta el a parlament az első zsidótörvényt. Politikai terveiben a parlament kikapcsolása és a rendeleti kormányzás megvalósítása állt. Nevéhez fűződik a Magyar Élet Mozgalom megindítása.

.....

B, Horthy és köre a szélsőséges politikai erők visszaszorítását várták tőle. Betiltotta Szálasi Ferenc nyilaskeresztes pártját, tisztogatást rendezett a kormánypártban: Gömbös híveit eltávolította, s helyükbe konzervatív politikusokat ültetett. Nevéhez fűződik a háború utáni hadsereg-fejlesztési program.

.....

C, Konzervatív arisztokrata, aki a legsúlyosabb gazdasági helyzetben lett az ország miniszterelnöke. Saját népszerűségével mit sem törődve hozta meg válságkezelő intézkedéseit. A biatorbágyi merényletre válaszul statáriumot rendelt el, korlátozta a gyülekezési jogot, és kiterjesztette a rögtönítélő bíróság jogkörét. Viszonylag rövid ideig volt hatalmon.

.....

Az ismeretek alkalmazására jó feladatokat találhatunk az előző évek érettségi feladatai között.

2006. május 10. Történelem középszintű írásbeli vizsga feladatlap

1. feladat (rövid választ igénylő feladat)

A feladat az athéni demokrácia intézményrendszerére vonatkozik. Az ábrához tartozik négy állítás. Az ábra segítségével kell megállapítani az állításokról, hogy azok igazak vagy hamisak-e.

2009. május 6. Történelem középszintű írásbeli vizsga feladatlap

1. feladat (rövid választ igénylő feladat) A Nyugatrómai Birodalomhoz kapcsolódik a feladat. Ki kell választani a helyes választ a források és az ismeretek alapján.

2012. május 9. Történelem középszintű írásbeli vizsga feladatlap

1. feladat (rövid választ igénylő feladatok) A feladat az ókori Róma történetéhez kapcsolódik. A források és az ismeretek alapján fel kell ismerni a személyeket és a korhoz kapcsolódó fogalmakat.

2013. május 8. Történelem középszintű írásbeli vizsga feladatlap

1. feladat (rövid választ igénylő feladat) A feladat a római köztársaság válságához kapcsolódik. A szöveg alapján fel kell ismerni négy történelmi személyiséget.

3.7.4.6. Esszéfeladatok

A témazáró dolgozatokban a tesztfeladatok mellett adjunk esszéfeladatot is. Mivel a dolgozatra 45 perc áll rendelkezésre, ezért a tesztfeladat mellett csak rövid esszé kidolgozására jut idő. Természetesen olyan témazáró dolgozat is iratható, amely egy nagy esszé kidolgozását kéri a tanulótól. Segíthetjük a tanulók felkészülését azzal, hogy az összefoglaló órán megadjuk a várható esszéfeladatokat. A feladat kijelölésénél törekedjünk arra, hogy az érettségi követelményekhez igazodjunk, tehát a feladat legyen probléma-centrikus. Az ismeretek alkalmazásának követelménye megvalósul azzal a törekvéssel is, hogy minden tesztfeladathoz mellékeljünk egy rövid forrást, melynek beépítését elvárjuk a tanulótól. Feltétlenül követeljük meg a tanulóktól, hogy a kifejtés fogalmazás legyen, nem pedig vázlat, és kérjük számon a szövegalkotás szabályait is. A javításnál az érettségi javítási útmutató legyen az irányadó:

- Feladatmegértés
- Tájékozódás térben és időben
- Szaknyelv alkalmazása
- Források használata
- Eseményeket alakító tényezők feltárása
- Megszerkesztettség, nyelvhelyesség

Csoportmunka a képzés résztvevőinek: Alakítsanak 3–4 fős csoportokat! Minden csoport kap egy érettségi feladattípust és egy kerettantervi témakört. A kerettantervi követelmények birtokában (ezt a résztvevők megkapják a továbbképzés elején) készítsenek feladatot a megadott szempontok figyelembevételével!

1. Források használata és értékelése
2. A szaknyelv alkalmazása
3. Tájékozódás térben és időben
4. Eseményeket alakító tényezők feltárása
5. Történelmi események és jelenségek problémaközpontú bemutatása

3.8. Kommunikáció és szakmai együttműködés, problémamegoldás: a forrásközpontú történelemtanítás, a szöveges és képi források beépítése a tanóra menetébe

3.8.1. Forrásközpontú történelemtanítás

Az alábbi részlet a Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek tantárgy kerettantervéből származik (51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 6. melléklet):

„A középiskolai történelemtanítás a források önálló feldolgozásán alapuló, elemző jellegű, ami az összefüggések egyre önállóbb feltárását jelenti.”

A 9–10. évfolyamon elvárt követelmény a forrástípusok felismerése, az információgyűjtés és azok rendszerezése. A 11–12. évfolyamon a forrásokból történő önálló adatgyűjtés mellett a tanterv elvárja a történelmi háttér ismeretében következtetések levonását is.

Milyen forrásokkal találkozunk a tanítás-tanulás folyamatában?

1. szöveges források
2. diagramok, táblázatok, grafikonok
3. képek, fotók, plakátok, karikatúrák
4. audiovizuális, multimédiás, digitális anyagok

A következőkben forrástípusonként mutatunk példákat a feldolgozás lehetséges menetéről.

1. Szöveges forrás feldolgozása

Feldolgozhatjuk a szöveget a tanórán az osztály egészével vagy csoportmunkában, esetleg egyénileg, illetve házi feladatként is kiadhatjuk. A szövegrészlet kiválasztása sok szempont figyelembevételét igényli. Terjedelme, nyelvezete feleljen meg a korosztálynak, az adott osztály sajátosságának, legyen érdekes, szemléletes. Elősegíti a szöveg feldolgozását, ha a szaktanár felolvassa, s a tanulók követik az olvasását. A forrás feldolgozásánál szempontokat kell adni az elemzéshez. Ha csoportmunkában dolgoznak a tanulók, a szövegrészek elhatárolását elő kell készíteni. Ennek a feldolgozási módszernek egyik gyengesége, hogy a tanulók a válaszok megfogalmazásakor egymásra nem figyelnek.

A szöveg feldolgozásához megfogalmazott kérdések először a szöveg tartalmának egyszerű visszaadására irányuljanak. Az egyszerű válaszokat igénylő kérdéseket az összefüggésekre irányuló kérdések követik. Végezetül a következtetéseket, majd a véleményeket fogalmazzák meg a tanulók.

Nézzünk két példát!

Feladat: Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata

Típusa: elsődleges forrás

Munkaforma: frontális feldolgozás

Időtartama: Egy teljes tanóra

Fejlesztési cél: ismeretszerzés; tanulás; kritikai gondolkodás; kommunikáció

A feldolgozás menete

- A szöveg közös elolvasása
- A szöveg feldolgozásához megfogalmazott kérdések először a szöveg tartalmának egyszerű visszaadására irányuljanak:
- Hol született meg az ünnepélyes Nyilatkozat?
- Milyen jogok illetik meg az embereket születésüktől fogva? (I. cikkely)
- Miből eredeztethetők akkor a különbségek az emberek között? (I. cikkely)
- Milyen szabadságjogokat biztosít a Nyilatkozat? (VII., IX., X.; XI.)

A tanulók felsorolják a szabadságjogokat. Mielőtt továbblépnénk, értelmezzük a szabadságjogokat: vallási szabadság, lelkiismereti szabadság, vélemény szabadság, ártatlanság vélelme stb.

– Mi korlátozza az egyén szabadságának gyakorlását? (IV. cikkely)
 – Milyen jogai vannak az egyénnek a politikai életben? (VI. cikkely)
 Az egyszerű, konkrét kérdések után haladunk az összefüggések feltárása irányába.

- Hogyan csoportosítanátok az emberi jogokat? (Vázlat készítése)
- Melyik eszmeáramlatban fogalmazták meg először ezeket a gondolatokat?
- Milyen fontos dokumentumban találkoztunk már ezekkel a gondolatokkal? (Visszacsatolás az előző témakörhöz)
- Melyik cikkely fogalmazza meg a népszuverenitás elvét?
- Miért tekinthető antifeudálisnak a XIII. cikkelyben szereplő közteherviselés követelése?
- Miben látja a nyilatkozat az alkotmányosság biztosítékát? (XVI. cikkely)

A forrásfeldolgozást összefoglaló kérdés:

- Miért tekinthető a régi rend, az „ancien regime” halotti levelének az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata? (Itt játszik szerepet a történelmi jelentőség mint értelmező kulcsfogalom)

Feladat: Brodarics István és Szulejmán a mohácsi csatáról

Típusa: elsődleges forrás

Módja: Két csoportban, összehasonlító forráselemzés

Időtartama: 10 perc a tanóra végén

Fejlesztési cél: ismeretszerzés, tanulás; kritikai gondolkodás; kommunikáció; tájékozódás térben és időben

11. [...] A napnak legnagyobb részét ezután az ellenségre való várakozásban töltöttük. [...] Amint a támadásra jelt adtak, az első csatarendben állók hevesen összeaptak az ellenséggel; elsütötték összes ágyúikat. A támadás nem sok kárt okozott az ellenségben, bár sokkal hevesebb volt, mintsem katonáink számától várni lehetett volna; az ellenség részéről többen estek el, mint a mi részünkről. Vége is az ellenség vitézül küzdő katonáink elől hátrálni kezdett, vagy azért, mert a mieink támadása visszaszorította őt, vagy azért, hogy közelebb csaljon bennünket ahhoz a helyhez, ahol ágyúi voltak felállítva. Ekkor sebes vágatva érkezett a királyhoz Báthori András, és jelentette, hogy az ellenség meghátrált, miénk a győzelem. Előre kell nyomulni, és támogatni kell az ellenséget üldöző csapatokat. Erre árkon-bokron át mi is elősiettünk, s mikor arra a helyre értünk, ahol levéssel előbb folyt a harc, ott láttuk a mieink közül sokalnak, az ellenség közül még többenek a holttestét a mezőn szerteszét heverni; némelyek még életben voltak s lehettek. Vitézeink még mindig keményen helytálltak, s hősiesszen küzdöttek az ellenséggel. [...]

A király nem volt már ekkor a mi hadosztályunknál; vagy az előtte álló sorok egyikébe ment át, minthogy már előbb úgy határoztak, hogy a király ne maradjon egy helyen, vagy azok ragadták őt ki a seregből, akikről mondtuk, hogy a király háta mögött álltak. Mindkét eset lehetséges volt. Némelyek azt állítják, hogy csatarendjének első sorát is elhagyva, egészen az első csatarendig előrement, s ott vitézül küzdött az ellenséggel. Én magam részéről ezt sem kétségbe vonni, sem állítani nem merem. Abban bizonyos vagyok, hogy sorainkból akkor tűnt el, mikor az ellenség ágyúi megszólaltak, s a jobbszárny futásnak eredt. [...]

Mikor az ellenség futásunkat látta, azt hitte, hogy ez csak cselből történik, ezért, vagy talán mert a harc kifárasztotta őket, sokáig csatarendben maradtak, s az éj sötétjének lesszálla előtt tartózkodtak az üldözéstől.” (Brodarics István krónikája)

13. „Megszállás az alávaló hitetlenek tábora előtt. Ma a reggeli ima idején az egész győzelmes sereg lóra ülve megindult s lassan-lassan, majd megállva, majd menetelve [...] megérkezett a mohácsi mezőre, a haszontalan gyaurok táborra elé. [...] A feslett életű hitetlenek néhány ágyugolyót lőttek el, melyeknek egyike a jobbszárnyon esett le; s táboruk előtt álltak több harcynaliba felállítva. De a mi részünkön nyugodtak maradtak, mivel még nem érkezett el az alkalmas idő, s ember és állat fáradt volt. Mikor éppen azt határozták el, hogy majd reggel kezdődjék a harc: a délutáni ima idején az alávaló hitetlenek egyszerre megmozdultak, és erre felé jöttek. Ekkor a mieink is megindultak, és tüzelni kezdtek az ágyúkkal, de nem tudtak ártani. Amazok seregüket három részre osztották. Az egyik tömeg – amely tetőtől talpig vassal volt fődve, s vasnyársat tartott kezében – az ellőtt puská- és ágyugolyókkal teljességgel nem törődve, a legkisebb félelem nélkül vágatott Ibrahím pasa ruméliai beglerbég felé. Mivel pedig a ruméliai hadtest még szét volt szóródva, nem bírt ellenállni, s egy része az uralkodó felé futott. A másik csapat [...] kettészakította csatarendjüket. A gonosz szívű király pedig többi nyomorult katonaságával a felséges uralkodóra és az anatóliai seregre rohant. A janicsárok hadosztálya összesen háromszor-négyszer támadta meg puskatűzzel, s igyekezett visszaszorítani az alávaló gyaurokat. Végre a felséges isten és a próféta segítségével erőt vevén az iszlám népen, visszafordította a gonoszokat, s mikor már nem volt erejük újabb támadásra, úgy aprította őket, mint a kutyát. Olyan heves harc és öldöklés volt, hogy nem lehet leírni.” (Szulejmán naplójából)

(Száray 2014: 64)

1. csoport: Brodarics István krónikája	2. csoport: Szulejmán naplója
Milyen forrás ez a krónika? Milyen történelmi eseményről ír a szerző?	Milyen forrás Szulejmán naplója? Milyen történelmi eseményről ír a szerző?
Mi volt a magyarok támadási taktikája?	Mi volt Szulejmán haditerve?
Milyen fegyverzettel rendelkezett a magyar hadsereg?	Milyen fegyverekkel harcoltak a törökök?
Hogyan ítéli meg a krónika írója a magyar vitézek harci szellemét?	Hogyan jellemzi a saját és az ellenség harci erejét?
Mennyire tekinthető hitelesnek a leírás?	Mennyire tekinthető hitelesnek a leírás?
Megfelel-e a leírás az eseményekről tanultaknak?	Megfelel-e a leírás az eseményekről tanultaknak?

Mindkét csoport ismerteti a válaszokat.

2. Diagramok, táblázatok, grafikonok

A társadalmi jelenségek elemzését nehezíti az a körülmény, hogy szemben a természettudományos tényekkel, azok nehezen mérhetők. Az objektivitást, a tudományosságot erősíthetik, ha a tanórán grafikonokat, táblázatokat, diagramokat használunk. Fontos azonban az adatsorok elemzésekor a tanulók figyelmét az alábbiakra felhívni:

- két egyforma ember nincs, legfeljebb társadalmi jellemzőik hasonlóak,
- a számok mögött emberi sorsok vannak,
- a reprezentativitás nem minden esetben valósul meg,
- előítélettel nem szabad közelítenünk a számokhoz.

A feldolgozáskor fontos a műveleti sorrend betartása. A kezdő kérdések az adatok egyszerű leolvasását igénylik a tanulóktól. Ezt követi az összefüggések feltárása, majd a következtetések levonása.

Feladat: A népesség megoszlása Magyarország településein 1999-ben

Típusa: táblázat (számadatok)

Módja: frontális munka

Időtartama: 5 perc

Fejlesztési célok: ismeretszerzés, tanulás

település- méret	db- szám	A lakosság aránya a népesség %-ában	településméret	db- szám	A lakosság aránya a népesség %-ában
– 499	942	2,5	10000 – 19999	77	10,2
500 – 999	715	4,9	20000 – 49999	45	12,6
1000 – 1999	639	8,6	50000 – 79999	10	6,1
2000 – 4999	492	13,8	80000 – 119999	5	4,7
5000 – 9999	127	8,2	120000 – 219000 Budapest	5 1	8,7 19,7
Eddig össz.	2915	38	összesen	3058	100

Forrás: Kovács–Kovácsné 2001: 67–68

Kérdések a feldolgozáshoz:

- Mekkora a 10 ezer fő alatti települések száma Magyarországon?
- Ez hány %-a az összes településnek?

- Hány %-a él az ország lakosságának kistelepüléseken?
- Mennyi nagyvárosunk van?
- Mennyien élnek a 100 ezer főnél több lakosú településeken?
- Milyen az ország településszerkezete az adatok alapján?
- Milyen történelmi okokkal magyarázható, hogy a fővároshoz hasonló méretű és lakosságú település nem alakult ki?

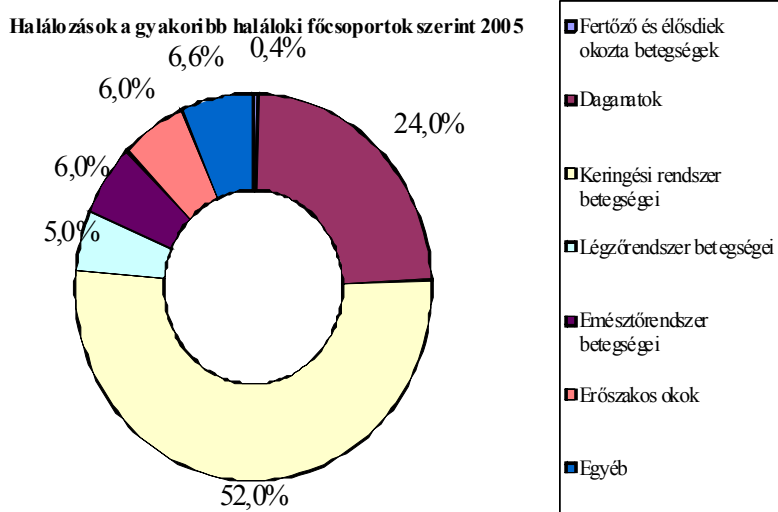
Feladat: Diagram elemzése

Típusa: kördiagram

Módja: egyéni

Időtartama: 5 perc

Fejlesztési célok: ismeretszerzés, tanulás; kritikai gondolkodás

- Miről szólnak az adatok?
- Milyen halálozási okokat vizsgált a diagram?
- Magyarországon 2005-ben milyen betegségben haltak meg a legtöbben? Ez hány %-a az összes halálozási oknak?
- Milyen okokkal magyarázható, hogy európai összehasonlításban a magyar társadalom halálozási mutatói nagyon kedvezőtlenek?

3. Képi források (fotók, képek plakátok)

Az alábbi prezentáció az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet kiemelt projektje, a „TÁMOP 3.1.5./12-2012-0001 Pedagógusképzés támogatása” program keretében folyó tantárgygondozó szaktanácsadó képzés képzői anyagának része.

A TÁMOP 3.1.5./12
A tantárgygondozó szaktanácsadó képzés

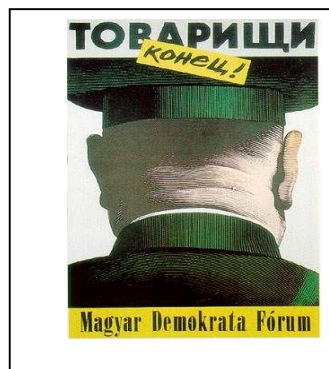
SZÉCHENYI TERY

DEI „PEDAGÓGUSKÉPZÉS TÁMOGATÁSA”
TÁMOP-3.1.5/12-2012-0001

MAGYARORSZÁG MEGJÜDÜL
A projekt az Európai Unió támogatásával,
az Európai Szociális Alap segítségével

Politikai plakát

Forrás: Kovács–Kovácsné 2001: 70

Feladat: A képen látható választási plakát mennyiben fejezi ki a kommunista rendszer bukását?

Fotók

Feladat: Hogyan fejezi ki a kép a különböző kultúrák egymás mellett élését?

Véleményetek szerint a gyorséttermek mennyire szorítják háttérbe a nemzeti étkezési szokásokat?

Forrás: Kovács–Kovácsné–Dr. Kovács–Ifj. Kovács 2011: 74

Feladat: Melyek azok a kontinensek, országok, ahol a leginkább alultápláltak az emberek?

- Vitassátok meg, miért kell a fejlett világnak segítenie az éhezőkön!
- Magyarázzátok meg, mit jelent ez a mondás: Ne halat adj, halászní tanítsd meg!

4. Digitális anyagok

Feladat: Hitler, a szédítő

https://www.youtube.com/results?search_query=hitler+a+sz%C3%A9d%C3%ADt%C5%91

Típusa: dokumentumfilm

Módja: csoportmunka

Időtartama: 45 perc

Fejlesztési cél: ismeretszerzés, tanulás; kritikai gondolkodás; kommunikáció; tájékozódás térben és időben

A film megtekintéséhez a feladatok kiosztása:

1. csoport: Gyűjtsd össze a film alapján Hitler személyiségjegyeit! Milyen eszközökkel próbál hatni a tömegre?
2. csoport: Milyen szerepet játszik a média Hitler hatalmának biztosításában?
3. csoport: Hogyan építi fel Hitler a beszédeit, milyen érzelmekre hat, mit sugall a hallgatóságnak?
4. csoport: Mi lehet az eltérő kortársi reagálások oka?

Ezt követi a dokumentumfilm megtekintése, majd a válaszok ismertetése.

Az óra végén az információk rendszerezése és értelmezése (vázlat a füzetbe).

Hitler hatásának összetevői:

- Dramaturgiai fogások
- Pszichológiai ismeretek
- Egyszerű, demagóg kijelentések monoton ismételtetése
- A megsértett nemzeti érzelmekre való hivatkozás
- A zsidóság bűnbakként való megjelenítése
- A nemzeti közösség illúziójának megteremtése

Értelmezd a filmben elhangzott mondatokat Hitler beszédéből!

„A nagy tömeg vak és ostoba.”

„A tömeg olyan, mint egy nő, és úgy is teszem kezessé.”

Hogyan árulkodnak e sorok Hitler végtelen cinizmusáról?

Összegzés: Hogyan védekezhetünk a demagóg diktátorok hatása ellen?

Feladat: Horthy bevonulása Budapestre

<http://filmhiradokonline.hu/>

1919. november Corvin Híradó 1.

Típusa: filmhíradó

Módja: frontális és csoportmunka

Időtartama: 15 perc

Fejlesztési cél: ismeretszerzés, tanulás; kritikai gondolkodás; kommunikáció; tájékozódás térben és időben

Páros feladat a képzés résztvevőinek! Készítsék el annak a tervét, hogy a filmhíradó részletet miként építenék be a Horthy-rendszer születése tanóra menetébe! A tervben térjenek ki arra, hogyan lehetne a tankönyvben szereplő Gellért téri beszéd részletét összekapcsolni a filmmel!

Felhasznált irodalom

Száray Miklós (2014): *Történelem 10.* Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest. 64.

Kovács István–Kovácsné Bede Ágnes (2001): *Munkafüzet a XX. századi történelem és társadalom tanulmányozásához.* Pedellus, Debrecen. 67–68.

Kovács István–Kovácsné Bede Ágnes–Dr. Kovács Ágnes–ifj. Kovács István (2011): *Társadalomismeret és etika 11.* Pedellus, Debrecen. 74.

3.9. Elkötelezettség és szakmai felelősségvállalás a szakmai fejlődésért: nevelési lehetőségek a történelem tantárgy tanítási-tanulási folyamatában

3.9.1. A köznevelés feladatai, nevelési célok

„A hazánk Alaptörvényében megfogalmazott feladatokat szem előtt tartva és A nemzeti köznevelésről szóló törvényben foglalt célok elérése érdekében, a törvény elveinek és szabályozásának megfelelően a Nemzeti alaptanterv (a továbbiakban Nat) a köznevelés feladatát alapvetően a nemzeti műveltség, a hazai nemzetiségek kultúrájának átadásában, megőrzésében, az egyetemes kultúra közvetítésében, az erkölcsi érzék és a szellemi-érzelmi fogékonyság elmélyítésében jelöli meg. Feladata továbbá a tanuláshoz és a munkához szükséges képességek, készségek, ismeretek, attitűdök együttes fejlesztése, az egyéni és csoportos teljesítmény ösztönzése, a közjóra való törekvés megalapozása, a nemzeti, közösségi összetartozás és a hazafiság megerősítése.

Célja továbbá, hogy a családdal együttműködve cselekvő elkötelezettségre neveljen az igazság és az igazságosság, a jó és a szép iránt, fejlessze a harmonikus személyiség kibontakoztatásához szükséges szellemi, érzelmi, erkölcsi, társas és testi képességeket. Ezáltal járul hozzá ahhoz, hogy a felnövekvő nemzedék

- a haza felelős polgárává váljék;
- kifejlődjék benne a hazafiság érzelmvilága;
- reális önismeretre és szilárd erkölcsi ítélőképességre tegyen szert;
- megtalálja helyét a családban, a szűkebb és tágabb közösségekben, valamint a munka világában;
- törekedjék tartalmas és tartós kapcsolatok kialakítására;
- legyen képes felelős döntések meghozatalára a maga és a gondjaira bízottak sorsát illetően;
- váljék képessé az önálló tájékozódásra, véleményformálásra és cselekvésre;
- ismerje meg és értse meg a természeti, társadalmi, kulturális jelenségeket, folyamatokat;
- tartsa értéknek és feladatnak a kultúra és az élővilág változatosságának megőrzését.”

A Nemzeti alaptanterv (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet fent idézett célkitűzései kijelölik, hogy milyen nevelési feladatokat kell ellátnia a pedagógusoknak a tanulók oktatása során. Ezek a következők:

- Az erkölcsi nevelés
- Nemzeti öntudat, hazafias nevelés
- Állampolgárságra, demokráciára nevelés
- Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése
- A családi életre nevelés
- A testi és lelki egészségre nevelés
- Felelősségvállalás másokért, önkéntesség
- Fenntarthatóság, környezettudatosság
- Pályaorientáció
- Gazdasági és pénzügyi nevelés
- Médiatudatosságra nevelés
- A tanulás tanítása

3.9.2. Nevelési lehetőségek a történelem tantárgyban

Néhány nevelési terület kiválasztásával feladatokon keresztül bemutathatjuk, hogyan valósíthatjuk meg a Nemzeti alaptantervben kitűzött nevelési célokat a történelem tantárgy tanítása során.

3.9.2.1. Az erkölcsi nevelés

A történelmi példák kifejezetten alkalmasak az értékkonfliktusok felismerésére. A történelmi események elemzése és a történelmi személyek döntései lehetőséget adnak annak megvitatására, hogy cselekedeteinknek milyen morális vonatkozásai vannak.

Feladat: Meddig terjed az egyén felelőssége a diktatúrával való együttműködésben? (vitafeladat)

Évfolyam, témakör, téma:	11. évfolyam A holokauszt Magyarországon
Előzetes ismeretek	A 2. világháború egyetemes és magyar történelmi eseményei. Az utolsó óra a témakörben. A tanóra záró feladata.
Kerettantervi fejlesztési követelmények megnevezése (2–3)	A megadott forrásból következtetés levonása, a kritikai gondolkodás fejlesztése, önálló vélemény formálása egy történelmi kérdés kapcsán, a vitakultúra fejlesztése és a felelős állampolgári magatartás kialakítása.

Nevelési célok	Erkölcsei nevelés Állampolgárságra, demokráciára nevelés
Kulcskompetencia megnevezése (1–2, fontossági sorrendben)	Szociális és állampolgári kompetencia Felelősségvállalás másokért
A feladat megoldásához szükséges kompetencia, előzetes ismeret	A politikai rendszerek és az állampolgárok közötti viszony történelmi formáinak ismerete. Alattvaló és állampolgár közötti különbség értelmezése
Fogalmak	Totális diktatúra, fasizmus, népiirtás, holokauszt, egyéni felelősség, felelős állampolgár
A feladat megoldásának célja, várható eredmény	A tanulóknak erősíteni a társadalmi szolidaritást és a közjó iránti elkötelezettséget. A felelős állampolgári attitűd kialakítása. A szélsőséges eszmék veszélyének felismerése.
Didaktikai feladatok	Érvek és ellenérvek ütköztetése Forráselemzés Ismétlés-rendszerezés
A feladat megoldásához szükséges idő	max. 15 perc
A feladat megoldásához szükséges eszközök	fénymásolt forrás, a feldolgozást segítő kérdések
Megfigyelési szempontok a tanár számára	Hogyan mozgósítják a tanulók a történelmi ismereteiket? Milyen érvelési technikákat alkalmaznak? Mi lesz az osztály többségének álláspontja az egyén személyes felelősségét tekintve? Bűnnek tekintik-e a magyar társadalom passzivitását a magyar holokauszt kapcsán? Kitekintenek-e napjainkra?
Értékelés	A vita összefoglalása. A probléma súlyának érzékeltetése napjainkban. Az osztály vitakultúrájának rövid elemzése.

A feladat rövid leírása	Martin Niemöller német evangélikus lelkész írása és Babits Mihály szállóigévé vált sora alapján a megadott szempontok segítségével megvitatják, hogy meddig terjed az egyén felelőssége a diktatúrával való együttműködésben.
-------------------------	---

A feladat menete: A vita feladat megfogalmazása

Két lehetséges álláspont:

A, Az egyén kiszolgáltatott a történelmi folyamatoknak. Ezek befolyásolására nincsenek eszközei, tehát felelősséget sem visel.

B, Minden egyénnek erkölcsi kötelessége fellépni a diktatúra embertelen megnyilvánulásai ellen. Aki ezt nem teszi, felelős az embertelenségért.

A fénymásolt lapok kiosztása a tanulóknak. A tanulók elolvassák Martin Niemöller írását és Babits sorait.

„Mikor a nácik elvitték a kommunistákat,
csendben maradtam,
hisz nem voltam kommunista.

Amikor a szakszervezeti tagokat vitték el,
csendben maradtam,
hisz nem voltam szakszervezeti tag.

Amikor a szocialistákat bezárták,
csendben maradtam,
hisz nem voltam szocialista.

Amikor a zsidókat bezárták,
csendben maradtam,
hisz nem voltam zsidó.
Amikorra engem vittek el,
nem maradt senki, aki tiltakozhatott volna.”

Babits Mihály: Jónás könyve (részlet):
„mert vétkesek közt cinkos, aki néma”

A források feldolgozásához kérdések, a vitához szempontok megadása.

- Mi az üzenete a lelkész sorainak?
- Milyen történelmi példákkal tudnád alátámasztani a lelkész gondolatmenetét?
- Tekinthető-e bűnnek az egyén hallgatása súlyos társadalmi konfliktusok időszakában?
- Van-e erkölcsi különbség a diktatúra meggyőződéses és kényszerű kiszolgálói között?
- Felmentheti-e az erkölcsi felelősség alól az egyént a diktatúra működési mechanizmusa?
- El tudsz-e képzelni olyan szituációt, amikor elkerülhetetlen a diktatúrával való együttműködés?
- Babits Mihály ismert mondata mennyire aktuális napjainkban?

A vitát követően az érveket és ellenérveket összegyűjtjük. Megállapítjuk, hogy a vita elején megfogalmazott két lehetséges álláspont közül az osztály melyik mellett érvelt.

3.9.2.2. Nemzeti öntudat, hazafias nevelés

A történelem tantárgy jellegéből következően kiemelkedő fontosságú a hazafias nevelés szempontjából. Csaknem minden történelmi kor nyújt lehetőséget arra, hogy a fiatal nemzedékek elé példákat állítsunk. Nézzünk néhány feladatot!

Feladat: Vesd össze Kossuth és Széchenyi politikai programját! Melyik szolgálta jobban a magyar nemzeti célok megvalósulását?

A feladat típusa: összehasonlító elemzés az összefoglaló óra végén (5–10 perc)

Tematikai egység: Reformkor, forradalom és szabadságharc Magyarországon

Nagy felelősség hárul a történelemtanárookra. Miközben a hazaszeretet és nemzeti büszkeség érzését is erősíteni kell a tanulóknban, óvni kell őket a hamis nemzettudat és a szélsőséges nacionalizmus hatásaitól. Törekedni kell olyan feladatok elvégzésére, amelyek a fent említett ellentmondásokra irányítják a figyelmet. Nézzünk egy példát!

Feladat: Forráselemzés: Bibó István Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem című írásából (Kovácsné–Dr. Kovács–Kovács–Kovácsné Nyitrai 2011: 25)

Feladat a továbbképzés résztvevőinek! A Bibó István írásából vett részlethez milyen kérdéseket fogalmaznának meg, milyen feladatokat adnának a szöveg értelmezéséhez?

3.9.2.3. Állampolgárságra, demokráciára nevelés

Feladat: Az alapvető jogok

A feladat típusa: jogi esetek elemzése

Módja: egyéni és frontális munka (A tanóra végén 10 perc)

Tematikai egység: Állampolgári ismeretek.

Téma: Az alapvető állampolgári jogok és kötelességek tudatosítása. Az ezek gyakorlásához kapcsolódó legfontosabb tevékenységi formák azonosítása.

A feladat menete: A tanuló húz egy kártyát. A kártyán egy rövid jogeset található. A tanuló felolvassa a jogesetet, megpróbálja bemutatni, milyen alapjogot sértettek. Az osztály tanulói javaslatot tesznek arra, hogy hová forduljon a jogsérelmet szenvedett fél.

Pl.: Az iskola házirendje tiltja a mobiltelefon órai használatát. A tanár észreveszi, hogy a tanuló üzenetet küld a házi feladat ellenőrzése alatt. Elveszi a telefont, de nem adja vissza tanítás után. (A további jogesetek megtalálhatók a Kovács–Kovácsné–Dr. Kovács 2010: 51.)

3.9.2.4. A családi életre nevelés

Feladat: Családfa készítése (házi feladat)

Módja: egyéni projektfeladat

Tematikai egység: Társadalmi ismeretek

Téma: Családformák a mai világban.

A feladat menete: Készítsd el a saját családfádat egészen a dédszülőkig! Gyűjtsd össze az alábbi adatokat, információkat: pontos család- és keresztnevek, iskolai végzettségek, foglalkozások, a házasságkötések éve, a házasságokból származó utódok!

Segíthetik munkádat az interneten elérhető családfakészítő programok is:

www.ittvoltam/csaladfa

www.csaladfalu.hu

www.kihagy6atlan.hu

www.mytrees.hu

Feladat: Képelemzés

Módja: frontális munka (5 perc)

Tematikai egység: Társadalmi ismeretek

Téma: Családformák a mai világban.

Iparosmester és családja, 1934.

Forrás: Kovácsné–Kovács 2001: 13

A képen egy XX. század eleji család fényképe látható. Mennyiben hasonlít és miben tér el ez a család a hagyományos nagycsaládtól?

3.9.2.5. Felelősségvállalás másokért, önkéntesség

Feladat: Képi és szöveges forrás összehasonlító elemzése

Módja: egyéni és frontális munka

Tematikai egység: A demokratikus viszonyok megteremtése és kiépítése Magyarországon

Téma: A magyarországi cigányság

A forrás Almási Miklós mélyszegénységről írott definíciója:

„Az igazi mélyszegénység az, ahol a gyerek éhgyomorral megy iskolába (ha megy), ahol már nem lehet választani a villanyszámla és az aznapi főzelék között, mert kikapcsolták a villanyt meg a vízszolgáltatást.” (Kovács–Kovácsné–Dr. Kovács–Ifj. Kovács 2011: 46.)

A fényképen egy romacsalád látható.

Forrás: Kovács–Kovácsné–Dr. Kovács–Ifj. Kovács 2011: 46

Feladat: Mit jelent a mélyszegénység? Miben tér el a szegénységtől? Hogyan tükröződik a képen a romacsalád reménytelen világa? Miért a romák a legszegényebb társadalmi csoport? Van-e kiút ebből a helyzetből?

3.9.2.6. Fenntarthatóság, környezettudatosság

Feladat: Akcióterv a Föld megmentésére

Módja: csoportmunka (15 perc)

Tematikai egység: Az egységesülő Európa, a globalizáció kiteljesedése

Témakör: A fenntarthatóság dilemmái. A civilizációk, kultúrák közötti ellentétek kiéleződése.

A feladat menete: A tanulók 4 fős csoportba szerveződnek. Minden csoport kap egy ábrát, amelyen a Földet veszélyeztető jelenségek rajzai találhatók. Minden csoport kiválaszt egy-két globális problémát, és megoldásukra intézkedési tervet készít. A csoport egy tagja ismerteti az osztállyal az általuk készített akciótervet.

Feladat a továbbképzés résztvevőinek! Alkossanak 4 fős csoportot! Minden csoport húz egy nevelési területet (az önismeret és a társas kultúra fejlesztése, a testi és lelki egészségre nevelés, a pályaorientáció, gazdasági és pénzügyi nevelés, médiatudatosságra nevelés és a tanulás tanítása), és közösen készítenek egy feladatot. Minden csoportból egy tag bemutatja a feladatot.

Felhasznált irodalom

- Kovácsné Bede Ágnes & Kovács István (2001): *Társadalomismeret*. Csonkai, Debrecen. 13.
- Kovácsné Bede Ágnes & Dr. Kovács Ágnes & Kovács István & Kovácsné Nyitrai Anikó (2011): *Társadalomismeret és etika feladatgyűjtemény 11*. Pedellus, Debrecen. 25.
- Kovács István & Kovácsné Bede Ágnes & Dr. Kovács Ágnes & ifj. Kovács István (2010): *Társadalomismeret*. Pedellus, Debrecen. 51.
- Kovács István & Kovácsné Bede Ágnes & Dr. Kovács Ágnes & ifj. Kovács István (2011): *Társadalomismeret és etika 11*. Pedellus, Debrecen. 46.

Összegzés

1. Megbeszélés, következtetések levonása a továbbképzés résztvevőivel az alábbi kérdések alapján:

Milyen segítséget, támogatást vár a történelemoktatás fejlesztéséhez:

- a jogalkotóktól,
- a jogalkotás történelem-szakmai előkészítőitől,
- a tankönyvszerzőktől,
- a digitális tananyagok fejlesztőitől,
- az oktatási intézmények fenntartóitól, működtetőitől,
- a felsőoktatási intézményektől,
- a továbbképzések szervezőitől,
- ennek a továbbképzésnek az előadóitól?

2. A képzést sikeresen elvégzők számára a tanúsítványok átadása.

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE